

Najveće financijske prijevare

Kuhar, Kristina

Master's thesis / Specijalistički diplomski stručni

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **RRiF College of Financial Management / RRiF Visoka škola za financijski menadžment**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:198:159114>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-11-23**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Final Examination Papers University of Applied Sciences RRiF - Final Examination Papers and Diploma Papers](#)

RRiF VISOKA ŠKOLA ZA FINANCIJSKI MENADŽMENT
SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ KORPORATIVNE FINACIJE

Kristina Kuhar, bacc. oec.

SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI RAD

NAJVEĆE FINANCIJSKE PRIJEVARE

Zagreb, 2022.

RRiF VISOKA ŠKOLA ZA FINANCIJSKI MENADŽMENT
SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI STUDIJ KORPORATIVNE FINACIJE

SPECIJALISTIČKI DIPLOMSKI STRUČNI RAD

NAJVEĆE FINANCIJSKE PRIJEVARE

Ime i prezime studentice: Kristina Kuhar

Matični broj studentice: 155/19-1-SDS

Mentor: dr. sc. Đurđica Jurić, profesor visoke škole

Zagreb, 2022.

ZAHVALA

Zahvaljujem svojoj mentorici i dekanici RRiF Visoke škole za financijski menadžment dr. sc. Đurđici Jurić, profesorici visoke škole, na velikom trudu, strpljenju i brojnim stručnim savjetima prilikom izrade ovog diplomskog rada. Velika zahvala i svim djelatnicima, profesorima i gostima predavačima RRiF Visoke škole na stečenom znanju i ustupljenoj stručnoj literaturi u proteklih pet godina studiranja, mojim kolegama i kolegicama koji su bili potpora u svako doba dana.

Također, zahvaljujem i svojim roditeljima koji su mi omogućili daljnje školovanje, zaručniku i ostaloj obitelji koji su bili cijelo vrijeme uz mene i bodrili me kada je bilo najteže.

NAJVEĆE FINANCIJSKE PRIJEVARE

SAŽETAK

Svako poduzeće ima neke načine revizije, razne kontrole i inspekcije, usklađivanja i ispravke pogrešaka prilikom objavljivanja dokumenata. Financijski izvještaji, kao nositelji računovodstvenih informacija imaju važnu ulogu u poslovnim odlukama o financijskim rezultatima. Naravno, ako su poslovni rezultati nezadovoljavajući, pokrenuti će se krivulja namjernog knjiženja kako bi se „prilagodili“ rezultati i stvorila bolja slika poduzeća, ali to je naravno pogrešno. Prijevarena je namjerna obmana osmišljena za postizanje osobnih ili organizacijskih ciljeva ili kako bi se nanijela šteta drugom pojedincu. Financijske prijevare se sve češće događaju oko nas, a da nismo ni svjesni. Zbog toga postoji pravna regulativa u borbi protiv prijevarena. Prijevarena je temeljna problem protiv koje se bore forenzičari.

S ciljem što učinkovitijeg i boljeg suprotstavljanja korupciji i organiziranom kriminalu 2001. godine je osnovan Ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (USKOK) kao specijalizirano tijelo u sastavu državnog odvjetništva u Republici Hrvatskoj. Međunarodne organizacije za borbu protiv prijevarena i korupcije su *Office européen de lutte anti-fraude* (OLAF), *Anti Fraud Coordinating Structures* (mreža AFCOS) i *Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission* (COSO). Rizik s kojim se poduzeća suočavaju, bila mala, srednja ili velika poduzeća, je prijevarena koja postaje jako veliki problem za poslovanje, za državu i za potencijalne ulagače. Bez obzira koliko su manipulacije u financijskim izvještajima česte, uvijek neki novootkriveni slučaj može iznenaditi.

Ključne riječi: financijske prijevare, novac, forenzično računovodstvo, otkrivanje prijevarena, organizacije za borbu protiv prijevarena i korupcije

THE GREATEST FINANCIAL FRAUDS

SUMMARY

Every company has its ways of auditing, various controls and inspections, reconciliations and corrections of errors when publishing documents. Financial statements, as holders of accounting information, have an important role in business decisions about financial results. Of course, if business results are unsatisfactory, a deliberate posting curve will be run to „adjust“ the results and create a better company image, which represents wrongful conduct. Fraud is intentional deception designed to achieve personal or organisational goals or to harm another individual. Financial fraud is increasingly happening around us without us even being aware of it. Therefore, there are legal regulations in the fight against fraud. Fraud is a fundamental problem that forensics scientists are fighting against.

In order to combat corruption and organised crime more effectively, the Office of the Suppression of Corruption and Organised Crime (OSCOC) was established in 2001 as a specialised body within the State Attorney's Office in the Republic of Croatia. The international anti-fraud and anti-corruption organisations are the Office européen de lutte anti-fraude (OLAF), the Anti-Fraud Coordinating Structures (AFCOS network) and the Committee of Sponsoring Organisations of the Treadway Commission (COSO). All companies, small, medium or large, face the risk of fraud, which is becoming a major problem for businesses, states and for potential investors. Regardless of the frequency of manipulations in financial reports, a newly discovered case can come as a surprise at any time.

Key words: financial frauds, money, forensics accounting, fraud detection, anti-fraud and anti-corruption organisations

SADRŽAJ

1. UVOD	1
2. DEFINICIJA PRIJEVARE U FINANCIJSKIM IZVJEŠĆIMA	4
2.1. Korupcijske prijevare	7
2.2. Otuđenje imovine	9
2.3. Lažiranje financijskih izvještaja	9
2.4. Pranje novca	9
2.5. FINANCIJSKA IZVJEŠĆA – RAZLIKA IZMEĐU PRIJEVARE , POGREŠKE I „ULJEPŠAVANJA“ REZULTATA	10
2.5.1. Financijska izvješća	10
2.5.2. Prijevare, pogreške i „uljepšavanje“ rezultata u financijskim izvješćima	14
3. ORGANIZACIJE ZA BORBU PROTIV PRIJEVARA I KORUPCIJE.....	19
3.1. Sarbanes-Oxley Act.....	19
3.2. Međunarodne organizacije za borbu protiv prijevara i korupcije.....	24
3.3. Hrvatske organizacije za borbu protiv prijevara i korupcije	33
4. MANIPULIRANJE U FINANCIJSKIM IZVJEŠĆIMA.....	36
4.1. Računovodstveno manipuliranje	36
4.2. Motivi manipuliranja	38
4.3. Cilj manipuliranja.....	38
4.4. Vrste računovodstvenog manipuliranja	39
5. METODE OTKRIVANJA PRIJEVARA U FINANCIJSKIM IZVJEŠĆIMA	40
5.1. Promatranje i inspekcija	40
5.2. Analitički postupci.....	41
6. FORENZIČNO RAČUNOVODSTVO	42
6.1. Računovodstveni forenzičari	43
6.2. Cilj forenzičnog računovodstva.....	44
7. ANALIZA SLUČAJEVA U PRAKSI NAJPOZNATIJIH LAŽIRANJA FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA	45
7.1. Slučaj Enron (2001.).....	45
7.2. Slučaj WorldCom Inc. (2002.)	49
7.3. Slučaj Delta Airlines (2005.).....	52
7.4. Slučaj Diamond Foods (2011.).....	56

7.5. Slučaj Tyco International Ltd. (2002.)	60
7.6. Slučaj Phar-Mor (1992. i 2002.)	62
7.7. Slučaj CarteR's Inc (2009.)	65
7.8. Slučaj Bernard Maddof (2009.)	68
7.9. Slučaj Parmalat SpA (2003.)	71
7.10. Slučaj Agrokor (2017.)	76
7.11. Usporedba slučajeva i njihov utjecaj na financijske izvještaje i poreznu evaziju	79
8. ZAKLJUČAK	81
LITERATURA	83
POPIS TABLICA, SLIKA I GRAFIKONA	86

1. UVOD

Slučajevi prijevarena pojavljuju se još iz vremena nove ere, a s vremenom ih ima sve više i više. Prijevare su stare koliko i ljudski rod. Raznim istraživanjima je dokazano kako ljudi najviše lažu zbog svoje osobne dobiti. Razlog prijevare je put do moći, slave, novca ili osvete. To su razlozi zašto su se kroz povijest zabilježile velike brojke prijevarena. Danas prijevare nisu nešto što je neuobičajeno. Sve se češće pojavljuju vijesti o prijevarama koje su povezane s gospodarstvom, gdje su pronevjereni milijuni kuna, eura ili nekih drugih valuta, ali nikome nije jasno kako se to nije otkrilo kroz financijske izvještaje. Najviše su računovođe u problemima jer ne znaju za prijevare dok se one ne dogode, no tada je već kasno, iako postoje računovođe koje svjesno čine prijevare za nekog poduzetnika i uzimaju svoje mito kao naknadu, a takvih slučajeva ima jako puno, pa čak i u slučajevima koji su obrađeni u ovome radu. Hrvatska je nažalost isto podložna prijevarama u gospodarskom svijetu. Kako gospodarstvo ide prema naprijed kriminala ima sve više i više i kao da mu nema kraja.

Predmet ovog diplomskog rada jesu najveće financijske prijevare, prijevare koje su moćni poduzetnici skrivili, ali na kraju su otkriveni. Povijest prijevare seže još prije nove ere. Još u Hamurabijevom Babilonskom zakoniku (1800. godina p.n.e.) je istaknut problem prijevare kao i kazna i glasi ovako (prema Golden, T.W., Skalak, S.L. i M.M. Clayton, 2006., p.4): „*Ako pastir kojemu je vlasnik povjerio ovce na čuvanje pogrešno prikaže prirodni prirast ovaca ili ih proda za novac bit će proglašen krivim i bit će obavezan platiti vlasniku deset puta više od utvrđenog gubitka.*“ U grčkoj mitologiji simbol prijevare, lukavstva, laži i krađe je bog Hermes, Zeusov sin. On je imao jaku osobnost i lako je utjecao na ljude da mu počnu vjerovati. Bio je prevrtljiva varalica koji je još kao dijete varao svojega brata Apolona i ukrao mu stado stoke. Apolon je to otkrio svojoj majci i ocu i nakon toga je Hermes počeo svirati na svojoj liri. Apolon je bio oduševljen njegovom svirkom toliko da mu je dao stoku u zamjenu za liru. Zbog tog događaja Hermes je proglašen zaštitnikom lopova. Prijevare koje se analiziraju u radu najviše su s područja Amerike, slučaj Parmalat SpA je iz Italije. Također, među njima se obrađuje i naša najpoznatija hrvatska prijevarena vezana uz Agrokor koja se dogodila 2017. godine., a na temelju javno dostupne dokumentacije će se obraditi u ovome radu.

Drugi dio diplomskog rada pojašnjava definiciju prijevvara, financijske prijevare i prijevare u užem računovodstvenom smislu. Pojam trokuta prijevare pojašnjava kako prijevvara nastaje od pritiska, prilike i njezine racionalizacije. Objašnjava se pojam financijskih izvještaja i razlika između prijevare, pogreške i „uljepšavanja“ financijskih izvještaja.

U poglavlju trećeg dijela rada „Organizacije za borbu protiv prijevvara i korupcije“ razmotrit će se sljedeće tematske jedinice: 1) Međunarodne organizacije u koje se ubrajaju Europski ured za borbu protiv prijevvara OLAF, tijela koja se bave suzbijanjem nepravilnosti, prijevvara, korupcije ili nekog drugog oblika nezakonitih aktivnosti pod nazivom mreža AFCOS i udruga iz Amerike COSO, 2) Hrvatske organizacije koje uključuju USKOK, specijalizirano tijelo u sustavu državnog odvjetništva Republike Hrvatske (DORH), te u okviru Ministarstva financija nalazi se porezni nadzor, carinski nadzor, financijski inspektorat, ured za sprječavanje novca i proračunski nadzor, te Samostalni sektor a otkrivanje poreznih prijava (SSOPP) poznatiji još kao porezni USKOK.

Četvrti dio rada prikazuje manipuliranje u financijskim izvješćima, koji su ciljevi i motivi manipuliranja, te koje vrste manipuliranja postoje kako bi se stanje društva poboljšalo ili čak i pogoršalo. U metodama otkrivanja prijevvara u financijskim izvješćima saznajemo kako se prijevare otkrivaju, kako forenzični računovođe otkriju prijevvaru, koje postupke upotrebljavaju.

Peti dio rada će pojasniti na koji način se otkrivaju prijevare u financijskim izvješćima, što je potrebno obaviti prije same analize financijskih izvještaja, koji je cilj tih analiza financijskih izvještaja kako bi se otkrila prijevvara.

U šestom dijelu rada upoznajemo se s računovodstvenim forenzičarima koji su zaslužni za otkrivanje poslovnih prijevvara. Opisuje se njihov cilj poslovanja, te koja je uloga forenzičnih računovođa. Forenzičari se dijele na državne inspektore, interne revizore, komercijalne računovodstvene forenzičare (forenzični računovođe i revizori prijevare) i na sudske vještake. Forenzično računovodstvo i poslovna forenzika nova su struka nastala u SAD-u koja je stekla pravu popularnost. Prvu knjigu iz forenzičnog računovodstva napisao je Francis C. Dykeman 1982. godine pod nazivom „*Forensic accounting: The Accountant As Expert Witness*“ („Forenzično računovodstvo: računovođa kao vještak (ekspertni svjedok“). Struka forenzike je počela rasti ranih 1980-ih godina. Nakon toga osnivaju se udruženja forenzičnog računovodstva i revizije koji provode obuke i ispite za forenzičare i

mnoge druge poslovne škole, a programi forenzičnog računovodstva se uvode i na mnoga sveučilišta.

Sedmi dio rada prikazuje odabrane slučajeve koji će se analizirati, zašto je došlo do prijevара, kako su učinjene, koji su motivi i ciljevi prijevара, te će se usporediti zajedničke točke prema financijskim izvješćima i poreznoj evaziji.

Cijeli ovaj diplomski rad će prvenstveno biti usmjeren na analizu prijevара temeljem podataka koji su razvidni u financijskim izvještajima. Na kraju rada biti će prikazan zaključak cijeloga rada na temu financijskih prijevара.

2. DEFINICIJA PRIJEVARE U FINANCIJSKIM IZVJEŠĆIMA

U Kaznenom zakonu Republike Hrvatske (Nar. nov. 125/11, 144/12, 56/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21) u članku 247. prijevare se opisuje kao namjerno pribavljanje protupravne imovinske koristi sebi ili drugome, dovođenje u zabludu ili održavanje u zabludi lažnim prikazivanjem ili prikriivanjem činjenica, te navođenje na štetnu radnju.

Zakon o obveznim odnosima (Nar. nov. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 126/21) u članku 284. prijevaru opisuje kao radnju u kojima:¹

- a) jedna strana izazove zabludu kod druge strane ili je održava u zabludi u namjeri da je time navede na sklapanje ugovora, druga strana može zahtijevati poništaj ugovora i onda kada zabluda nije bitna.
- b) Strana koja je sklopila ugovor pod prijevarom ima pravo zahtijevati naknadu pretrpljene štete.
- c) Prijeveru koju je učinila treća osoba, utječe na sam ugovor ako je druga ugovorna strana u vrijeme sklapanja ugovora znala ili morala znati za prijevaru.

U računovodstvenom smislu, prijevara je svaka namjerna radnja stjecanja nepravedne ili nezakonite prednosti varanjem. Nenamjerne pogreške u financijskim izvješćima npr. u prikupljanju ili obradi podataka, pogrešne procjene izazvane propustima ili pogrešnim tumačenjima činjenica odnosno pogrešna primjena računovodstvenih načela što se odnose na vrednovanje, priznavanje, razvrstavanje, prikazivanje i objavljivanje predstavljaju računovodstvene pogreške dok se prijevara odnosi na namjerno pogrešan iskaz.²

Prijevara je namjerna obmana učinjena radi ostvarenja osobnog ili organizacijskog cilja ili kako bi se nanijela šteta drugom pojedincu.

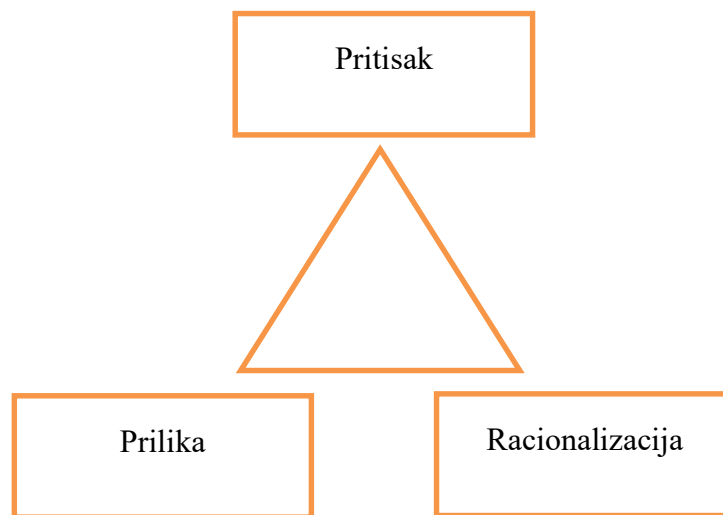
Podaci iz financijskih izvještaja, bilance i računa dobiti i gubitka, mogu najviše ukazati na možebitne prijevare, ali podaci i financijskih izvještaja za razotkrivanje možebitnih prijevara neće biti dostatni ako ne postoje opsežnije bilješke uz financijska izvješća i da otegotna okolnost može biti ako forenzičar nema uvid u osnovne knjige i dokumentaciju tog poduzeća iz kojih bi mogao detaljnije protumačiti određene poslovne događaje.

¹ Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine br. 126/21) čl. 284.

² Pehnc, T. (2020): Računovodstvene manipulacije i načini njihovih otkrivanja. Diplomski rad. Sveučilište Sjever - Sveučilišni centar Varaždin, str. 4.

Trokut prijevare (*eng. fraud triangle*) prikazuje tri faktora koja, ukoliko su istovremeno zadovoljena, dovode do prijevare. U kontekstu potencijalnih upozoravajućih signala na prijevare u financijskim izvješćima uobičajeno se razmatra takozvani trokut prijevare. Joseph T. Wells, osnivač i predsjednik Udruženja ovlaštenih istražitelja prijevare (*Association of Certified Fraud Examiners-ACFE*) u svom je istraživanju utvrdio da se gotovo svi zaposlenici koji počinje prijevare ne zapošljavaju s tom namjerom, a kao razlog počinjenja prijevare navodi motivaciju povezanu s pohlepom. Joseph T. Wells tvrdi da prijevare uglavnom čine nezadovoljni zaposlenici koji smatraju da nisu za svoj rad odgovarajuće nagrađeni.³ Čimbenici koji su uključeni u trokut prijevare su pritisak (motiv ili potreba), te prilika i racionalizacija (stav). Na slici 1. prikazuje se trokut prijevare.

Slika 1: Trokut prijevare

Izvor: izrada autora prema Sever Mališ, S., Tušek, B., Žager, L., Revizija, Zagreb: HZRIF, str. 153

Pritisak (poticaj, potreba, motiv) proizlazi iz različitih osobnih, pa tako i društvenih čimbenika koji obuhvaćaju okolnosti povezane s poslovanjem društva kao npr. oni prijete profitabilnosti i financijskoj stabilnosti poduzeća. Financijski pritisak može biti ostvarenje poslovnih planova, ostvarenje dobitka koji će zadovoljiti dioničare, nemogućnost plaćanja računa itd. Pritisak se odnosi na različite okolnosti koje su povezane s poslovanjem subjekta koje narušavaju financijsku stabilnost i profitabilnost subjekta, velike pritiske na menadžment da se ispune očekivanja trećih strana, nastojanja da se prikažu financijski učinci kako bi se sačuvala cijene dionica. Zbog navedenih potreba stvara se pritisak povezan s navedenim čimbenikom u trokutu prijevare. Ponekad i psihološki razlozi mogu

³ Bešvir, B. (2010) Forenzična revizija. Računovodstvo, revizija i financije, XX, (8), str. 73

djelovati kao pritisak u počinjenju prijevare. Motivi mogu biti osobne financijske teškoće, loši odnosi unutar subjekta, stjecanje osobne koristi. S obzirom da motivi mogu biti različiti i teško ih se otkrije, revizorova zadaća je vrlo složena i nalazi se a vrhu trokuta prijevare.

Prilika (mogućnost) za prijevaru povećava rizik prijevare. Ona omogućuje menadžmentu i zaposlenicima počinjenje prijevare. Slabe interne kontrole, izostanci nadzora nad djelovanjem pojedinaca su prilike u kakvima se može počiniti prijevara. Iako je moguće u svakom poduzeću počiniti prijevaru, rizičnija su ona društva koja operativno posluju s visoko vrijednom imovinom, novcem i sl. Mogućnost za počinjenjem prijevare ovisi o naravi, veličini i kako je ustrojeno poslovanje, a veće su mogućnosti u onim subjektima gdje se posluje s velikim svotama novca i jako vrijednom imovinom. Također, subjektu koji nema učinkovitu unutarnju reviziju i razne kontrole, koji nema urednu dokumentaciju, transakcije su komplicirane za praćenje, mogućnost za počinjenje prijevare je još veće. Prilika za prijevara u financijskim izvješćima nastaje zbog slabih internih kontrola.

Racionalizacija (stav) kao treći element trokuta prijevare odnosi se na spremnost opravdanja i počinjenje prijevare. Racionalizacija je način na koji počinitelj prijevare sam sebi opravdava svoje postupke, a zanimljiva je činjenica da racionalizacija omogućava da čak i poštene i moralne osobe počine prijevaru⁴ Sklonost prijevari prepoznaje se prilikom sprječavanja uvođenja internih kontrola i revizije, tajanja podataka i dobivenih rezultata, isplata plaća ili nagrada usprkos tome što društvo loše posluje itd. Pravovremenim radnjama i reakcijama se mogu spriječiti prijevarne radnje.

Financijske prijevare mogu se grupirati u četiri značajne skupine:

- a) korupcijske prijevare
- b) otuđenje imovine
- c) lažiranje financijskih izvještaja
- d) pranje novca

Ono što je zajedničko navedenim skupinama prijevara je ostvarivanje ekonomske koristi fizičkih i pravnih osoba gdje se izvršavaju aktivnosti koje nisu prema zakonu priznate, te se takvim aktivnostima odstupa od propisanih standarda i zakona.

⁴ Iljkić, A. (2014) Forenzična revizija. Seminarski rad iz kolegija Revizija financijskih institucija. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, str. 8

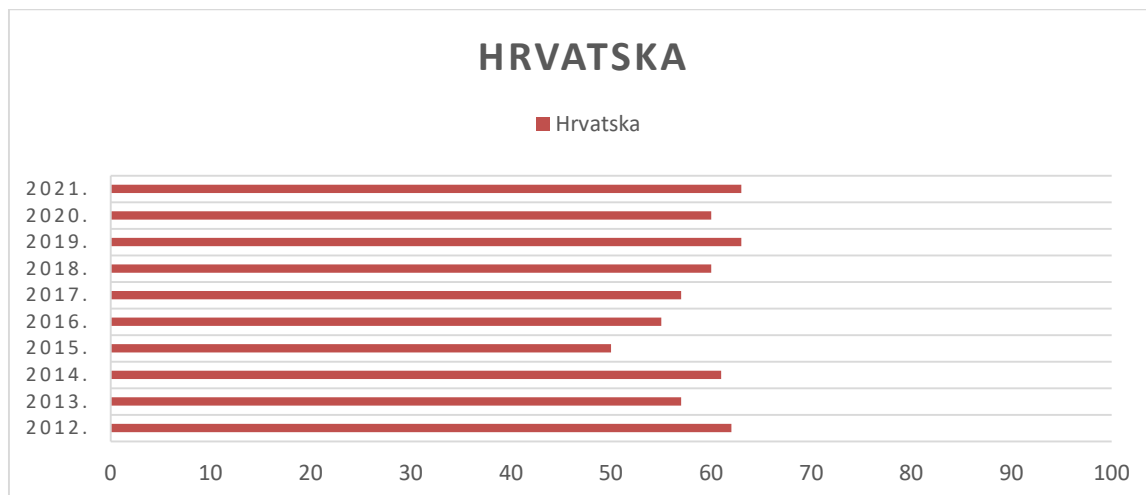
2.1. Korupcijske prijevare

Korupcija se opisuje kao zloupotreba položaja od strane državnog službenika ili osobe koja odrađuje javnu funkciju kojoj je cilj osobna i/ili materijalna korist. Definicija Svjetske banke korupciju opisuje kao zlouporabu javnih ovlasti u privatne svrhe. Korupcija je moralno štetna i predstavlja jedan od glavnih uzroka neučinkovitosti države. Ona prilično otežava normalno funkcioniranje gospodarstva. Osnivač Bečkog programa za borbu protiv korupcije je dr. Ernest Theiner koji korupciju definira kao društveni fenomen koji postoji. Ona obuhvaća podmičivanje, iznude, pronevjere ,zlouporabu ovlasti i slično, a sve to spada pod kaznena djela. Prisutna je u privatnom i javnom sektoru, medijima, sportu, politici, gospodarstvu i sl. Podaci iz Izvješća Europske unije o suzbijanju korupcije pokazuju da oko 73% Europljana kažu da je mito i korištenje veza najlakši način za dobivanje određenih javnih usluga u njihovoj zemlji. Ovo uvjerenje najvećeg postotka je u Grčkoj 93%, Cipru 92% i Hrvatskoj 89%.

Najpoznatiji alat za mjerenje korupcije u svijetu je Indeks percepcije korupcije *Corruption Perceptions Indeks* (CPI) Transparency Internationala. Od 1995. godine Transparency International objavljuje Indeks percepcije korupcije (*Corruption Perceptions Indeks – CPI*) koji na godišnjoj razini rangira zemlje po njihovoj percepiranoj razini korupcije u javnom sektoru, u skladu sa stručnim procjenama i istraživanjima javnog mijenja. Indeks rangira 180 zemalja na skali od 100 (bez korupcije) do 0 visoka korumpiranost.⁵

⁵ Indeks percepcije korupcije, Ministarstvo pravosuđa, URL: <https://mpu.gov.hr/index-percepcije-korupcije/21517> (pristupljeno 07.04.2022.)

Grafikon 1: Prikaz korupcije u Hrvatskoj od 2012. -2019.

Izvor: autor prema podacima Ministarstva pravosuđa, URL: <https://transparency.hr/hr/novost/indeks-percepcije-korupcije-2021-komentar-tih-a-985> (pristupljeno 07.04.2022.)

Prema Indeksu percepcije korupcije, Hrvatska se 2012. godine nalazila na 62. mjestu s ocjenom 46, što je ispod prolazne ocjene 50 isto tako i ispod prosjeka Europske unije od 63,6. 2013. godine se pomiče na 57. mjesto s 48 bodova što je za 5 bodova bolje od 2012. godine. 2014. godine nalazi se na 61. mjestu s istim brojem bodova, ali za 4 mjesta lošije nego prethodne godine. 2015. godine se našla na 50. mjestu s 51 bodom u skupini nekorumpiranih država. 2016. godine se našla na 55. mjestu s 49 bodova gdje se popela na ljestvicu za 5 bodova više. 2017. godine zadržava isti broj bodova 49 i postavljena je na 57. mjesto. 2018. je 60. na ljestvici Indeksa percepcije, a 2019. godine se našla na 63. mjestu. 2020. godine se našla na 60. mjestu s 47 bodova. Na Indeksu percepcije od 180 država Hrvatska je 2021. godine na 63. mjestu s 47 bodova. Radi se o istom rezultatu kao i prethodne dvije godine, 2017. i 2016. je imala 49 bodova, a 2015. 51 bod. Od tada pozicija Hrvatske pada i stagnira. Međutim, i dalje se nalazi među korumpiranim državama Europske unije, a od nje su lošije Bugarska, Mađarska i Rumunjska. Prosjek članica Europske unije je 66 bodova, tako da Hrvatska ima manje za 19 bodova. Davorka Budimir, predsjednica Transparency International Hrvatska, kaže kako Hrvatska u ovom trenutku se suočava s brojnim izazovima, od kojih su rješavanje problema s pandemijom, razorni potresi, a istovremeno zaostaje za 19 bodova od prosjeka Europske unije i čak 41 bod od najtransparentnije članice Danske. Stagniranje na ljestvici rezultat je nedovoljnog jačanja preventivnih tijela u borbi protiv korupcije i dugotrajnih sudskih procesa koji kompromitiraju stvarnu borbu protiv korupcije.

2.2. Otuđenje imovine

Otuđenje je prijenos posjeda imovine s jedne osobe na drugu. Može se obaviti na način poput prodaje, ustupanja ili donacija. Izraz otuđenja se koristi često u pravu gdje je bitan za definiranje pravnog odnosa između imovine i osobe (ili poduzeća) u određenom trenutku. Kada je imovina otuđena znači da je njezino posjedovanje preneseno.

2.3. Lažiranje financijskih izvještaja

U forenzičnoj literaturi se najviše opisuju manipulacije financijskih izvještaja s negativnim posljedicama, a to su skrivanje gubitaka, lažno povećanje i smanjenje dobiti, lažno povećanje prihoda bez promjene u dobiti i skrivanje dugova lažiranjem bilance. Slučajevi koji će se analizirati u ovom radu su povezani najviše sa skrivanjem dugova i lažiranjem bilance da se sakriju dugovanja.

2.4. Pranje novca

Pranje novca je kazneno djelo koje je uneseno u Kazneni zakon nakon ratificiranja Konvencije Vijeća Europe o pranju, traganju, privremenom oduzimanju i oduzimanju prihoda stečenog kaznenim djelom. (Međunarodni ugovori, Nar. Nov., br. 14 od 09.10.1997. godine). Prema čl. 6 Konvencije, to kazneno djelo nastaje kada počinitelj s namjerom izvrši konverziju ili prijenos imovine za koju se zna da je nezakonit prihod, sa svrhom prikrivanja ili maskiranja nezakonitog podrijetla takve imovine ili pomaganja bilo kojoj osobi koja je uključena u izvršavanje glavnog kaznenog djela kako bi izbjegla zakonske posljedice svojih djela ili koja prikriva, maskira, pravu prirodu, podrijetlo, mjesto, raspolaganje, premještanje i postojanje prava tj. vlasništva na imovinu za koju se zna da predstavlja nezakonit prihod.

Prema čl. 265 Kaznenog zakona Republike Hrvatske (NN 144/12, 118/18) kazna za pranje novca se definira: „Tko imovinsku korist ostvarenu kaznenim djelom uloži, preuzme, pretvori, prenese ili zamjeni u cilju prikrivanja ili lažnog prikazivanja njezina nezakonitog podrijetla ili pomaganja počinitelju ili sudioniku kaznenog djela kojim je ostvarena imovinska korist da izbjegne kazneni progon ili oduzimanje imovinske koristi ostvarene kaznenim djelom, kaznit će se kaznom zatvora od šest mjeseci do pet godina.“⁶

⁶ Kazneni zakon Republike Hrvatske (Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)

2.5. FINANCIJSKA IZVJEŠĆA – RAZLIKA IZMEĐU PRIJEVARE , POGREŠKE I „ULJEPŠAVANJA“ REZULTATA

2.5.1. Financijska izvješća

Financijska pismenost je od velike važnosti za svakog poduzetnika. Posao knjigovođe je da evidentira dostavljenu dokumentaciju u poslovne knjige. Dobre i uredne financijske evidencije pomažu poduzetniku da donosi ispravne odluke i učinkovit upravlja svojim poslovanjem. Financijski izvještaji moraju istinito i fer prikazivati financijsku situaciju, uspješnost poslovanja poduzeća i sposobnost poduzeća da ostvaruje pozitivan novčani tok, da poduzeće stvara novac. Oni se sastavljaju za poslovnu godinu i u slučaju statusne promjene, stečaja i likvidacije poduzeća. Struktura i sadržaj financijskih izvještaja propisan je Pravilnikom o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja (NN95/2016), čuvaju se trajno u izvorniku, a rok za predaju financijskih izvještaja u statističke svrhe je 30.04. i 30.06. za javnu objavu tekuće godine. Financijski izvještaji sastavljaju se na hrvatskom jeziku i u kunama, a sadrže podatke za tekuću i prethodnu poslovnu godinu.

Financijski su izvještaji strukturirani prikaz financijskog položaja i financijske uspješnosti subjekta. Cilj financijskih izvještaja jest osigurati informacije o financijskom položaju , financijskoj uspješnosti i novčanim tokovima subjekta koje su korisne širokom krugu korisnika pri donošenju ekonomskih odluka. Financijski izvještaji također prikazuju rezultate uprave u upravljanju resursima koji su joj povjereni. Radi ispunjenja ovog cilja, financijski izvještaji daju informacije o imovini, obvezama, kapitalu, prihodima i rashodima, uključujući dobitke i gubitke, uplatama vlasnika i isplatama vlasnicima u njihovom svojstvu vlasnika, te novčanim tokovima subjekta.⁷

Vrste godišnjih financijskih izvještaja prema Zakonu o računovodstvu jesu:

- a) izvještaj o financijskom položaju (bilanca)
- b) izvještaj o dobiti ili gubitku (račun dobiti i gubitka)
- c) izvještaj o novčanom toku
- d) izvještaj o promjeni kapitala
- e) bilješke uz godišnje financijske izvještaje

⁷ Cirkveni Filipović, T. (2016) Hrvatski računovodstveni sustav. VII. izd. Zagreb: RRiF plus d.o.o., str. 140.

Bilanca je sustavni pregled imovine, obveza i kapitala na određeni dan. Ona predstavlja ravnotežu između imovine (aktive) i kapitala i obveza (pasive). Aktiva mora biti jednaka pasivi. $Imovina = kapital + obveze$, a $kapital = imovina - obveze$. Svrha bilance jest utvrditi imovinsko stanje i na taj način otkriti financijski tijek i situaciju poduzeća. Služi i kao temelj za otvaranje poslovnih knjiga.

Tablica 1: Struktura sadržaja bilance

AKTIVA	PASIVA
A. Potraživanje za upisani a neuplaćeni kapital	A. Kapital i rezerve
B. Dugotrajna imovina	B Rezerviranja
C. Kratkotrajna imovina	C Dugoročne obveze
D. Plaćeni troškovi budućeg razdoblja i obračunati prihodi	D Kratkoročne obveze
E. Ukupna pasiva	F. Odgođeno plaćanje troškova i prihod budućeg razdoblja
G. Izvanbilančni zapisi	F Ukupna pasiva
	G Izvanbilančni zapisi

Izvor: autor prema Ministarstvo financija, Pravilnik o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja, Prilog 1. ., URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_96_1849.html (pristupljeno: 22.04.2022.)

U bilanci se nalazi aktiva koje predstavlja imovinu poslovnog subjekta i dijeli se na kratkotrajnu i dugotrajnu imovinu, a prikazana je prema kriteriju u kojem vremenskom roku može biti pretvorena u novac. Prikaz imovine u bilanci je prema načelu rastuće likvidnosti što znači da je prvo prikazana dugotrajna imovina, a nakon toga kratkotrajna imovina poduzeća. Dugotrajna imovina je imovina koja će se pretvoriti u novac u razdoblju duljem od godine dana, a kratkotrajna imovina je imovina za koju se očekuje da će se pretvoriti u novac u razdoblju kraćem od godinu dana. Pasiva je izvor imovine. Izvore imovine prema vlasništvu dijele se na vlastite (kapital i glavnica) i tuđe (obveze) izvore. Kapital je vlastiti izvor imovine koji predstavlja kvalitetan izvor financiranja poduzeća. Jednak je razlici imovine i obveza, a dijeli se na uplaćeni kapital i zarađeni kapital Obveze su tuđi izvor imovine, a dijele se prema ročnosti isto kao imovina, na dugoročne i kratkoročne obveze. Pasiva je razvrstana prema načelu padajuće ročnosti što znači da je prvo prikazan kapital, nakon njega dugoročne i kratkoročne obveze.

Tablica 2: Struktura sadržaja Računa dobiti i gubitka

OZNAKA POZICIJE	NAZIV POZICIJE
I	Poslovni prihodi
II	Poslovni rashodi
III	Financijski prihodi
IV	Financijski rashodi
V	Udio u dobiti od društava povezanih sudjelujućim interesom
VI	Udio dobiti od zajedničkih pothvata
VII	Udio u gubitku od društava povezanih sudjelujućim interesom
VIII	Udio u gubitku od zajedničkih pothvata
IX	Ukupni prihodi
X	Ukupni rashodi
XI	Dobit ili gubitak prije oporezivanja
XII	Porez na dobit
XIII	Dobit ili gubitak razdoblja

Izvor: autor prema Ministarstvo financija, Pravilnik o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja, Prilog 1., URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_96_1849.html pristupljeno 22.04.2022.)

Račun dobiti i gubitka ili izvještaj o dobiti prikazuje prihode, rashode i rezultat poslovanja u određenom razdoblju i prikazuje uspješnost poslovanja poduzetnika. Sastavlja se za poslovnu godinu ili za kraća obračunska razdoblja ukoliko poduzetnik to odluči. Prihodi i rashodi u računu dobiti i gubitka se iskazuju po načelu nastanka poslovnih događaja i transakcija koji su nastali u obračunskom razdoblju. Račun dobiti i gubitka predaje se Poreznoj upravi zajedno s prijavom poreza na dobitak. Račun dobiti i gubitka sastoji se od prihoda i rashoda. Prihodi su priljevi koji proizlaze iz redovnih aktivnosti poslovnog subjekta, povećavaju ekonomsku korist poduzeća u obliku priljeva, povećanja imovine ili smanjenja obveze u istom obračunskom razdoblju što utječe na povećanje kapitala. Prihodi se dijele na poslovne, financijske i izvanredne prihode. Rashodi smanjuju ekonomsku korist u obliku odljeva, iscrpljenja imovine ili stvaranja obveza što znatno utječe na smanjenje kapitala poduzeća. Također, dijele se isto kao i prihodi na poslovne, financijske i izvanredne rashode.

Tablica 3: Struktura sadržaja izvještaja o sveobuhvatnoj dobiti

OZNAKA POZICIJE	NAZIV POZICIJE
I	Dobit ili gubitak razdoblja
II	Ostala sveobuhvatna dobit/ gubitak prije poreza <ul style="list-style-type: none">• Tečajne razlike iz preračuna inozemnog poslovanja• Promjene revalorizacijskih rezervi dugotrajne materijalne i nematerijalne imovine• Dobitak ili gubitak s osnove naknadnog vrednovanja financijske imovine raspoložive za prodaju• Dobitak ili gubitak s osnove učinkovite zaštite novčanih tokova• dobitak ili gubitak s osnove učinkovite zaštite neto ulaganja u inozemstvo• udio u ostaloj sveobuhvatnoj dobiti/gubitku društava povezanih sudjelujućim interesom• aktuarski dobici/gubici po planovima definiranja primanja• ostale nevlasničke promjene kapitala
III	Porez na ostalu sveobuhvatnu dobit razdoblja
IV	Neto ostala sveobuhvatna dobit ili gubitak
V	Sveobuhvatna dobit ili gubitak razdoblja

Izvor: autor prema Ministarstvo financija, Pravilnik o strukturi i sadržaju godišnjih financijskih izvještaja, Prilog 1., URL: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2015_09_96_1849.html (pristupljeno 22.04.2022.)

Izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti je sastavni dio računa dobiti i gubitka obveznika koji primjenjuje Međunarodne standarde financijskog izvještavanja. Najčešći obveznici su velika poduzeća i financijske institucije.

Izvještaj o novčanom toku prikazuje primitke i izdatke novca tijekom određenog razdoblja. Svrha tog izvještaja je procjena budućeg novčanog tijeka, procjena sposobnosti poduzeća za investiranje. Obveznici koji sastavljaju izvještaj o novčanom tijeku su srednja i velika poduzeća. Sastavlja se direktnom metodom koja prikazuje bruto novčane primitke i izdatke iz poslovanja poduzeća i indirektnom metodom koja prikazuje novčani tijek iz poslovnih aktivnosti koji se utvrđuju korekcijom dobiti za promjenu zaliha, potraživanja, obveza, amortizacije i drugih stavaka.

Izvještaj o promjeni kapitala prikazuje strukturu kapitala poduzeća i svih promjena na stavkama kapitala. Taj izvještaj iskazuje povećanje ili smanjenje neto imovine i ukazuje na promjene kapitala između dva datuma bilance. Ovaj izvještaj se temelji na podacima iz računa dobiti i gubitka i bilance. Obveznici koji ga sastavljaju su srednja i velika poduzeća.

Bilješke uz godišnja financijska izvješća sadrže dodatne i dopunske informacije koje nisu prezentirane u financijskim izvještajima. Bilješke daju skraćeni analizu pozicija u temeljnim financijskim izvještajima i objašnjenja primjene računovodstvenih politika procjena. Cilj izrade bilješki uz godišnja financijska izvješća je da se obrazlože primjene pojedinih poslovnih promjena u tekstualnom i numeričkom obliku. Bilješke predaju svi obveznici temeljnih financijskih izvještaja.

2.5.2. Prijevare, pogreške i „uljepšavanje“ rezultata u financijskim izvješćima

Financijski izvještaji služe kao podloga za ostvarivanje pozitivnih odnosa s kreditorima, dobavljačima, kupcima, vlasnicima, dioničarima, javnosti, ali i mogućnost isplate bonusa i ostalih nagrada za postignute rezultate. U ostvarivanju svojih ciljeva većina poduzetnika prijeđe granice koje zakoni nalažu. Računovođe i revizori bi trebali imati svoju etiku poslovanja koja nalaže da ne smiju biti svjesno povezani sa iskazivanjem netočnih računovodstvenih informacija.

Prijevare u financijskim izvješćima odnose se na netočan prikaz prihoda i rashoda, dobiti i gubitka, te stanja imovine i obveza i vlastitog kapitala. Prijevare se podrazumijeva kao krađa (npr. novca, imovine i sl.) i pronevjera. Također, se može smatrati krivotvorenjem dokumenata, utajom poreza, zlouporaba imovine društva za osobne ili druge nezakonite potrebe koje nisu dozvoljene. Netočno prikazivanje imovine kazneno je djelo prema Zakonu o trgovačkim društvima, a prekršajnu odgovornost za sastavljanje financijskih izvještaja propisuje Zakon o računovodstvu, opći porezni zakon i drugi propisi. Svaki pogrešan prikaz ne mora značiti da se desila prijevare u financijskim izvještajima. Tako je Kaznenim zakonom propisano da će se svatko, tko nešto učini ili ne učini s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist, dovede nekoga lažnim prikazivanjem ili prikrivanjem činjenica u zabludi ili ga održava u zabludi i time ga navede na štetu svoje ili tuđe imovine, kaznit kaznom zatvora. Nadalje, tko s ciljem da sebi ili drugome pribavi protupravnu imovinsku korist unese, koristi, izmjeni, izbriše ili na drugi način učini neuporabljivim računalne podatke ili programe, ili onemogućiti ili oteža rad ili korištenje

računalnog sustava ili programa i na taj način prouzroči štetu drugome, kaznit će se kaznom zatvora.⁸

O prijeviri u financijskim izvještajima se radi kada se zadovolje sljedeća dva uvjeta:⁹

1. postojanje namjere da se neka važna (značajna) stavka ili više njih prikaže na drugačiji način nego li to traže računovodstveni propisi i standardi, odnosno da se namjerno krivotvori ili ispusti neki podatak, ili da se namjerno na pogrešan način primjene propisi ili računovodstveni standardi s ciljem da se korisnici financijskih izvještaja dovedu u zabludu i
2. da je nastala šteta uzrokovana pogrešnim prikazom u financijskim izvještajima (za pojedina kaznena djela zapriječena je kazna i za pokušaj prijevare.

Ukoliko ova dva uvjeta nisu zadovoljena ne može se reći da je riječ o prijeviri već o nepravilnosti prilikom knjiženja u računovodstvu. Naravno, greške se ne smiju događati, ali kada je riječ o računovodstvenom propustu i nenamjernoj pogrešci, nema kaznene odgovornosti već samo prekršajne.

Podaci se mogu krivotvoriti lažnim i nepotpuno nejasnim dokumentima, netočnim obračunima ili krivim knjiženjima, mogu se primjenjivati pogrešni računovodstveni standardi i sl. sve s namjerom kako bi financijski rezultat bio željenog oblika. Cilj prijevare je najčešće prikazivanje boljeg financijskog rezultata poduzeća i boljeg stanja imovine i obveza nego onako kako je za stvarno. Time se žele prikriti krađe i pronevjere. Skrivanjem gubitaka poduzeće se može dovesti do iznenadnog stečaja i likvidacije i time ugrožava svoje poslovanje.

„Uljepšavanjem“ financijskih izvještaja rezultat se može prikazati boljim ili lošijim. Također, smatra se da postoje tri osnovna motiva za uljepšavanje financijskih izvještaja:

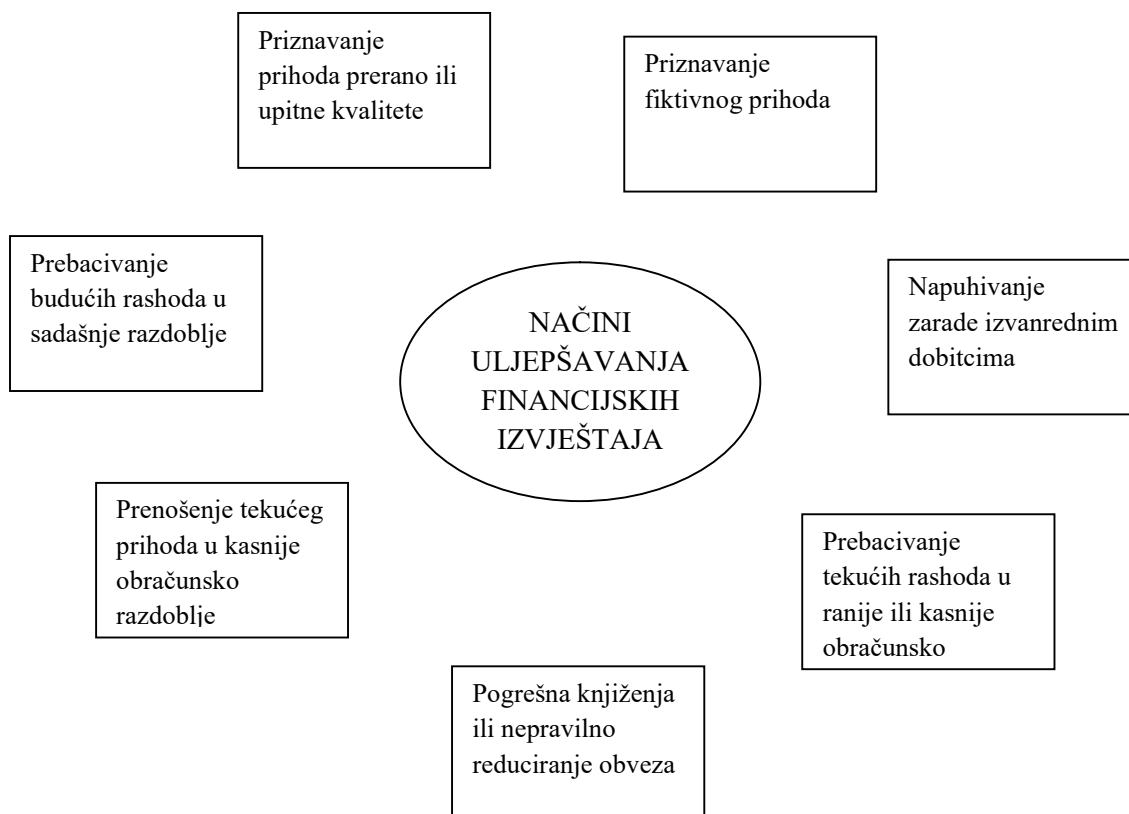
1. podcjenjivanje rezultata financijske godine iz računa dobiti i gubitka precjenjivanjem obveza iz pasive bilance te podcjenjivanjem stanja aktive iz bilance (primjerice zbog smanjenja osnovice poreza na dobitak, zadržavanja isplate dividendi i dr.)

⁸ Štahan, M. Prijevare u financijskim izvješćima, URL: <https://www.teb.hr/novosti/2017/prijevare-u-financijskim-izvjestajima/> (pristupljeno 22.04.2022.)

⁹ Ibid.

2. precjenjivanje rezultata finansijske godine iz računa dobitka i gubitka podcjenjivanjem obveza iz pasive bilance te precjenjivanjem stanja aktive iz bilance (radi stvaranja slike uspješnosti – kredibiliteta, isplata dividendi, provizija i dr.)
3. pronevjera – protupravno prisvajanje imovine

Slika 2: Načini uljepšavanja finansijskih izvještaja

Izvor: autor prema Cvitanović, M., Iljazović, M. (2014) Manipulacije u finansijskim izvješćima. Seminarski rad i predmeta Revizija finansijskih institucija. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, str. 21

Financijski izvještaji se često „uljepšavaju“ manipulacijama na pozicijama potraživanja od kupaca, zalihama, dugotrajnom materijalnom imovinom i obvezama prema dobavljačima. Postoje brojni načini „uljepšavanja“ finansijskih izvještaja, a Belak u svojoj knjizi iz 2011. navodi nekoliko, a to su priznavanje prihoda prerano ili upitne kvalitete, priznavanje fiktivnog prihoda, napuhavanje zarade izvanrednim dobitcima, prebacivanje tekućih rashoda u ranije ili kasnije obračunsko razdoblje, pogrešna knjiženja ili nepravilno reduciranje obveza, prenošenje tekućeg prihoda u kasnije obračunsko razdoblje, prebacivanje budućih rashoda u sadašnje razdoblje. Priznavanje prihoda prerano ili upitne kvalitete dovodi do povećanja bruto dobiti iz razloga što se rashodi ne mijenjaju. U računu

dobiti i gubitka se tada priznaju prihodi koji su stvarno nastali, ali prije vremena i to dovodi do poboljšanja financijskog rezultata što ujedno rezultira i boljim računom dobiti i gubitka koji je povezan s bilancom koja je također bolja. Priznavanje fiktivnog prihoda i priznavanje prihoda prerano razlikuje se po „stupnju agresivnosti“ budući da kod fiktivnog prihoda taj prihod nikada neće biti ostvaren. Kod ovakvog priznavanja prihoda, priznaju se lažni prihodi tj. priznaju se nepostojeći prihodi na određene usluge ili se prihod prelijeva iz jedne aktivnosti u drugu, a najčešće se financijski prihodi prebacuju u poslovne aktivnosti. Napuhavanje zarade izvanrednim dobitcima je treći način „uljepšavanje“ financijskih izvještaja. Prihod se može „napuhati“ prodajom ranije otpisane imovine, uključivanjem dobiti ostvarene prodajom nekretnina i sl. Gori način od manipulacije napuhivanjem zarade izvanrednima dobitcima je lažiranje prodaje potraživanja. Prebacivanje tekućih rashoda u ranije ili kasnije obračunsko razdoblje postiže se na način da se produlji vijek trajanja imovine, da se smanji amortizacija, smanjenje ispravka vrijednosti imovine i mogu se nepropisno kapitalizirati redovni poslovni troškovi i sl. Pogrešno knjiženje ili nepravilno reduciranje obveza je najčešći način „jačanja“ bilance, kada se podcjenjuju obveze. Način manipulacije prenošenje tekućeg prihoda u kasnije obračunsko razdoblje smanjuje prihod, a samim time i bruto dobit, a način prebacivanja budućih rashoda u sadašnje razdoblje je u potpunosti suprotan prethodnom načinu.

U financijskim izvještajima pogreške se događaju ukoliko nema dovoljno informacija prilikom knjiženja poslovne promjene jer dolazi do slučaja da se krivo procjene poslovni događaji. Takve pogreške, kada se otkriju, moraju biti ispravljene financijskim izvještajima. Pogreške koje se dešavaju jako utječu na financijski rezultat i donošenje poslovne odluke. Pogreške se uređuju posebnim računovodstvenim standardom MRS 8 – Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i pogrešaka koji je posebno namijenjen računovodstvenim politikama, procjenama i pogreškama prilikom knjiženja poslovnih događaja. Cilj MRS-a 8 je propisati mjerila za odabir i promjenu računovodstvenih politika, uključujući računovodstveni postupak i objavljivanje promjena računovodstvenih politika i računovodstvenih procjena, te ispravaka grešaka. Standard je namijenjen unaprjeđenju važnosti i pouzdanosti financijskih izvještaja subjekta, te usporedivost tih financijskih izvještaja kroz različita razdoblja i u odnosu na financijske izvještaje drugih subjekata.¹⁰

¹⁰ Cirkveni Filipović, T. (2016) Hrvatski računovodstveni sustav. Zagreb. VII. Izd. RRiF plus d.o.o. str. 187.

Pogreške koje su nastale greškom svakako se moraju ispraviti bez obzira što je pogreška u prethodnom razdoblju. Ona se ispravlja u tekućem razdoblju običnim storno knjiženjem krivih knjiženja i ispravnim knjiženjem poslovnog događaja. U prvom sljedećem financijskom o izvješću nakon ispravaka pogrešaka i prepravljanja usporednih podataka poduzetnika treba objaviti vrstu pogreške prethodnog razdoblja, svaku stavku na koju ispravak pogreške ima financijski učinak i informaciju o tome ako je retroaktivno prepravljanje neizvedivo.¹¹ Također, prilikom ispravljanja pogrešaka u tekućem razdoblju od prijašnjih godina treba u bilješkama objaviti i pojasniti što se i zbog čega ispravlja.

Prijevara, pogreška i „uljepšavanje“ rezultata vrlo je sličan pojam, ali su tri različita načina koja se odražavaju na financijska izvješća. Zajedničko im to što sva tri pojma daju krive i neistinite podatke o poduzeću. Razlika je u tome što je prijevara najteži slučaj u odnosu na pogrešku i „uljepšavanje“ rezultata. Prijevara se čini s namjerom i svjesno se ulazi u veliki rizik koji može poduzeće dovesti do stečaja ili likvidacije i time si narušava svoj poslovni ugled u daljnjoj budućnosti. „Uljepšavanje“ izvještaja je malo blaži oblik prijevare koji također nije dobro da se primjenjuje i isto tako se svjesno radi te može dovesti do problema. Većinom se za tim činom poseže kada poduzetnik želi prepraviti izgled poduzeća zbog mogućnosti dobivanja kredita ili da privuče investitore. Pogreške se dešavaju, i dešavati će se uvijek. One nisu svjesno napravljene, ali može doći do pogreške ukoliko nije ispravna dokumentacija, poduzeća ne daju na vrijeme dokumentaciju i sl., ali je vrlo bitno imati puno kontrola kako bi bilo sve ispravno i prema propisima i standardima proknjiženo.

¹¹ Guzić, Š. (2017) Ispravak računovodstvenih pogrešaka. Računovodstvo, revizija i financije, XXVII, (11), str. 47

3. ORGANIZACIJE ZA BORBU PROTIV PRIJEVARA I KORUPCIJE

Korupcija i prijevare se pojavljuju u gotovo svim područjima života i djelovanja, od javnih institucija, preko politike do gospodarstva i poslovanja s inozemstvom. Korupcija predstavlja društveno neprihvatljivu pojavu koja ugrožava ljudska prava, te ugrožava stabilnost i gospodarski napredak države. Danas u svijetu organizirani kriminal, uz terorizam, predstavlja najveću opasnost za sigurnost, slobodu i pravdu. Protiv prijevare u poslovanju bore se forenzičari koji poznaju to područje poslovanja poduzeća i pravnu regulativu koja određuje poslovanje na određenom području. Forenzičari moraju jako dobro poznavati pravnu regulativu kako bi propisno postupili poduzeću sklonom prijevare. U današnje vrijeme je forenzika u računovodstvu jako potrebna. Države donose i usvajaju razne pravne norme i regulative u borbi protiv prijevare. Najpoznatiji zakon vezan za prijevare je američki zakon pod imenom Sarbanes-Oxley Act koji je imao najveći utjecaj na današnju globalnu praksu u borbi protiv prijevare. U nastavku rada će se detaljno obraditi. Tu se nalaze i međunarodne organizacije za borbu protiv prijevare i korupcije, a to su: Europski ured za borbu protiv prijevare (*Office Europeen de Lutte Anti-Fraud – OLAF*), tijela koja se bave suzbijanjem nepravilnosti, prijevare, korupcije ili nekog drugog oblika nezakonitih aktivnosti pod nazivom mreža AFCOS (*Anti Fraud coordinating structures*) i udruga iz Amerike COSO (*Committee of sponsoring organizations of the Treadway commission*) koji će se također u nastavku obrazložiti.

3.1. Sarbanes-Oxley Act

Mnogi ljudi ne smatraju da je „uljepšavanje“ financijskih izvještaja pogrešno. Tu nije samo riječ o običnom „iskrivljavanju“ podataka poslovne dokumentacije, već se radi o neetičnosti poslovanja. Zato je nastao Zakon Sarbanes-Oxley Act (SOX) kako bi se to spriječilo ili svelo na najmanju moguću mjeru. Američki zakon se ovdje spominje jer je taj zakon inicirao snažnije nego prije borbu protiv prijevare i korupcije u Americi, pa čak i u Europi i širom svijeta. Isti je donesen nakon kriza koje su nastale na svjetskim burzama nesvjesnim poslovanje poput Enrona i Worldcoma-a koji će analizirati u ovome radu. Zbog pristupanja Europskoj uniji inicijativa Sarbanes Oxley Zakona je prenesena i kod nas. Jasno je da se taj zakon odnosi na sprječavanje kriminala. U SOX zakonu pravila za obavljanje komercijalne revizije su znatno pooštrena, a zabranjeno je pružanje ne revizorskih usluga klijentima.

Pooštrena je i odgovornost korporacije odnosno njenih direktora za ispravnost financijskih izvještaja.

Tadašnji predsjednik SAD-a George W. Bush pri donošenju Zakona je istaknuo:

- „Ovaj Zakon poručuje svakome nepoštenom korporativnom lideru: bit ćete prokazani i kažnjeni. Prošlo je razdoblje niske primjene standarda i falsificiranja profita.“
- Ovaj Zakon poručuje svakomu poštenom korporativnom lideru: vaše će poštenje biti prepoznano i nagrađeno, zato što će sjena sumnje biti skinuta s dobrih kompanija koje posluju prema prihvaćenim pravilima.
- Ovaj Zakon poručuje računovođama: visoki standardi vaše profesije bit će nametnuti, revizori će revidirati a računovođe će očuvati svoje ispravno računovodstvo.
- Ovaj Zakon poručuje dioničarima da će financijske informacije što ih dobivaju od kompanija biti istinite i primjerene i da će onaj koji ih lažira biti kažnjen.
- Ovaj Zakon poručuje radnicima kako nećemo dopustiti nepromišljena postupanja kakva umjetno podižu cijene dionica i često uništavaju kompanije, vaše mirovine i vaš posao.“¹²

Zakon je donesen kao dogovor na brojne korporativne i računovodstvene skandale koji su prouzročili gubitak povjerenja javnosti u tržište vrijednosnih papira. Zakon je sastavljen od deset poglavlja koji su podijeljeni na članke ili odjeljke. Poglavlja Zakona su:¹³

1. Odbor za nadzor računovodstva javnih poduzeća
2. Neovisnost revizora
3. Odgovornost
4. Unaprijeđena financijska izvješća
5. Sukob interesa analitičara
6. Povjerenstvo za resurse
7. Studije i izvješća

¹² Vukšić, Z. - Utjecaj Sarbanes-Oxley zakona na računovodstveno i porezno zakonodavstvo, URL: <https://www.ijf.hr/upload/files/file/PV/2013/9/vuksic.pdf> (pristupljeno 29.04.2022.)

¹³ Duić, T. (2014) Uloga Sarbanes-Oxley zakona u zaštiti investitora. Seminarski rad. Osijek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera., str. 12

8. Korporativna kaznena odgovornost
9. Povećanja kazna za prekršitelje povrati korporacijskih poreza
10. Odgovornost za pronevjere u korporacijama

Prvo poglavlje definira Odbor za nadzor računovodstva javnih poduzeća ili preciznije revizorskih poduzeća. Koji imaju kontrolu nad svim računovodstvenim poduzećima koje obavljaju usluge revizije. Odbor je osnovan zbog nedostatka samokontrole u računovodstvu i reviziji, a njegova zadaća je nadzirati računovodstvene i revizorske kuće. On djeluje u suradnji s Komisijom kako bi se zaštitili interesi ulagača na američkim burzama. U prve četiri godine njegova djelovanja je registrirao više od 1700 revizorskih kuća koje djeluju na području SAD-a.¹⁴

Drugo poglavlje uspostavlja standarde neovisnosti vanjskog revizora i sprječava sukob interesa i postavlja standarde standarde za imenovanje novih revizora i točnije određuje sadržaj revizijskih izvještaja. Dio odjeljka propisuje revizorskim kućama isključivo obavljanje revizije klijentima, dok im se zabranjuju sve ostale komercijalne aktivnosti. Revizorska kuća za klijente ne smije obavljati usluge vođenja poslovnih knjiga, uspostavljanja i oblikovanja financijskih info-sustava, poslovnog savjetovanja, unutarnje revizije i savjetovanja upravi i upravljanja ljudskim resursima. Za sve ostale usluge nužno je pribaviti pisano odobrenje Odbora.¹⁵

Treće poglavlje sadrži osam odjeljaka u kojima se osobito ističe kako viši rukovoditelji preuzimaju individualnu odgovornost za točnost i potpunost korporativnih financijskih izvještaja. Zakon pripisuje pojam revizorskog odbora, koji se osniva unutar odbora direktora s osnovnom zadaćom nadziranja procesa računovodstva, financijskog izvještavanja i revizije financijskih izvještaja. Točno se određuje odnos vanjskih (komercijalnih) revizora i revizorskih odbora kompanije, a posebno odgovornost korporativnih rukovoditelja za točnost i valjanost financijskih izvještaja. Navode se posebna ograničenja ponašanja uprave i opisuje se specifično oduzimanje civilne imovine i civilne kazne za nepoštivanje. Zakon određuje odgovornost izvršnih rukovoditelj i nadzornih tijela za uspostavu, procjenu i praćenje učinkovitosti

¹⁴ Ibid str. 13

¹⁵ Ibid, str. 14

unutarnjih kontrola procesa financijskog izvještavanja odnosno za ustrojavanje sustava unutarnjih kontrola kakvim će se djelotvornije upravljati poslovnim rizicima.¹⁶

Poglavlje četiri čini devet odjeljaka u kojima se opisuju prošireni zahtjevi u pogledu izvješća o financijskim transakcijama, onima što ne ulaze u bilancu i onima u vezi s korporativnim službenicima i prijenosom vlasništva korporativnih dionica na upravu. Odjeljci u četvrtom poglavlju propisuju i sustav unutarnjih kontrola za osiguranje točnosti financijskih izvještaja i izvještaja o tim istim kontrolama. Ističe se kako propisuju i pravodobno izvještavanje o svim promjenama, o financijskom stanju korporacije i posebna poboljšana specijalistička izvješća za Komisiju.¹⁷

Poglavlje sukoba interesa analitičara sastoji se od samo jednog odjeljka koji propisuje mjere kakvima bi se vratilo povjerenje ulagača u posrednike (kvalificirane profesionalce): odvjetnike, računovođe, financijske stručnjake i revizore. Zakon propisuje pravila ponašanja i otkrivanje mogućih sukoba interesa revizora. Zakon određuje da revizor ne treba i ne smije vlastito izvješće prije objavljivanja dati na uvid nekome tko trguje na burzi ili izrađuje analize na osnovi kakvih brokeri daju preporuke.¹⁸

Poglavlje povjerenstva za resurse čine četiri odjeljka, a glavna im je zadaća vratiti povjerenje ulagača odnosno investitora u revizore. Zakon definira autoritet Komisije i sankcionira ili zabranjuje rad posrednicima (brokerima, savjetnicima, dealerima) ako krše zakon ili posluju s lošim namjerama.

Poglavlje studije i izvješća sastoji se od pet odjeljaka i određuje metode nalaženja prijestupnika koji krše odredbe Komisije. U prvom dijelu propisane su studije i izvješća kojima je cilj utvrditi učinak konsolidacije revizorskih poduzeća, ulogu agencija za kreditni rejting u svakodnevnom radu burze vrijednosnicama i kršenje protokola moguće manipulacije na tržištu. Studija obuhvaća računovođe, računovodstvena poduzeća, investicijske bankare, savjetnike, brokere, dealere i odvjetnike, a svrha joj je prepoznati dijelove izvještaja najpogodnije za prijevaru, manipulacije i krivotvorenje podataka. Ovo poglavlje Zakona nastalo je kao rezultat afere s telekomunikacijskom kućom Global Crossing u 2002. godini koja je uz pomoć revizorske kuće Arthur

¹⁶ Ibid, str. 15

¹⁷ Ibid, str. 18

¹⁸ Ibid,

Andersen, financijskim izvješćima prikazivala prihod od zamjene mrežnih resursa s drugim poduzećima u sektoru.¹⁹

Korporativna kaznena odgovornost ima sedam odjeljaka, a u njemu se spominje i Zakon o korporativnim i kriminalnim prijevarama od 2002. godine. U njemu se opisuju osobite kazne za manipulacije, uništavanje ili mijenjanje financijskih izvještaja ili ometanje istrage, a osigurava i određenu zaštitu prokazivačima. Korporativna kaznena odgovornost ovog poglavlja odnosi se u prvom redu na odjel računovodstva i financija, ali ju se može primijeniti na sve razine uprave. Iako su do sada postojale kazne za gospodarski kriminal, ovaj zakon ih definira znatno točnije i povećava. Najveće moguće kazne su do dvadeset godina zatvora i 5 milijuna dolara za najteže prekršaje. Ako je više od 250 oštećenih, sudac može i udvostručiti kaznu, što bi obeshrabilo djelatnike korporacija da uništavaju inkriminirajuće dokumenta kao što se dogodilo u poduzeću Worldcom.²⁰

Povećanje kazna za prekršitelje je deveto poglavlje Zakona i ima šest odjeljaka. Tu se kazna povećava za prijestupnike i definira korporativna financijska prijevarena kao kriminalna radnja. Odredbe su izravan odgovor na pritisak javnosti nakon afere poduzeća Enron i Worldcom. Propisana kazna za kršenje smjernica ovog Zakona je od 5 do 100.000,00 dolara i 10 godina zatvora, a posljedice su jednake kao i u odjeljku osam.²¹

Poglavlje povrata korporacijskih poreza je deseto poglavlje ovog Zakona. Predsjednik upravnog odbora mora potpisati poreznu prijavu na osnovi koje se poslije plaća ili se zahtjeva povrat poreza. Tim činom najviše rukovodstvo postaje odgovorno za podatke koji su dostavljeni Poreznoj upravi. Posljedica je da se potpisnik može kazniti dokažu li se nepravilnosti u podacima porezne prijave.²²

Odjeljak odgovornosti za pronevjere u korporacijama poznat je i pod nazivom Korporativna odgovornost za kaznene prijevare iz 2002. godine. Iz radnog naslova je

¹⁹ Ibid, str. 20

²⁰ Ibid, str. 20.-21.

²¹ Ibid, str. 21.

²² Ibid, str. 22

jasno kako Zakon treba spriječiti kriminalne radnje upravljačkog sloja uz primjenu različitih računovodstvenih smicalica i namještanja poslovnih rezultata.²³

Između 2000. i 2002. godine u SAD-u je došlo do otkrivanja velikog broja korporacijskih skandala i prijevara među kojima su najpoznatiji Enron, WorldCom i Tyco. Analiza kompleksnog načina na koji je došlo do tih prijevara je dovela do donošenja Sarbanes-Oxley zakona.²⁴

3.2. Međunarodne organizacije za borbu protiv prijevara i korupcije

Europski ured za borbu protiv prijevara, OLAF (*franc. Office de Lutte Anti-Fraude*) istražuje prijevare povezane s proračunom Europske unije, korupciju i ozbiljne prekršaje unutar europskih institucija, te za Europsku komisiju izrađuje politiku borbe protiv prijevara. Europski ured za borbu protiv prijevara ispunjava zadaće provođenjem neovisnih istraga o prijevarama i slučajevima korupcije povezanim sa sredstvima EU-a kako bi osigurao da se sav novac poreznih obveznika Europske unije dodjeljuje projektima kojima se otvaraju radna mjesta i potiče rast u EU, istražuje teške povrede dužnosti osoblja EU-a i članova institucije EU-a čime se jača povjerenje građana u institucije EU-a, te razvija dobru politiku borbe protiv prijevare na razini EU-a.

OLAF istražuje predmete povezane s prijevarom, korupcijom i drugim kaznenim djelima koja utječu na financijske interese EU-a, a odnose se na sve rashode EU-a, a glavne su kategorije potrošnje, strukturni fondovi, fondovi za poljoprivrednu politiku i ruralni razvoj, izravni rashodi i vanjska pomoć, istražuje određeni dio prihoda što su uglavnom carine i sumnje na teške povrede dužnosti osoblja i članova institucija EU-a.

OLAF prima informacije o mogućim prijevarama i nepravilnostima iz brojnih i različitih izvora. U većini predmeta takve informacije rezultat su kontrola koje provode osobe nadležne za upravljanje fondovima EU-a u europskim institucijama ili u državama članicama. Svi navodi koje zaprimi OLAF prolaze kroz početnu procjenu kako bi se utvrdilo jesu li u nadležnosti Ureda i je li ispunjavaju kriterije za otvaranje istrage. Istrage

²³ Ibid

²⁴ Ibid, str. 27

mogu uključivati razgovore i inspekcijske preglede prostorija ,a razvrstavaju se u jednu od sljedeće tri kategorije: ²⁵

1. Interne istrage – interne istrage administrativne su istrage unutar europskih institucija i tijela koja se pokreću radi otkrivanja prijevара, korupcije i svih nezakonitih aktivnosti koje utječu na financijske interese Europskih zajednica, uključujući i ozbiljna pitanja koja se odnose na izvršavanje službenih dužnosti.
2. Vanjske istrage – vanjske istrage su administrativne istrage izvan institucija i tijela Europske unije koje se pokreću u svrhu otkrivanja prijevара i drugih nepravilnosti koje su počinile fizičke ili pravne osobe. Predmeti su razvrstani kao vanjske istrage u kojima OLAF osigurava većinu istražnih radnji.
3. Koordinacijski predmeti – OLAF pridonosi istragama koje provode nacionalna tijela ili druge službe Zajednice i omogućuje prikupljanje i razmjenu informacija i kontakata.

Nakon zaključenja istrage Ured preporučuje koje mjere trebaju provesti institucije EU-a i nacionalne vlade. To obično uključuje pokretanje kaznenih istraga, povrate sredstava i druge disciplinske mjere. OLAF potom nadzire provedbu preporučenih mjera.

Općenito govoreći, ovlasti OLAF-a su sljedeće²⁶:

- Provođenje vanjskih administrativnih istraga – u državama članicama i određenim državama koje nisu članice, ali s kojima Zajednica ima sporazume o suradnji – u cilju borbe protiv prijevара, korupcije i bilo koje druge nezakonite aktivnosti sa štetnim posljedicama na financijske interese Zajednice;
- Istraživanje prijevара od strane računovodstva u delegacijama Europske Unije
- Provođenje unutarnjih administrativnih istraga – unutar europskih ustanova – s istom svrhom;
- Pružanje pomoći u jačanju suradnje sa državama članicama u djelokrug sprječavanja prijevара;
- Razvijanje strategija za borbu protiv prijevара (uključujući pripremu zakonodavnih i regulatornih inicijativa);
- Održavanje izravnih kontakata s policijom i pravosudnim tijelima;

²⁵ OLAF, Europski ured za borbu protiv prijevара, URL: https://ec.europa.eu/anti-fraud/about-us/what-we-do_hr (pristupljeno 06.05.2022.)

²⁶ Belak, V. (2011). Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str. 111.

- Predstavljanje Komisije u djelokrugu sprječavanja prijevара
- zaštititi sve „zviždače“, svjedoke i ostale osobe koje Uredu povjere informacije o korupciji ili prijevаri, te zajamčiti povjerljivost svojih operacija.

U okviru međunarodnih organizacija za borbu protiv prijevара i korupcije ubrajaju se i tijela koja se bave suzbijanjem nepravilnosti, prijevара, korupcije ili nekog drugog oblika nezakonitih aktivnosti pod nazivom AFCOS mreža (*Anti Fraud Coordinating Structures*). AFCOS mreža je sustav putem kojeg se provodi koordinacija zakonodavnih, upravnih i operativnih aktivnosti s ciljem zaštite financijskih interesa Europske unije s ciljem pomoći i podrške OLAF-u. AFCOS mrežu čine predstavnici:²⁷

- Ministarstva pravosuđa
- Ministarstva unutarnjih poslova
- Uprava za sustav javne nabave
- Ministarstvo financija
- Državnog ureda za reviziju
- Državnog odvjetništva

U Republici Hrvatskoj je u okviru Ministarstva financija osnovan Samostalni odjel za suzbijanje nepravilnosti i prijevара kao jedinica za koordinaciju između tijela AFCOS-a. To je ustrojstvena jedinica nadležna za koordinaciju zakonodavnih, upravnih i operativnih aktivnosti između tijela AFCOS sustava s ciljem zaštite financijskih interesa EU-a te s time u svezi za neposrednu suradnju s OLAF-om, osnovana je u Ministarstvu financija i operativno je neovisna od bilo kojeg tijela u AFCOS sustavu. Nadležnosti odjela za suzbijanje nepravilnosti i prijevара su:²⁸

- Koordinacija zakonodavnih, upravnih i operativnih aktivnosti između tijela u AFCOS sustavu, s ciljem zaštite financijskih interesa EU, te s tim u vezi za neposrednu suradnju s OLAF-om
- Osiguravanje provođenja neposrednih inspekcija i istraga OLAF-ovih stručnjaka na teritoriju Republike Hrvatske
- Razvijanje programa stručnog usavršavanja zaposlenika tijela u AFCOS sustavu u suradnji s OLAF-om i pružanje organizacijske potpore u njihovoj realizaciji

²⁷ Ibid, str. 112.

²⁸ Ibid, str. 112.-113.

- Upućivanje nadležnih tijela iz AFCOS mreže u svrhu prikupljanja dokaza, utvrđenja činjenica te pokretanja postupaka sankcioniranja
- Pokretanje odgovarajućih postupaka na temelju dojava prikupljenih na elektroničkoj adresi posebno otvorenoj samo za prijave nepravilnosti
- Razmjenjivanje informacija s drugim tijelima javne vlasti u slučaju sumnje ili prijave sumnje na prijevare, korupciju ili drugi oblik nepravilnosti u sustavu te podnošenje odgovarajućih prijava nadležnim tijelima iz AFCOS mreže
- Praćenje tijeka istražnih postupaka u vezi s protuzakonitim korištenjem sredstava pomoći EU
- Izvješćivanje Nacionalnog dužnosnika za ovjeravanje o poduzetim mjerama i rezultatima postupaka koji su pokrenuti u svrhu sankcioniranja otkrivenih nepravilnosti
- Primanje, kontrolirane i objedinjavanje izvješća o nepravilnostima u upravljanu i korištenju sredstava pomoći EU te njihovo dostavljanje Nacionalnom dužnosniku za ovjeravanje
- Praćenje povrata nezakonito isplaćenih sredstava pomoći EU
- Vođenje registra o utvrđenim nepravilnostima.

Zadaci AFCOS mreže jesu:²⁹

- e) suradnja sa Službom za koordinaciju sustava za suzbijanje nepravilnosti i prijevara u korištenju fondova EU-a (AFCOS-služba), te europskim uredom za borbu protiv prijevara (OLAF) vezano uz pitanja zaštite financijskih interesa Europske unije,
- f) predlaganje zakonodavnih i drugih mjera s ciljem efikasne zaštite financijskih interesa Europske unije i
- g) jačanje međuinstitucionalne suradnje, komunikacije i razmjene podataka s tijelima Sustava izvještavanja o nepravilnostima i Službom za koordinaciju sustava za suzbijanje nepravilnosti i prijevara u korištenju fondova Europske unije (AFCOS-služba)

Sva tijela AFCOS mreže imaju preventivnu i savjetodavnu ulogu. Vezano uz preventivne mjere, najvažniji zadaci AFCOS mreže su oni koji se odnose na sudjelovanje u stvaranju zakonodavnih mjera i na aktivnosti edukacije u kontekstu sprječavanja nepravilnosti i

²⁹ Ministarstvo financija, URL: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/zastita-financijskih-interesa-eu/afcos-mreza/514> (pristupljeno 27.04.2022.)

prijevare. U skladu sa svojom savjetodavnom ulogom u AFCOS sustavu, tijela AFCOS mreže pružaju stručna mišljenja i pomoć tijelima Sustava za izvještavanje o nepravilnostima u okviru nadležnosti, no konačnu odluku o postojanju ili nepostojanju nepravilnosti donosi se na razini tijela Sustava za izvještavanje o nepravilnostima.³⁰

Značajna međunarodna organizacija za borbu protiv korupcije i prijevare je i dobrovoljna udruga američkih kompanija COSO (*Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission*) koja je osnovana 1985. u svrhu upravljanja rizicima u kompanijama na temelju sustava interne kontrole. COSO definira interne kontrole kao proces kojeg provodi menadžment, dizajniran kako bi osigurao prihvatljivo jamstvo za ostvarivanje ciljeva u djelotvornosti i učinkovitosti poslovanja, pouzdanosti financijskog izvještavanja i usklađenosti važećih zakona i propisa.³¹ On je objavio program interne kontrole pod nazivom COSO model, koji se sastoji od pet točaka, a to su okruženje kontrole, procjena rizika, djelovanje kontrole, informacije i komunikacije i nadzor. 1999. godine COSO je izradio izvještaj o lažiranju financijskih izvještaja u razdoblju 1987.-1997. godine. U njemu su se analizirali više od 200 društava koji su bili uključeni u lažiranje financijskih izvještaja. Analiza tog izvještaja je pokazala da je oko 72% slučajeva bilo uključeno u računovodstvo, a u 43% šefovi računovodstva. COSO model je dopunjen 2003. godine i objavljen je 2004. godine, a sadrži osam elemenata koji su nužni za provedbu interne kontrole.³²

1. -Interno okruženje – menadžment je odgovoran za svijest o riziku lažiranja i prijevare u cijelom poduzeću kako kroz pisane upute tako i kroz svoje ponašanje
2. Postavljanje cilja – ciljevi se moraju definirati i vrednovati prema sadržaju rizika
3. Identifikacija događaja – svaki suradnik ili zaposlenik bi trebao dojaviti rizik prijevare koji je prepoznao
4. Reakcija na rizik- reakcija na rizik ovisi o vrsti i visini rizika prema prosudbi uprave
5. Djelovanje kontrole – kontrole moraju otkriti sve značajne identificirane rizike

³⁰ Ibid

³¹ Topolnjak, M. (2017.) Otkrivanje financijskih prijevare. Specijalistički diplomski stručni rad. Zagreb. RRiF Visoka škola za financijski menadžment. Str. 9.

³² Belak, V. (2011). Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str. 115.-

6. Informacije i komunikacija – primjenom novih informacijskih medija rastu opasnosti od pojave novih vrsta mogućih rizika koji moraju biti otkriveni novim vrstama kontrole
7. Praćenje izvedbe

Misija Odbora COSO organizacije je da se pomogne organizacijama radi poboljšanja učinka razvoja misaonog vodstva koji poboljšava unutarnju kontrolu, upravljanje rizikom, upravljanje i odvratanje od prijevara. Njegova vizija je biti globalno priznat kao autoritet za unutarnju kontrolu i predvodnik u upravljanju rizicima, upravljanju i odvratanju od prijevara. COSO je organiziran kako bi sponzorirao Nacionalnu komisiju za lažno financijsko izvješćivanje, neovisnu inicijativu privatnog sektora koja je proučavala čimbenike koji mogu dovesti do lažnog financijskog izvještavanja. Cilj COSO organizacije je pružiti misaono vodstvo koje se bavi s tri međusobna povezana predmeta, a to su upravljanje rizikom poduzeća, interna kontrola i odvratanje prijevara.

Što se tiče unutarnje kontrole, COSO je 1992. godine objavio unutarnju kontrolu - integrirani okvir. Taj okvir je revidiran i ponovno objavljen u svibnju 2013. godine. Od 15. prosinca 2014. godine okvir iz 1992. godine je zamijenjen i više nije dostupan. 2006. godine COSO objavljuje unutarnju kontrolu nad financijskim izvješćivanjem, smjernice za manja javna poduzeća, a nakon toga smjernice o praćenju sustava unutarnje kontrole što je objavljeno 2009. godine. Smjernice za manja javna poduzeća su također zamijenjene 15. prosinca 2014. i više nisu dostupne.

COSO organizaciju čine pet značajnih profesionalnih udruženja:

1. American Institute of CPA (AICPA - Američki institut ovlaštenih računovođa)
2. Institute of Management Accountants (IMA _ Institut računovođa u upravljačkom računovodstvu)
3. Institute of Internal Auditors (IIA – Međunarodno udruženje financijskih direktora)
4. Financial Executive International (FEI – Međunarodno udruženje financijski direktora)
5. American Accounting Association (AAA – Američko udruženje računovođa)

Oni zajedno razvijaju dokumente s uputama za pomoć organizacijama u procjeni rizika, internim kontrolama i sprječavanju prijevara.

Slika 3: COSO piramida i kocka

Izvor: COSO model internih kontrola URL: <https://institutzainternekontrola.wordpress.com/2015/02/17/coso-model-internih-kontrola/> (pristupljeno 27.04.2022.)

COSO kocka je dijagram koji pokazuje odnos između svih dijelova sustavne interne kontrole. Osim što pokazuje kako su ti dijelovi povezani, također identificira niz principa koje bi organizacija trebala slijediti kako bi ispunila svoje ciljeve interne kontrole. COSO kocka je dio kontrolnog okvira koji se općenito naziva COSO okvir, a njega je stvorio Odbor sponzorskih organizacija Treadway Commission ili COSO. Iako je okvir iz 1992. godine bio stručan u ocjenjivanju postojećih kontrola, nije bio sveobuhvatan. Verzija iz 2013. godine riješila je to s dodatkom COSO kocke koja se usredotočila na dizajn i implementaciju okvira za upravljanje rizicima. COSO kocka je zamjenila prethodnu sliku okvira koja je imala oblik piramide. Kocka se sastoji od niza stupaca i redaka koji vizualiziraju sustave interne kontrole. COSO definira interne kontrole kao proces kojeg provodi menadžment, dizajniran kako bi osigurao prihvatljivo jamstvo za ostvarivanje ciljeva u djelotvornosti i učinkovitosti poslovanja, pouzdanosti financijskog izvještavanja i usklađenosti važećih zakona i propisa. COSO model internih kontrola koristi pet elemenata internih kontrola:³³

³³Institut za interne kontrole. COSO kocka, URL: <https://institutzainternekontrola.wordpress.com/2015/02/17/coso-model-internih-kontrola/> (pristupljeno 27.04.2022.)

1. Kontrolno okruženje
2. Procjena rizika
3. Kontrolne aktivnosti
4. Informiranje i komuniciranje
5. Monitoring

Element kontrolnog okruženja je prikaz internih kontrola iz perspektive subjekta, uključujući i okruženje za poslovne procese i kontrole koje se kreira interno te utječe na sposobnost da se uspostavi i/ili održava učinkovit sustav internih kontrola. Neki od načina na koji kontrolno okruženje može biti procijenjeno s obzirom na rizike povezane s kontrolnim okruženjem su komunikacija i provedba integriteta i etičkih vrijednosti, prednost kompetentnosti, sudjelovanje onih koji su zaduženi za upravljanje, filozofija i stil menadžmenta, organizacijska struktura, dodjela ovlasti i odgovornosti, politike i prakse upravljanja ljudskim potencijalima i industrijski čimbenici. Razmatranje navedenih elemenata COSO modela je jako vrijedno financijskim revizorima. Financijski revizori su dužni steći razumijevanje o subjektu i njegovom okruženju kako bi se utvrdio rizik pogrešnog prikazivanja povezan s tim aspektom financijskih izvještaja.³⁴

Procjena rizika u COSO modelu se odnosi na sposobnost društva. Ocjenjuje se da li društvo pravilno procjenjuje svoje rizike i da li svoje glavne rizike ublažava na prihvatljivu razinu primjenom kontrola. Načini na koji se može subjekt suočiti s rizikom, gdje treba razvijati kontrole i/ili postupke koji pozitivno utječu na subjektov sustav kontrola su promjene u radnom okruženju, novo osoblje, obnovljeni informacijski sustav, brzi rast, nova informatička tehnologija, novi poslovni modeli, proizvodi ili aktivnosti, korporativno restrukturiranje. Ako menadžment subjekta nije aktivan u procjeni i ublažavanju rizika, ovaj će aspekt kontrolnog sustava biti manjkav u određenoj mjeri.³⁵

Kontrolne se procjenjuju na tri razine: učinkovitost dizajna, implementacija i operativna učinkovitost. Učinkovitost dizajna se odnosi na sposobnost kontrole da ublaži rizik i osigura adekvatne kontrole nad određenim poslovnim procesom ili da osigura provođenje politika u poslovnim procesima. Kontrola bi trebala biti u stanju pravodobno otkriti značajne pogrešne prikaze ili pogreške. Druga razina je da li je kontrola stvarno implementirana. To se određuje putem prolaska kontrole tzv. *walkthrough*. Treća razina je

³⁴ Ibid

³⁵ Ibid

da li se na stalnoj osnovi ta kontrola izvodi kako je dizajniranja. Inače, da bi to odredili financijski i IT revizori koriste testove kontrola. Ova razina je tema petog elementa internih kontrola – monitoringa. Također, kontrole se kategoriziraju prema području ili aspektu subjekta kako slijedi: opće kontrole, primijenjene kontrole i fizičke kontrole. Opće kontrole su kontrole koje općenito utječu na informacijske sustave i tehnologije koje su angažirane od strane subjekta za obavljanje dužnosti koje su povezane s aktivnostima financijskog izvještavanja. Primijenjene kontrole su računalne kontrole ugrađene u tehnologijama i sustavima koji su namijenjeni za osiguravanje provođenje politika i postupaka u poslovnim procesima.³⁶

Informacije financijskog izvještavanja bi trebale biti točne, pouzdane i pravodobno i točno komunicirane prema menadžerima i donositeljima odluka. Ovaj vid kontrole suočava se s učinkovitom komunikacijom i prosljeđivanjem informacija iz informacijskog izvještavanja te kontrolama koje se aktivnosti čine učinkovitima. Neki od načina na koji informiranje i komuniciranje može biti procijenjeno s obzirom na rizike povezane s tim aktivnostima su: sustavi za podršku identifikaciji, snimanje i razmjenu informacija u formi i vremenskom okviru koji će omogućiti osoblju da obavi svoje dužnosti, informacije financijskog izvještavanja, informacije internih kontrola, interna komunikacija i vanjska komunikacija.³⁷

Monitoring se odnosi na sposobnost subjekta da prati učinkovitost kontrola, dok se svakodnevno obavlja poslovanje, samostalno i u suradnji s drugim kontrolama. Neki od načina ocjenjivanja kontrola nad monitoringom su: kontinuirane i zasebne procjene internih kontrola nad financijskim izvještavanjem, prepoznavanje nedostataka i izvještavanje o njima, pregled promjena kontrola d datuma posljednjeg izvještaja ili posljednjih 12 mjeseci, analiziranje ciljeva kontrole i njihovih povezanih kontrolnih aktivnosti, procjene kvalitete izvedbi internih kontrola kroz vrijeme, postavljanje postupaka kako bi se po potrebi izmijenio kontrolni sustav, osiguravanje učinkovitog upravljačkog pregleda stanja kontrolnog sustava, provjera nedostataka sustava monitoringa koji teži tome da omogući ljudima da smanje pažnju kontrole.³⁸

³⁶ Ibid

³⁷ Ibid

³⁸ Ibid

3.3. Hrvatske organizacije za borbu protiv prijevара i korupcije

U Republici Hrvatskoj je u okviru Ministarstva financija osnovan Samostalni odjel za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (USKOK), specijalizirano tijelo u sustavu državnog odvjetništva RH (DORH-a). U okviru Ministarstva financija ubrajamo porezni nadzor, carinski nadzor, financijski inspektorat, ured za sprječavanje pranja novca i proračunski nadzor. Također, postoji i samostalni sektor za otkrivanje poreznih prijava (SSOPP), poznatiji kao „porezni USKOK“. Korištenjem OIB-a i razmjenom podataka o štednji i dohodcima unutar Europske unije, djelatnici poreznog USKOK-a analiziraju podatke, te nakon toga na sve nelogičnosti i nerazmjere u prihodima stavljaju naglasak što označava alarm za dodatnu istragu.

USKOK je posebno državno odvjetništvo, specijalizirano za progon korupcije i organiziranog kriminaliteta sa sjedištem u Zagrebu, a nadležan je za područje cijele Republike Hrvatske.³⁹ S ciljem što učinkovitijeg i efikasnijeg suprotstavljanja korupciji i organiziranom kriminalu 2001. godine je osnovan ured za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta (USKOK) kao specijalizirano tijelo u sustavu državnog odvjetništva.⁴⁰ Za uspješan razvoj USKOK-a neophodna je suradnja s građanima i njihovo povjerenje. USKOK se bavi suzbijanjem korupcije i organiziranog kriminaliteta. Vlada Republike Hrvatske je, predlažući Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta, htjela osnivanjem jednog specijaliziranog tijela napraviti temeljiti rez u suzbijanju korupcije. Istovremeno je htjela stvoriti učinkovito tijelo za djelovanje na području cijele države u suzbijanju organiziranog kriminaliteta, praćenje pojavnosti organiziranog kriminaliteta i u suradnji sa sličnim tijelima iz drugih država, suradnju na suzbijanju transnacionalnog organiziranog kriminaliteta.⁴¹

Prema Zakonu o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala ovim se Zakonom uređuju:⁴²

³⁹ O USKOK-u URL: <https://uskok.hr/hr/o-uskok-u>

⁴⁰ Petric, D (2015) Uloga računovodstvene profesije u suzbijanju prijevара i manipulacija. Seminarski rad. Osijek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, str. 16

⁴¹ O USKOK-u URL: <https://uskok.hr/hr/o-uskok-u> (pristupljeno 27.04.2022.)

⁴² Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala (NN 88/2001-1497)

- 1) Ustrojstvo, nadležnost i ovlasti Ureda za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta,
- 2) Djelokrug i nadležnost sudova i postupanje u predmetima kaznenih djela određenih ovim Zakonom ,
- 3) Imenovanje Ravnatelja Ureda i zamjenika ravnatelja, raspoređivanje na rad državnih odvjetnika i njihovih zamjenika, uvjeti službenika i namještenika i osiguranje sredstava za rad Ureda,
- 4) Osiguranje prisilnog oduzimanja sredstava, prihoda ili imovine ostvarene kaznenim djelom,
- 5) Suradnja tijela državne vlasti i drugih tijela i osoba s Uredom, međunarodna suradnja u kaznenom progonu i istraživanju kaznenih jela iz nadležnosti Ureda.

Prema odredbama Zakona o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminaliteta nadležnost spomenutog Ureda je da obavlja poslove državnog odvjetništva u predmetima kaznenih djela kao što je zloupotreba u postupku stečaja, primanje i davanja mita u gospodarskom poslovanju, zloupotreba položaja i ovlasti. Protupravno oduzimanje slobode, otmica, trgovanje ljudima, prikriivanje protuzakonito dobivenog novca, zloupotreba opojnih droga također se smatraju nadležnosti ovog Ureda. Te poslove državnog odvjetništva obavljaju Ravnatelj i njegovi zamjenici, a Ured ima sastav od sedam odjela u koja se ubrajaju: Odjel tužitelja, Odjel za sprječavanje pojava korupcije i odnose s javnošću, Odjel za istraživanje i dokumentaciju, Odjel za međunarodnu suradnju i zajedničke istrage, Odjel za istraživanje imovinske koristi stečene kaznenim djelom, tajništvo i prateće službe.⁴³

Državno odvjetništvo je samostalno i neovisno pravosudno tijelo ovlašteno dužno postupati protiv počinitelja kaznenih djela i drugih kažnjivih djela, poduzimati pravne radnje radi zaštite imovine Republike Hrvatske, te podnositi pravna sredstva za zaštitu Ustava i zakona.⁴⁴ Državno odvjetništvo Republike Hrvatske (DORH) zastupa Republiku Hrvatsku, poduzima pravne radnje iz svoje nadležnosti radi zaštite Ustava Republike Hrvatske i zakonitosti pred Ustavnim sudom Republike Hrvatske, te poduzima radnje iz

⁴³ Cvjetković, A. (2019.) Računovodstvene prijevare u prodaji i tehnike njihovog otkrivanja. Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile, Pula, str. 24.

⁴⁴ Petric, D (2015) Uloga računovodstvene profesije u suzbijanju prijevare i manipulacija. Seminarski rad. Osijek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, str. 16

svoje nadležnosti pred Vrhovnim sudom Republike Hrvatske, Visokim trgovačkim sudom Republike Hrvatske i Visokim upravnim sudom Republike Hrvatske.⁴⁵ Cilj DORH-a je da timskim radom s drugim državnim tijelima, kojima je to isto posao, stvori uvjete za funkcioniranje pravne države, zaštitu temeljnih ljudskih prava i sloboda i zaštitu temeljnih interesa Republike Hrvatske.⁴⁶

Tijekom izvještajnog razdoblja 2020. godine zaprimljeno je 213.252 predmeta, neriješeno je ostalo 41.065 predmeta, ukupan broj predmeta u postupku iznosio je 471.468. Pozitivno se ocjenjuje kontinuirano smanjenje neriješenih predmeta, a usprkos izvanrednim okolnostima stopa ažurnosti iznosila je 100%. Općinska državna odvjetništva zaprimila su 172.348 i riješila 172.904 predmeta, županijska imaju 31.995 zaprimljenih i 31.758 riješenih predmeta. USKOK je imao 3.335 zaprimljenih i 3.025 riješenih predmeta, a DORH 5.571 zaprimljenih i 5.584 riješenih predmeta. Ukupan broj predmeta u postupku iznosio je 404.008 za općinska i 54.191 za županijska državna odvjetništva, 3.695 za USKOK i 9.642 za DORH. Po vrsta predmeta zaprimljeno je 137.268 kaznenih i riješeno 136.291 predmeta. Građansko-upravnih predmeta je zaprimljeno 75.981 i riješeno 76.980. Općinska državna odvjetništva zaprimila su ukupno 87.106 kaznenih i 65.411 građansko-upravnih predmeta, a riješila su ukupno 86.632 kaznena i 66441 građansko-upravnih predmeta. Županijska državna odvjetništva zaprimila su najviše predmeta u posljednje 4 godine, 31.995, a riješila su 31.758 predmeta, od čega 22.133 zaprimljenih i 21.855 riješenih kaznenih, a 9.140 zaprimljenih i 9.181 riješenih građansko-upravnih predmeta. USKOK je zaprimio 3.338 i riješio 3.473 predmeta. DORH je zaprimio 5.571 predmet, a riješio 5.584 dok je 1.293 predmeta ostalo neriješeno.⁴⁷

⁴⁵ DORH, O državnom odvjetništvu. URL: <https://dorh.hr/hr/o-drzavnom-odvjetnistvu> (pristupljeno 27.04.2022.)

⁴⁶ Petric, D (2015) Uloga računovodstvene profesije u suzbijanju prijevara i manipulacija. Seminarski rad. Osijek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, str. 17

⁴⁷ Izvješće Odbora za pravosuđe s rasprave o Izvješću Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2020. godini, URL: <https://www.sabor.hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjescje-odbora-za-pravosude-s-rasprave-o-izvjescju-glavnog-0> (pristupljeno 29.04.2022.)

4. MANIPULIRANJE U FINANCIJSKIM IZVJEŠĆIMA

Velika poduzeća sastavljaju financijska izvješća, a to su izvještaj o financijskom položaju (bilanca), izvještaj o dobiti (račun dobiti i gubitka), izvještaj o sveobuhvatnoj dobiti, izvještaj o novčanom toku, izvještaj o promjenama kapitala, bilješke uz financijske izvještaje, ali najčešći polazni izvještaji su bilanca i račun dobiti i gubitka, a podaci koji se nalaze na ostalim izvješćima mogu svakako pomoći i olakšati. Cilj financijskih izvještaja je pružiti točne informacije o financijskom uspjehu društva, financijskom položaju, te novčanom tijeku društva. Naravno, postoje i netočne informacije u izvještavanju što znači da financijski izvještaji sadrže krive i ne istinite podatke, značajna pogrešna prikazivanja. U interesu je da financijski izvještaji budu sastavljeni bez računovodstvenih manipuliranja. Računovodstvene manipulacije ne ostavljaju posljedice samo na gospodarstvo već i na poslovne partnere, također i na zaposlenike društva. Sve manipulacije koje se događaju razlog su ljudske pohlepe za novcem.

Financijski izvještaji prema MRS 1, t. 10. su:

- izvještaj o financijskom položaju na kraju razdoblja
- izvještaj o dobiti ili gubitku i ostaloj sveobuhvatnoj dobiti razdoblja
- izvještaj o promjenama kapitala tokom razdoblja
- izvještaj o novčanim tokovima tokom razdoblja
- bilješke koje obuhvaćaju pregled značajnih računovodstvenih politika

Navedeni financijski izvještaji trebali bi prikazivati realne i točne financijske rezultate društva kao i njegov položaj, takav način prikazivanja se naziva fer prezentacija. Brojna društva su pronašla način kako da na pogrešan način prikažu podatke u financijskim izvještajima, te se upravo takav način poslovanja odnosi na prijevare i manipulacije u financijskim izvještajima.

4.1. Računovodstveno manipuliranje

Pristup pojmovnom određenju računovodstvenih manipulacija obično podrazumijeva definiranje istih kao računovodstvenih postupaka i aktivnosti koje dovode do značajnih pogrešaka ili prijevarama u financijskim izvještajima.⁴⁸ Računovodstveno manipuliranje

⁴⁸ Gabrić, D., Miljko, M.(2017) Računovodstvene manipulacije u financijskim izvještajima poduzeća- istraživanje motivacije i poticaja. Znanstveni rad; Mostar. Sveučilište u Mostaru, str. 5

nastaje kada menadžeri koriste prosudbu u procesu financijskog izvještavanja i strukturiranja transakcija, te se na taj način modificiraju financijska izvješća s ciljem kako bi se korisnik pogrešno informirao ili s ciljem utjecaja na ugovorne ishode koji ovise o računovodstvenim informacijama. Prema Međunarodnim standardima financijskog izvještavanja (MSFI) računovodstvene manipulacije podrazumijevaju financijske izvještaje koji sadrže netočna prikazivanja, tj. materijalno značajne pogreške. Pogreška je značajna ako ona može pojedinačno ili skupno utjecati na ekonomske odluke koje korisnici donose na osnovi financijskih izvještaja. Značajnost ovisi o kombinaciji veličine i vrste izostavljene ili pogrešno prikazane stavke financijskih izvještaja.⁴⁹

Što se tiče računovodstvenih manipulacija najčešće manipulacije su s prihodima s obzirom da su prihodi pokazatelji rasta društva, te njegove sposobnosti. Prihodi se mogu precijeniti ili podcijeniti ovisno kakva manipulacija se želi postići. Precjenjivanje prihoda je iskazivanje većih prihoda nego što oni zaista jesu, a obavlja se prijevremenim priznavanjem prihoda ili prikazivanjem nestvarnih prihoda. Podcjenjivanje prihoda je iskazivanje nižih prihoda koje najčešće nastaju prodajom proizvoda ili obavljanjem usluga „na crno“ bez evidentiranja u poslovnim knjigama.⁵⁰

Računovodstvene manipulacije su specifično područje s obzirom da postoje računovodstveni postupci koji ne izlaze izvan okvira zakona, te se mogu provesti u skladu s važećim računovodstvenim standardima i pravilima. Kada se izađe izvan okvira zakona tada je riječ o lažiranju financijskih izvještaja i kršenja računovodstvenih propisa. Da bi se manipulacije financijskih izvještaja otkrile potrebno je provoditi kvalitetne računovodstvene analize s ciljem detekcije metoda kreativnog računovodstva poput identifikacije ključnih računovodstvenih politika, evaluacije kvalitete bilješki kao i identifikacije crvenih zastavica (indikatora prijevara).⁵¹

⁴⁹ MRS 8 – Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i pogreške, točka 5.

⁵⁰ Topolnjak, M. (2017.) Otkrivanje financijskih prijevara. Specijalistički diplomski stručni rad. Zagreb: RRiF Visoka škola za financijski menadžment. Str. 34

⁵¹ Ibid

4.2. Motivi manipuliranja

Menadžment trgovačkog društva manipulira financijskim izvještajima najčešće iz tri razloga⁵²:

- - naknade mnogih korporativnih menadžera povezane su s financijskim rezultatima društva
- Sukob interesa društva s revizorima (ista društva plaćaju iste revizore)
- Prikazivanje lošijeg stanja društva nego što su ono uistinu kako bi se zaštitili od potencijalnih preuzimatelja

Dva su osnovna pristupa pomoću kojih se može manipulirati u financijskim izvještajima, a odnosi se na povećanje vrijednosti društva, prikazuju se prevelike zarade u razdoblju koje su nastale nestvarnim povećanjem prihoda i dohotka ili smanjenjem rashoda. Takvo manipuliranje izvještaja omogućuje društvu da ima ljepšu sliku prikaza stanja društva kako bi se ostvarili ciljevi. Također, drugi pristup manipuliranja se odnosi na smanjenje vrijednosti društva.

4.3. Cilj manipuliranja

Pojam računovodstvena manipulacija odnosi se na definiranje računovodstvenih postupaka i aktivnosti koje se rezultiraju pogreškama ili prijevarama u financijskim izvješćima. Manipuliranje u računovodstvu se odnosi na namjernu radnju od strane osobe kojoj je cilj postići određenu korist. Cilj manipuliranja financijskim izvješćima nije samo povećanje dobiti društva ili smanjivanje gubitka već i uljepšavanje tj. prikazivanje ljepše slike poslovanja društva.

Činjenica je da iza jedne prijevare u većini slučajeva slijedi nova koja za cilj ima pokriti prethodnu prijevare. Počinjavanjem prijevare u financijskim izvještajima i izdavanjem lažnih financijskih izvještaja počinitelj je novce preusmjerio na vlastite privatne račune ili kao nagradu za izvrsno poslovanje.

Najčešće se velike prijevare otkriju jer su društva ostvarila velike gubitke i ušli u financijsku krizu, te nisu mogli podmirivati svoje dugove s kojima su poslovali. Iako se

⁵² Manipulacije financijskim izvještajima (2017.) URL: <https://alphacapitalis.com/2019/01/27/manipulacija-financijskim-izvjestajima/> (pristupljeno 10.05.2022.)

prijevare otkriju, počinitelji svejedno uspijevaju lažirati podatke u izvješćima i prikazivati ih kao istinite.

4.4. Vrste računovodstvenog manipuliranja

Postoje načini kojima se može manipulirati u financijskim izvještajima kako bi se stanje društva poboljšalo ili čak i pogoršalo⁵³:

- Bilježenje prihoda prije nego su stvarno nastali
- Prikazivanje nestvarnih prihoda
- Prenošnje tekućih troškova na prethodno ili iduće obračunsko razdoblje
- Ne evidentiranje ili nepravilno smanjenje obveza
- Procijenjena vrijednost imovine
- Nepravilna uporaba pričuva
- Prenošnje tekućih prihoda na iduće razdoblje
- Pogrešna primjena računovodstvenih pravila.

Financijske manipulacije najčešće nastaju prilikom spajanja i preuzimanja kada uprava društva uvjerava sve zainteresirane strane da će se prilikom preuzimanja ili spajanja povećati zarade na dionici kombiniranih društava. Svi bi trebali imati na umu da postoji mogućnost iskrivljenih financijskih izvještaja prilikom spajanja ili preuzimanja

⁵³ Ibid

5. METODE OTKRIVANJA PRIJEVARA U FINANCIJSKIM IZVJEŠĆIMA

Financijske prijevare se mogu vrlo lako prepoznati, a sljedeći pokazatelji upućuju na financijske prijevare:

- h) lažne izjave
- i) neistinita dokumentacija
- j) prikrivanje privatnih troškova sredstvima iz društva
- k) poslovne knjige i evidencije se uništavaju
- l) dvostruko knjigovodstvo
- m) nepravilan obračun amortizacije i otpisivanje amortizacije
- n) podizanje velikih svota novaca sa žiro-računa društva

Postoji veliki broj pokazatelja koji upućuju na financijske prijevare, ali ih je nemoguće nabrojati jer poduzetnici svakim danom proučavaju kako će izvršiti neku prijevaru zato treba obratiti pozornost na sve neuobičajene ili neprimjerene stavke u poslovnim knjigama i evidencijama društva. Kako bi prijevara na vrijeme bila otkrivena moraju se provoditi pravovremene kontrole i nadzori od strane vlasnika, također i u suradnji sa zaposlenicima, te svaki sudionik bi trebao obratiti pozornost na mogućnost prijevara.

5.1. Promatranje i inspekcija

Promatranje i inspekcija tj. pregledavanje, je provjera evidentiranih dokumenata i evidentirane materijalne imovine. Pregledavanje materijalne imovine nudi pouzdan dokaz o njihovu postojanju, ali ne i nužno o vlasništvu ili vrijednosti. Prilikom promatranja inspekcije pregledavanjem dokumenata u računovodstvenim evidencijama treba paziti na nepravilnosti. Nepravilnosti se odnose na transakcije koje nisu zabilježene cjelovito, nepravilni iznosi, razdoblje, prilagodbe u zadnji tren koje utječu na financijski rezultat itd.

Cilj metoda inspekcije je provjeriti je li udovoljava knjigovodstvena evidencija zahtijevanim mjerilima kako bi bile vjerodostojan dokaz o poslovnim knjigama. Temeljnice za svako knjiženje moraju imati svoju podlogu u obliku vjerodostojne dokumentacije koju mora odobriti ovlaštena osoba.

5.2. Analitički postupci

Cilj primjene analitičkih postupaka u financijsko-računovodstvenoj forenzici je uočavanje neuobičajenih i neočekivanih odnosa unutar pozicija financijskih izvještaja koji usmjeravaju daljnji tijek forenzične analize.⁵⁴

Analitički postupci u financijsko računovodstvenoj forenzici su horizontalna analiza, vertikalna analiza i pokazatelji analize financijskih izvještaja. Horizontalna analiza je tehnika analize financijskih izvještaja pomoću koje se uspoređuju promjene na pozicijama financijskih izvještaja u više razdoblja, a mogu biti i samo dva razdoblja. Vertikalna analiza daje uvid u strukturu pojedinih financijskih izvještaja s obzirom na to da se ovom analizom svaka stavka u izvještaju iskazuje u postotku. Uz postupak horizontalne i vertikalne analize u forenzičnoj analizi primjenjuje se cijeli niz financijskih pokazatelja. Financijski pokazatelji trebali bi slijediti određenu ekonomsku logiku, a u donošenju zaključaka uspoređuju se s očekivanim vrijednostima, vrijednostima prošlih godina i sl. Prema Udruženju ovlaštenih istražitelja prijevare postoje devet pokazatelja koji mogu otkriti pomoći pri otkrivanju prijevara, a to su: koeficijent tekuće likvidnosti, koeficijent ubrzane likvidnosti, koeficijent obrtaja zaliha, dani vezivanja zaliha, koeficijent obrtaja potraživanja, dani naplate potraživanja, omjer duga i glavnice, profitna marža i koeficijent obrtaja imovine.

⁵⁴ Bartulović, M. (2018) Primjena analitičkih postupaka u financijsko-računovodstvenoj forenzici. Računovodstvo, revizija i financije, XXVII, (4), str. 47

6. FORENZIČNO RAČUNOVODSTVO

Početak 2000-ih godina dogodio se nekoliko značajnih slučajeva bankrota uslijed lažiranja financijskih izvještaja, te se dodatno potaknula potreba za forenzičnim računovodstvom. Računovodstvena dokumentacija i izvještaji predstavljaju glavne dokaze o imovinskom i financijskom položaju, te poslovnoj i novčanoj uspješnosti nekog društva.

Manipuliranje računovodstvenim dokumentima i podacima podrazumijevaju nestvarnu i nepravilnu obradu podataka kako bi se prikrila stvarna slika stanja nekog društva, kao npr. stvaraju se drugačije vrijednosti sredstava, troškova i odljeva novca. Zbog sve većeg broja prijevара javlja se potreba za razvojem forenzičnog računovodstva. U poslovnom svijetu sve se više javlja za novim pojmom računovodstva, a to je forenzično računovodstvo. Nedostaci specijaliziranih znanja i iskustava, koji su neophodni u forenzičnim ispitivanjima, predstavljaju osnovni razlog za razvoj forenzičnog računovodstva.

Forenzično računovodstvo je sastavni dio poslovne forenzike, a poslovna forenzika je sastavni dio forenzične znanosti.⁵⁵

Poslovna forenzika (*business forensics*) i forenzično računovodstvo (*forensic accounting*) su novi pojmovi u forenzičnoj znanosti i praksi. Smatra se da je poslovna forenzika širi pojam od forenzičnog računovodstva, te obuhvaća područje forenzičnog računovodstva.

Poslovna forenzika se definira kao skup znanja i metoda u borbi protiv poslovnih prijevара svih vrsta i u borbi protiv korupcije. Osim forenzičnog računovodstva, koje je stup poslovne forenzike, ona obuhvaća i područja kao što su forenzična revizija, računovodstvena forenzika, osnivanje fiktivnih povezanih pravnih osoba, nepravilno izvedena preuzimanja, spajanja i pripajanja tvrtki, prijevара na poslovnim ugovorima, prijevара i obmane kupaca, potrošača i dobavljača, prijevара u tržišnom natjecanju, prijevара raznih vrsta pranja novca, prijevара na kvaliteti proizvoda i usluga, različite vrste krađa i tome slično.⁵⁶

⁵⁵ Belak, V. (2011). Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 1.

⁵⁶ Ibid,

Forenzično računovodstvo se može definirati kao primjena istražiteljskih i analitičkih vještina s ciljem otkrivanja manipulacija u financijskim izvještajima koje odstupaju od računovodstvenih standarda, poreznih zakona i ostalih zakonskih odredbi.⁵⁷

Forenzični računovođa ima zadatak da na profesionalan način utvrđuje stvarno stanje gospodarskog subjekta. On predstavlja posebnu vrstu znanja u financijama, te mu je cilj otkriti i spriječiti moguće prijevare i druga kaznena djela. Takva vrsta računovodstva uključuje istragu vođenja računovodstva i računovodstvenog izvještavanja kako bi se mogle dokazati ili poreći sumnje na prijevare. Najčešća područja prijevara koja su vezana za računovodstvo su nepoštivanje zakonskih propisa, krivotvorenje podataka i knjigovodstvenih dokumenata, prikazivanje nestvarnih događaja, prikaz netočnih poslovnih događaja, te prikrivanje krađe novca i ostale imovine.

Postoji puno postupaka kojima se koristi forenzično računovodstvo. Najčešće je riječ o provjerama naglih promjena u značajnim stavkama, promjena strukture i odnosa najvažnijih stavki u izvještajima, usporedbama između rezultata u bilanci uspjeha i izvještaja o novčanim tokovima, neobičnim promjenama na zalihama, otkrivanja razloga porasta obveza, procjeni realnosti potraživanja, neobične transakcije itd. Nekoliko od većih društava u SAD-u imaju odjele za forenzično računovodstvo.

6.1. Računovodstveni forezičari

Bitnu ulogu u otkrivanju i istraživanju prijevara imaju računovodstveni forezičari. Oni detaljno istražuju i dokazuju poslovno-financijske prijevare i gospodarski kriminal. Kako bi računovodstveni forezičar obavljao svoj posao mora imati dovoljno iskustva i specijaliziranog znanja s tog područja, kontinuirano se educirati i tako aktivno pratiti razvitak forezične struke. Znanja forezičnog računovođe prelaze uobičajeni okvir računovodstva i revizije, te uključuju i sposobnosti istraživanja kaznenih i drugih djela, a posebno usmeno i pismeno komuniciranje i utemeljenje svojih mišljenja.

Njihova uloga je dosta važna jer doprinose pravilnom pojašnjavanju i razumijevanju zahtjevnih i složenih poslovno-financijska transakcija u istraživanju kaznenih djela. Što ima više potražnji za računovodstvenim forezičarima to je više poslovnih prijevara.

Uloga i zadaci forezičnog računovođe su istraživanje i analiziranje financijskih dokaza s ciljem otkrivanja i sprječavanja prijevara, izvještavanje i pomaganje u sudskim

⁵⁷ Ibid,

postupcima. Poslovi koje obavlja forenzični računovođa su otkrivanje lažnih financijskih izvještaja, otkrivanje prijevvara, utaje poreza i lažnih bankrota, utvrđivanje šteta, pranje novca, otkrivanje korupcija, lociranje skrivene imovine, te vještačenja i pružanje usluga u sudskim sporovima.

6.2. Cilj forenzičnog računovodstva

Forenzično računovodstvo podrazumijeva postupke, metode i tehnike s ciljem da se utvrdi što se u poslovanju pogrešno radi, prikazuje i izvještava, postoje li podmićivanja tzv. korupcije, postoji li prijevara ili se prijevara namjerava, postoje li krađe, pranje novca, krivotvorenja nastalih događaja i sl.

Forenzika je dubinsko snimanje i istraživanje događaja koji izazivaju sumnju da se nešto pogrešno radi ili da je prijevara moguća.

Primarna uloga forenzičnog računovodstva je da se otkrije prijevara, da se spriječi prijevara, te da se pronađu dokazi o nastaloj prijeveri. Forenzično računovodstvo također za cilj ima da uz otkrivanje i sprječavanje prijevera otkrije i spriječi i ostala kaznena djela koja idu paralelno s time.

U forenzičnoj literaturi se najčešće opisuju manipulacije u financijskim izvješćima s negativnim posljedicama, a to su skrivanje gubitka, lažno se povećava dobit, pa se tako i lažno smanjuje dobit, prihodi se također povećavaju bez ikakvih promjena u dobiti, te se prikrivaju dugovi lažiranjem bilance. Analiziranje slučajeva lažiranja financijskih izvještaja koji su prikazani u nastavku, može se primijetiti da je najviše štete prouzročilo prikrivanje gubitaka u računu dobiti i gubitka i prikrivanje dugova u bilanci.

7. ANALIZA SLUČAJEVA U PRAKSI NAJPOZNATIJIH LAŽIRANJA FINANCIJSKIH IZVJEŠTAJA

7.1. Slučaj Enron (2001.)

„Enron Corporation“ je bila američka tvrtka za energetiku, robe i usluge koja je imala sjedište u Houstonu u Teksasu. „Enron“ je osnovao Kenneth Lay 16. srpnja 1985. godine spajanjem dva manja društva Lay's Houston Natural Gas i InterNorth. Prije bankrota, „Enron“ je zapošljavao oko 29.000 zaposlenika i bio je glavna američka tvrtka za električnu energiju, prirodni plin i telekomunikacije tijekom 2000. godina. Proglašen je šest godina za redom najinovativnijom tvrtkom u Americi. Bio je 18. najveća tvrtka u Sjedinjenim Američkim država (SAD), dominirao je energetskim sektorom u SAD-u, ali i u svijetu. Njegovom propašću 4.500 ljudi ostalo je bez posla, desetak tisuća investitora u Enronove akcije ostalo je bez svog novca. Vrijednost tih akcija je tada bila 90 dolara po akcija, a pala je na samo 26 centi u trenutku kada je „Enron“ propao. Oko 11.000 zaposlenika ostalo je bez svojih mirovina jer su propali i Enronovi mirovinski fondovi koji nisu smjeli ništa posjedovati osim „Enronovih“ akcija. Nisu smjeli niti kupovati niti prodavati akcije kako bi fond bio sigurniji. Nekoliko dana prije konačnog bankrota 500 vodećih direktora podijelilo si je bonuse u ukupnoj vrijednosti od 55 milijuna dolara. „Enronov“ slučaj bankrota je najpoznatiji računovodstveni skandal koji je za sobom ostavio velike štete i propasti drugih društava. Njegova propast je postala sinonim prijevara i lažiranja financijskih izvještaja.

Priča o „Enronu“ započela je davne 1985. godine. Njegov osnivač i ujedno glavni direktor je bio Kenneth Lay. U procesu spajanja Kennethovih manjih društva Lay's Houston Natural Gas i InterNorth Enron je imao veliki dug. Da bi društvo opstalo bilo je nužno razviti novu i inovativnu poslovnu strategiju za stvaranje dobiti i novčanog tijeka. Prilikom stvaranja Enrona Kenneth je angažirao društvo McKinsey & Co da mu pomognu u razvoju poslovne strategije. Posao je dobio mladi savjetnik Jeffrey Skilling s puno iskustva u bankarskom sektoru i upravljanju imovinom. Jeffrey je predložio jedno rješenje, a to je da se stvori banka plina u koju će Enron kupovati plin iz mreže dobavljača i prodavati u mrežu potrošača. Kenneth Lay je bio vrlo impresioniran Jeffreyovim rješenjem, te je 1990. godine stvorio novi odjel naziva „Enron Finance Corp.“ Pod Skillingovim vodstvom. Enron Finance Corp. dominirao je tržištem u vrlo brzom periodu. 1996, godine Jeffrey

Skilling postaje glavni direktor društva Enron. Društvo „Enron“ je postalo glavnim „političarom“ u SAD-u .

U siječnju 2000. godine „Enron“ je najavio ambiciozan plan izgradnje velike brzine širokopojasne telekomunikacijske mreže i trgovine mrežnim kapacitetom ili širinom pojasa na jednak način na koji se trguje električnom energijom ili prirodnim plinom.⁵⁸ „Enron“ je sklopio ugovor s društvom „Blockbuster Video“ o pružanju usluga videa za zabavu putem brzih internetskih linija. U taj projekt „Enron“ je uložio veliku svotu novca, 110 milijuna USD, iako je tržišna potražnja za uslugom bila upitna. Mreža nije uspjela, te se „Blockbuster“ povukao i raskinuo ugovor o uslugama. „Enron“ je, unatoč tome što ga je projekt doveo do gubitka, i dalje priznavao buduću dobit.

„Enronova“ konkurentska prednost i goleme profitne marže počeli su padati do kraja 2000. godine. Računovodstvo je počelo razmišljati o povećanju zarade različitim računovodstvenim manipulacijama. Do 2001. godine „Enron“ se koristio raznim metodama kako bi sakrio svoj dug. Primjerice, u bilanci su smanjene obveze, a kapital i zarada precijenjeni. Gubitci iz bilance nisu prikazivani. Veliki problem za „Enron je bio pad kreditnog rejtinga jer mu banke nisu više posuđivale novac. 16 . listopada 2001. godine „Enron“ objavljuje svoj prvi gubitak.

08. studenog 2001. godine „Enron“ je objavio da se financijski izvještaji moraju prepraviti unatrag sve do 1997. godine. Morao je rezervirati prilagodbe iz tih godina na preporuku svojega revizora, morao je uključiti 591 milijun USD gubitaka tijekom četiri godine i dodatnih 628 milijuna USD obveza krajem 2000. godine. Zbog prepravljanja financijskih izvještaja tržišta dionica reagiraju, te cijena dionica naglo pada, a „Enron“ je u svega 50 dana izgubio 5 milijarda USD gotovine.

⁵⁸ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str. 42

Slika 4. Cijena dionica „Enrona od kolovoza 2000. godine do siječnja 2002. godine

Izvor: One of the Biggest Stock Market Scams of All Time URL: <https://ewminteractive.com/enron-scandal-biggest-stock-market-scams> (pristupljeno 25.04.2022.)

Stečaj „Enrona“ rezultirao je gubitkom dioničara u iznosu od 11 milijardi USD. Cijene dionica dosežu najveću vrijednost od 90,56 USD tijekom ljeta 2000. godine. U to vrijeme rukovoditelji „Enrona“ počeli su prodavati svoje dionice. Kako su se dionice počele prodavati cijena im je padala. Do kolovoza 2001. cijena dionica se smanjila na 42 USD. Ulagači su vjerovali kako je za „Enron“ još uvijek moguće da zavlada tržištem, no krajem listopada 2001. godine dionice se smanjuju na 15 USD i sve više padaju.

Nakon pada i gubitka „Enron“, odlazi u stečaj. Zbog toga je „Enron“ postao veliki primjer najveće manipulacije financijskih izvještaja. Uz „Enron“ još je sedam velikih američkih društava propalo.

Istraga je trajala četiri i pol godine. Optužnica je napisana na 65 stranica i pokrivala je široki spektar financijskog kriminala, nevjerojatnih manipulacija i lažiranja financijskih izvještaja uključujući⁵⁹:

- - priznavanje nezarađene dobiti
- Smanjivanje tekućih troškova kapitalizacijom troškova otkazanih projekata s obrazloženjem da nema niti jedne službene potvrde da je projekt otkazan

⁵⁹ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str. 46.-48 (Izvor: Hopwood, W. S., Leiner, J. J. i Young, G.R. (2008) FBI, str. 283.-284.)

- Izbjegavanje konsolidacije dugova i gubitaka
- Velike isplate nagrada menadžerima na temelju lažirane dobiti
- Stvaranje skrivene dobiti u „dobrim“ razdobljima
- Iskorištavanje skrivenih rezervi za popravljavanje rezultata u „lošim“ razdobljima
- Lažno klasificiranje više od 8 milijarda dugova (posudbi) kao „energetskih vrijednosnica za trgovanje“
- Prikazivanje posuđenog novca kao priljeve od trgovačkih aktivnosti, a dugove u vezi s tim prikazao je lažno kao obveze za upravljanje cjenovnim rizikom i „utopio“ ih u ekstremno veliki proračun za trgovanje derivativnim instrumentima gdje je usmjerio stotine milijarda USD
- Bankovne prijevare
- Fiktivne transakcije među povezanim društvima
- Davanje lažnih iskaza bankama i revizorima
- Prijevare s vrijednosnim papirima
- Stvaranje mreže prijevare
- Pranje novca
- Urotu
- Izvještaj o novčanim tijekovima lažiran je i nije imao puno veze sa zaradom
- Povećanje duga u bilanci s 3,5 milijarda USD u 1996. godini na 13 milijarda u 2001. godini, a menadžerima su isplaćene goleme nagrade za „dobro“ vođenje tvrtke
- Koruptivnu isplatu u iznosu od 52 milijuna USD revizorskoj tvrtki „Arthur Andersen“ za reviziju i konzultantske usluge odnosno za to da ne primjeti prijevaru i lažiranje financijskih izvještaja kako bi utajili mnoge gubitke itd.

Takav slučaj kao „Enronov“ do tada nije bio viđen. Društvo „Enron“ je revidirala revizorska kuća „Arthur Andersen“ koja je od prešućivanja prijevare imala koristi. Revizori su bili potkupljeni milijunima USD. Ono što je s forenzičnog gledišta zanimljivo jest da je nakon pokretanja istrage revizorska tvrtka „Arthur Andersen“ uklonila nekoliko tona relevantnih dokumenata i izbrisala gotovo 30.000 e-pošte i računalnih datoteka kako bi prikrila prijevaru.⁶⁰

⁶⁰ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 48.

Kenneth Lay i Jeffrey Skilling bila su dvojica glavnih prevaranata koji su prikazivali laž kao istinu. 2001. godine „Enron objavljuje financijski slom, te podnaša zahtjev za stečajnom zaštitom. Prema isplaćenim milijunima i milijunima menadžerima „Enrona“ jasno se pokazuju motivi prijevare, pohlepe i žudnje za što više novaca. Prijevare „Enrona“ je potaknula donošenje novog zakona protiv prijevare, pa je tako 30. srpnja 2002. nastao novi zakon imenom Sarbanes-Oxley Act (SOX) koji zaštićuje investitore od lažnog financijskog izvješćivanja.⁶¹

7.2. Slučaj WorldCom Inc. (2002.)

Slučaj „WorldCom“ je bio jedan od najpoznatijih slučajeva lažiranja financijskih izvještaja. Društvo „WorldCom“ vodio je Bernard J. Ebbers. Sjedište je bilo u Missisippiju, u Georgiji, a osnovano je 1983. godine. „WorldCom“ je pružao komunikacijske usluge društvima i potrošačima u više od 65 zemalja.

Prije svoje propasti, „WorldCom“ je djelovao u internetskom prometu i prometu elektroničkom poštom na sljedeći način:⁶²

- realizirao je 50% američkog internetskog prometa
- realizirao je 50% prometa e-poštom širom svijeta
- imao je više od 20 milijuna korisnika u 2002. godini
- imao je 100 milijarda USD imovine (polovina nematerijalne)

Njegove poslovne rezultate i kretanje cijena dionica pratili su analitičari s Wall Streeta koji su redovito odrađivali kvartalne i godišnje procjene zarade. Kako bi se investitorima s Wall Streeta udovoljilo, najviši rukovoditelji „WorldComa“ preuveličali su dobit društva lociranjem troškova i provodili brojna lažna knjiženja.

Početak 2002. godine otkriveni su računovodstveni postupci koji nisu bili u skladu s računovodstvenim standardima i zakonima, te je to potaknulo pokretanje istrage o lažiranju financijskih izvješća. Potpredsjednica interne revizije Cynthia Cooper i interni revizori Gene Morse i GlynSmith bili su sumnjičavi prema knjigovodstvenim podacima koji nisu imali svoju podlogu prilikom knjiženja, te su odlučili provesti svoje istraživanje. Nakon

⁶¹Sarbanes-Oxley Act (SOX), URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/sarbanesoxleyact.asp> (pristupljeno 12.05.2022.)

⁶² Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 87.

nekoliko mjeseci otkrivanja što se dogodilo, otkrili su 3,8 milijarde USD lažnih prikazivanja. Svoju sumnju pokazali su glavnom financijskom direktoru Scottu Sullivan i vanjskim revizorima „WorldComa“, tj. revizoru Arthuru Andersen koji je provodio reviziju financijskih izvještaja u društvu. I Sullivan i revizori Arthura Andersena branili su unose i odbijali pružiti dodatne informacije.⁶³

Zbog prijevara koje je napravio u svojim financijskim izvješćima „WorldCom“ je bankrotirao 2002. godine. Forenzična istraga u „WorldComu“ pokazala je da su se različitim manipulacijama agresivnog računovodstva financijski izvještaji lažirali na mnogim stavkama, a neke od njih su sljedeće:⁶⁴

- golemi iznos operativnih troškova izvučen je iz računa dobiti i kapitaliziran kao nematerijalna imovina
- u travnju 2001. godine rukovoditelji su knjižili lažne unose u glavnu knjigu čime su smanjivali troškove tako da su ih kapitalizirali. U srpnju 2001. godine ponovno su knjižili lažne unose u glavnu knjigu čime su smanjili troškove za oko 560 milijuna USD tako da su ih kapitalizirali. Ukupno je smanjeno 3.833.000.000,00 USD troškova i kapitalizirala ih.
- Različite poslovne rezerve u pasivi korištene su za smanjenje troškova i povećanje dobiti (troškovi su knjiženi potražno, a rezerve dugovno), Uglavnom je bila riječ o revalorizacijskim rezervama i rezervama odgođenog poreza na dobit te prije stvorenim rezerviranjima za buduća plaćanja.
- Lažno su povećani prihodi kako bi se sakrio gubitak
- Troškovi lizinga plaćeni dobavljačima za telefonsku mrežu izvučeni su iz računa dobiti i gubitka, te kapitalizirani u bilanci.
- Troškovi održavanja računalne opreme izvučeni su iz računa dobiti i gubitka i kapitalizirani u bilanci
- Ulaganja u računalni softver i ulaganja na tuđoj imovini u bilanci znatno su povećana iako nije bilo osnove za tu vrstu kapitalizacije.
- U nekoliko spajanja precijenjena je vrijednost imovine pripojenih tvrtka za približno 26 milijardi USD i pozicionirana kao goodwill

⁶³ URL: WorldCom scandal https://en.wikipedia.org/wiki/WorldCom_scandal (pristupljeno 09.04.2022.)

⁶⁴ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevara i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 87.-89.

- Obveze su smanjene agresivnim računovodstvenim manipulacijama odnosno potpuno nedopuštenim knjiženjima koja su protivna pravilima struke.
- Lažno je prikazano 11 milijarda dolara dobiti od redovitih aktivnosti iako je tvrtka bila realno u gubitku 48,9 milijardi dolara.
- Novčani tijek od 3,055 milijarda USD iz 2001. godine i 797 milijuna USD iz prvog tromjesečja 2002. godine koji je bio nepovoljan za „WorldCom“, uklonjen je iz financijskih izvještaja kako ne bi doveo u pitanje prikazani rast dobiti.
- Nepravilno su knjižene osobne posudbe od tvrtke u iznosu od 400 milijuna USD. Od toga je Berni Ebbers posudio 341 milijun USD, što je u to vrijeme bila najveća privatna posudba od javne tvrtke
- Na temelju lažiranja financijskih izvještaja u 1999. godini Berniju Ebbersu je isplaćeno 7,5 milijuna USD nagradom a financijskom direktoru Scottu Sullivan 2,76 milijuna USD. Iz toga se jasno vide motivi prijevare i manipulacije financijskih izvještaja.

U optužnici koju je podnijela Komisija za vrijednosne papire (SEC v. WorldCom Inc. 2002.) prikazuje da je društvo „WorldCom“ manipulirala financijskim izvještajima na dva načina: ⁶⁵ jedan način je bio smanjivanje operativnih troškova na račun prije stvorenih različitih vrsta rezervi. Nakon nekog vremena „WorldCom“ je uspostavio obveze u svojoj bilanci za buduće isplate za robu ili usluge koje je prethodno primio kao i rezerve poreza na dobit koje su prikazane kao obveza u bilanci društva. Drugi način manipulacije u financijskim izvještajima je smanjivanje operativnih troškova kapitaliziranjem u dugotrajnu imovinu. Troškovi koji su smanjeni su bile naknade koje je društvo plaćalo telekomunikacijskim operaterima za pravo „Worldcoma“ da imaju mogućnost pristupiti mrežnim postrojenjima treće strane kako bi služio svojim korisnicima. Također, društvo je svoje prihode jako napuhavalo da bi se dobili što bolji rezultati. Za navedena knjiženja nije bilo odgovarajuće dokumentacije koja bi ih podržavala. U Tablici 1 prikazani su prijavljeni troškovi i dobit prije poreza, te oni stvarni troškovi i dobit, pa čak i gubitak društva.

⁶⁵U.S. Securities and Exchange Commission v. WorldCom Inc., Civ No. 02-CV-4963 (JSR), United states district court Southern district of New York URL: <https://www.sec.gov/litigation/complaints/comp17829.htm> (pristupljeno 12.05.2022.)

Tablica 4: Lažna prikazivanja društva „WorldCom“ u financijskim izvješćima

Izvještaj za:	Prijavljeni troškovi (USD)	Prijavljena dobit (prije poreza i manjinskih interesa) USD	Stvarni troškovi (USD)	Stvarna dobit prije poreza i manjinskih interesa) USD
3. tromj. 2000. god.	3,867 milijardi	1,736 milijardi	4,695 milijardi	908 milijuna
2000. g	15,462 milijardi	7,568 milijardi	16,697 milijardi	6,333 milijardi
1. svibnja 2001. god.	4,108 milijardi	988 milijuna	4,879 milijardi	217 milijuna
2. svibnja 2001. god.	3,73 milijardi	159 milijuna	4,29 milijardi	401 milijun gubitka
3. tromj. 2001. god.	3,745 milijardi	845 milijuna	4,488 milijardi	102 milijuna
2001. god.	14,739 milijardi	2,393 milijardi	17,754 milijardi	622 milijuna gubitka
1. svibnja 2002. god	3,4479 milijardi	240 milijuna	4,297 milijardi	578 milijuna gubitka

Izvor: U.S. Securities and Exchange Commission v. WorldCom Inc., Civ No. 02-CV-4963 (JSR) točka 25, United states district court Southern district of New York

„WorldCom“ je javno priznao da je precijenio svoj novčani tok za više od 3,8 milijardi dolara u prethodnih pet tromjesečja. Razotkrivanje je došlo u neočekivano i lošem trenutku za „WorldCom“. Čak i prije njegova skandala dionice su izgubile na svojoj vrijednosti preko 94%. Suočen je s istragom SEC-a, te je imao dug ispod 30 milijardi dolara. Za vrijeme bankrota, „WorldCom“ je rekao da otpušta 17.000 zaposlenika.

2005. godine Ebbers je proglašen krivim od strane porote za prijevaru, zavjeru i podnošenja lažnih dokumenata. Osuđen je na 25 godina zatvora i morao je platiti 45 milijuna dolara odštete. Također. I direktor financija Scott Sullivan je osuđen na 25 godina zatvora zbog prijave. Navodi se da je Zakon Sarbanes-Oxley usvojen zbog skandala kao što je „WorldCom“ i Enron“.

7.3. Slučaj Delta Airlines (2005.)

Delta Air Lines, Inc. koja se inače naziva Delta, je jedna od glavnih zrakoplovnih kompanija Sjedinjenih Američkih Država. Poduzeće ima sjedište u Atlanti, Georgia. Zrakoplovno poduzeće zajedno sa svojim podružnicama i regionalnim podružnicama, tu se uključuje i Delta Connection, dnevno obnavlja više od 5.400 letova i opslužuje 325 odredišta u 52 zemlje na 6 kontinenata. Delta je šesti najstariji aktivni zračni prijevoznik u svijetu i najstariji u SAD-u. Današnji Delta Air Lines nastao je kao rezultat spajanja

mnogih zračnih prijevoznika tijekom razdoblja od 80 godina. Posljednje spajanje je bilo s Northwest Airlinesom 29. listopada 2008. godine kada je Delta Air Lines postao najveći svjetski zračni prijevoznik. Delta u svojoj floti ima više od 700 Airbus, Boeing i McDonnell Douglas zrakoplova. Posjeduju najveći broj Boeing 757, Boeing 767 i Airbus A330 zrakoplova od bilo kojeg drugog američkog zračnog prijevoznika kao i najveći broj McDonnell Douglas MD-88 i McDonnell Douglas MD-90 zrakoplova u svijetu. Svi Airbus zrakoplovi koji se trenutno nalaze u toj floti pripadali su pripojenom Northwest Airlines-u.

Povijest poduzeća započinje prvom svjetskom operacijom prašenja usjeva pod nazivom Huff Daland Dusters, Inc. Ono je osnovano 03. ožujka 1925. godine. Collett E. Woolman, generalni direktor i kasnije prvi izvršni direktor Delte, je predvodio skupinu lokalnih investitora kako bi steli imovinu poduzeća. Delta Air Service je osnovan 03. prosinca 1928. godine. Putničke operacije započinju 1929. godine, a 1930. godine prestaju kada je ugovor o zračnoj pošti za rutu Delta koju je pionir dobio dodijeljen drugoj zrakoplovnoj kompaniji koja je kupila imovinu Delta Air Service-a. Imovina za uklanjanje usjeva Delta Air Service-a je otkupljena i uknjižena kao Delta Air Corporation 31. prosinca 1930. godine. Delta Air Corporation je osigurala ugovor o zračnoj pošti 1934. godine i počinje poslovati kao Delta Air Lines preko Mall Route 24.

Podrijetlo Delte se može pratiti u poljoprivredi i zrakoplovstvu koji su se udružili početkom 1920.-ih godina. Kako bi se pronašlo rješenje protiv školjkaša koji su uništavali usjeve pamuka. Razvilo se poboljšanje koje je utvrdilo da bi prašenje insekticida iz zraka bio najučinkovitiji način protiv školjkaša. U suradnji s poduzećem Coad, poduzeće koje se bavi proizvodnjom zrakoplova, izgrađen je prvi zrakoplov u svijetu pomoću kojeg se usjevi zaprašuju., te je osnovano poduzeće „Huff Daland Dusters Inc.“ na tržištu. 02. ožujka 1925. godine. i postalo prvo svjetsko poduzeće za prašenje usjeva.

1941. Delta je preselila svoje sjedište iz grada Monroe u Atlantu. Službeni naziv poduzeća Delta Air Line postaje tek 1945. godine. Redovni prijevoz tereta započeo je 1946. godine. Floti su dodani mlazni avioni šezdesetih godina. Douglas DC-8 je nabavljen u rujnu 1959. godine. Crveno, bijelo i plavi logo na njihovom zrakoplovu je predstavljao prekriveno krilo mlažnjaka kao i grčko slovo delta. Svoj prvi program leta Delta je lansirala 1981. godine., a 1982. godine poduzeće je nabavilo svoj prvi Boeing 737 s.

1990. Delta postaje prva američka zrakoplovna kompanija za upravljanje zrakoplovom McDonnell Douglas MD-11. Delta se jako proširila kupnjom velike većine europskih linija

Pan American World Airways, poznat kao Pan Am i ujedno je bio glavni i najveći međunarodni zračni prijevoznik, nakon što je Pan Am proglasio svoj bankrot 1991. godine. Delta je u početku istraživala zajedničku podjelu imovine Pan Am-a s United Airlinesom gdje bi Delta preuzela europske operacije sa sjedištem u New Yorku, a United Airlines bi preuzeo operacije u Latinskoj Americi sa sjedištem u Miamiju, međutim, došlo je do neslaganja oko podjele ruta. 01. rujna Delta je preuzela Pan Am-ovu istočnu obalu i europske rute koje uključuju i unutareuropske rute. Ukupna cijena ove imovine bila je 1,3 milijarde USD. Iako je Delta obećavala daljnje udjele u kapital kako bi se Pan Am održao, odlučila je ipak prekršiti svoje obećanje, te je time navela Pan Am na prestanak sa svojim rado 04. prosinca 1991. godine. United Airlines je nekoliko dana kasnije preostalu imovinu od Pan Am-a kupio za ukupno 135 milijuna USD. Pan Am-ova transakcija je Delti dala najveću mrežu transatlantskih ruta među američkim zračnim prijevoznicima. Zbog toga je Delta postala i ostala najveći američki transatlantski prijevoznik u smislu količine prevezenih putnika i broja letova. Delta je 1997. godine bilo prvo zrakoplovno poduzeće koje je ukrcalo više od 100 milijuna putnika u jednoj kalendarskoj godini. Također je započela širenje ruta između SAD-a i Latinske Amerike.

U 2004. godini Delta je, u nastojanju da izbjegne bankrot, započela rekonstruiranje poduzeća što je uključivalo ukidanje radnih mjesta i proširivanje poslovanja u Atlanti za oko 100 novih letova. Dana 15. kolovoza 2005. godine u zahtjevu SEC-a, Delta je dovršila dogovor o prodaji prijevoznik Connection Atlantic Southeast Airlines (ASA) za 425 milijuna USD u gotovini SkyWest Airlinesu, pokušavajući da dobije novac kako bi se izbjegao bankrot poduzeća. Taj potez analitičarima je bio „očajnički“ jer procijenjena vrijednost ASA-e je 700-800 milijuna USD, cijena koju SkyWest ne bi bio spreman platiti. Delta je 14. rujna 2005. zatražila zaštitu od svojih vjerovnika u skladu s člankom 11. Zakona o stečaju SAD-a putem prijave američkom sudu za južni okrug New Yorka na Manhattanu. U prosincu 2005. godine Delta je smanjila 26% svojih letova u svom čvorištu u Cincinnatiju i prerasporedila zrakoplove u svoja čvorišta u Atlanti i Salt Lake Cityju.

Delta je ubrzala svoje reorganizaciju poduzeća ciljajući na dodatnih 3 milijardi dolara godišnje u smanjenju troškova do 2007. godine. Od toga je 970 milijuna dolara trebalo doći od otpisa dugova, najma i uštede u objektima. Plaće radnika koji nisu sindikalni radnici trebali su se smanjiti za 9% u cijelosti uz smanjenje od 15% za izvršne dužnosnike i smanjenje plaća za 25% za glavnog direktora Geralda Grinsteina. U prosincu 2005. piloti Delte su pristali na privremeno smanjenje plaća od 14%, dodajući 32,5% iz početka 2005.

godine. Poduzeće je namjeravalo otpustiti između 7.000 i 9.000 od svojih 52.000 zaposlenika.

2006. godine Delta je kupila od United Airlinesa prava za let između New Yorka i Londona. Na temelju novih inicijativa Delta je planirala povratak profitabilnosti do kraja 2007. godine na temelju modela sirove nafte od 66 dolara po barelu. Delta je počela nuditi programiranje na svim letovima koji traju dulje od 4 sata u svojim glavnim čvorištima u New Yorku, Salt Lake Cityju i Atlanti. Također je instalirala poboljšani sustav za zabavu tijekom ljeta na međunarodnim zrakoplovima koji sadrži veliki izbor filmova. 09. studenog 2006. zrakoplovna tvrtka je uzela 1000 stjuardesa koje su prije bile otpuštene i počeli su primati pilotske zahtjeve prvi puta u 5 godina. Očekivanje je bilo da će preuzeti oko 200 prvih časnika do 2007. godine.

15. studenog 2006. izvješteno je da je US Airways Group predložio preuzimanje Delte za 8 milijardi dolara u gotovini i dionicama. Nakon mjesec dana Delta je odbila predloženo spajanje grupe US Airways. Pokrenuta je medijska kampanja protiv spajanja. Delta je u izvješću navela mnogo razloga za odbijanje ponude, uključujući u to i da bi došlo do lošije korisničke usluge, mogućih otpuštanja zaposlenika, neučinkovitog prijevoza itd.

20. prosinca 2006. Delta i njezin financijski savjetnik, Blackstone Group, objavili su da će Delta nakon izlaska iz stečaja biti procijenjena na između 9,4 i 12 milijardi dolara. US Airways je povisio svoju ponudu za 20% na 10,2 milijarde dolara. Istog dana se saznalo da Delta Air Lines pregovara s Continental Airlinesom, Northwest Airlinesom i United Airlinesom kako bi se ponuda od US Airwaysa odbila. Međutim, glavni direktor Gerald Grinstein, odbija takvu tvrdnju i kaže da nema pregovora niti s bilo kakvom drugom zračnom kompanijom. Prema Wall Street Journalu, US Airways ponovo podiže svoju ponudu za još milijardu dolara, no glasnogovornici poduzeća su zaniijekali bilo kakvu promjenu. Na kraju US Airways povlači svoju ponudu za kupnju Delte.

25. travnja 2007. godine stečajni sud je odobrio stečajni plan avioprijevoznika i s time je 30. travnja Delta Air Lines izašao iz stečaja. Prijašnje dionice koje je Delta imala su poništene, a novim dionicama se trguje na burzi u New Yorku. Početna cijena novih dionica je bila 20,00 USD po dionici, a porasla je do čak 23,35 USD. Ulagачi su imali malo povjerenja u te dionice, pa im je cijena pala na 19,00 USD tijekom tjedna.

Nakon izlaska iz bankrota, Delta povećava poslovanje u međunarodnoj zračnoj luci Los Angeles za 50% čime je Los Angeles postavljen kao Deltino drugo čvorište na zapadnoj obali. Svoje partnerstvo s US Helicopterom započinje u svibnju 2007. godine. Delta je imenovala Richarda Andersona, bivšeg izvršnog direktora Northwest Airlinesa i izvršnog direktora u UnitedHealth Groupu, kao zamjenu za Geralda Grinsteina koji je u odlasku. Anderson svoju dužnost preuzima u 01. rujna 2007. godine. 14. studenog 2007. godine Pardus Capital Managemet LP, investicijski fond koji posjeduje 7 milijuna dionica Delte i 5,6 milijuna dionica Uniteda, predložio je spajanje dvaju prijevoznika. Ta akcija povećala je dionice obje zračne kompanije, ali su obje zračne kompanije brzo odbile bilo kakve razgovore o spajanju.⁶⁶

Delta Air Lines kakav danas postoji rezultat je brojnih spajanja tijekom svoje povijesti. Zahvaljujuću dobro organiziranom planu, uspjela je izaći iz bankrota i nastaviti svoje profitabilno poslovanje. Tijekom razdoblja bankrota nije trebala vraćati svoje dugove niti se od nje očekivalo da izvršava svoje financijske obveze. Svrha toga je bila da se poduzećima koji su u stečaju pruži prilika da se ponovo osposobe za normalno poslovanje. Analitičari kažu da američka stečajna pravila koče nužnu reorganizaciju svjetske zrakoplovne industrije, te da se slabijim avio-prijevoznicima mora dozvoliti da propadnu kako bi se kvalitetnijim kompanijama omogućilo da uspješno vode svoj posao. U današnje vrijeme je pretrpjela gubitke zbog ograničenja za industriju zbog Covid pandemije. No, u drugom tromjesečju je izvijestila o dobiti u prvom tromjesečju od 652 milijuna dolara time prekinuvši niz gubitaka od pet kvartala. Putovanja u zračne luke porasla su više nego što je Delta očekivala ostvarivši 20% više dnevne neto prodaje u gotovini. Za tu zaradu izvijestili su da će kupiti 29 rabljenih Boeinga 737 i uzeti u zakup sedam rabljenih Airbus SE A350.

7.4. Slučaj Diamond Foods (2011.)

„Diamond Foods“ je društvo koje ima sjedište u Stocktonu u Kaliforniji. Bavili su se proizvodnjom vrhunske hrane i grickalica. To je gastronomska tvrtka s raznovrsnim i uspješnim portfeljem proizvoda. „Diamond Foods“ ima pet vrhunskih linija proizvoda od čipsa, kokica i slastica od raznih orašastih plodova, osobito oraha i lješnjaka.⁶⁷ Ti proizvodi

⁶⁶ History of Delta Air Lines, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Delta_Air_Lines (pristupljeno 19.05.2022.)

⁶⁷ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 231.

su se prodavali u više od 100 zemalja diljem svijeta. „Diamond Foods“ osnovan je 1912. godine pod imenom „Diamond of California“. Njihovim dionicama trguje se od 2005. godine. „Diamond Foods“ je društvo koje se bavi poljoprivredom. Računovodstvo poljoprivrede se temelji po obračunu fer vrijednosti.

Društvo je 1997. godine angažiralo Michaela Mendesa za obavljanje računovodstvenih poslova. Michael Mendes je članom uprave „Diamond Foodsa“ postao 2005. godine., nedugo nakon toga postavljen je i za izvršnog direktora društva. Mendes je imao veliki utjecaj na društvo i nastojao je da se ostvaruje što veći financijski rezultat. Sve bi bilo dobro da je postignuti financijski rezultat bio prema stvarnim događajima. Otkrilo se da je Mendes primjenjivao kreativno računovodstvo da bi sakrio svoje gubitke. Nakon otkrivanja lažiranja izvješća, Komisija za vrijednosne papire (SEC) pokreće istragu 2011. godine o poslovanju društva „Diamond Foods“. Prilikom istrage je pokazano da je društvo manipuliralo troškovima kako bi se dobila veća dobit u financijskim izvješćima u razdoblju od 2010. i 2011. godine. Krivci lažiranja izvještaja su bili Mendes kao izvršni direktor društva i Steven Neil kao glavni financijski direktor društva.

U lažnim financijskim izvještajima pronađene su sljedeće računovodstvene manipulacije:⁶⁸

- Porastom nabavne cijene orašastih plodova na tržištu koji su korišteni u proizvodnji i daljnjoj prodaji, tvrtka se suočila s povećanjem rashoda koji su realno snižavali dobit sve do gubitka. S ciljem snižavanja rashoda i istodobnog održavanja odnosa sa svojim uzgajivačima, tvrtka je nepropisno knjižila rashode isključujući troškove orašastih plodova iz izvještaja i prikazujući ih kao predujmove za ulaganje u uzgoj poljoprivrednih proizvoda koji još nisu isporučeni.
- Tvrtka je svojim revizorima dala lažne i nepotpune podatke kako bi opravdala neobične računovodstvene postupke plaćanja za nabavu orašastih plodova od svojih uzgajivača.
- Informacije koje je tvrtka davala uzgajivačima o plaćanju njihovih isporuka bile su nejasne i kontradiktorne tako da oni nisu mogli znati što im je plaćeno, a što nije. To je dovelo do napetosti u odnosima između uzgajivača poljoprivrednih proizvoda i tvrtke.
- Manipuliranjem objavama što su stvarni troškovi za koje su objavljene isplate, a što su predujmovi za buduću proizvodnju, i knjiženjima koja su to pratila, tvrtka je

⁶⁸ Ibid, str 232.-234.

- značajno utjecala na obavljene poslovne rezultate. Naime, tim su trikovima rashodi pomicali na buduća razdoblja.
- Objavljeni skok u profitnoj marži nije imao realnog smisla. Naime, profitna marža (neto-dobit/prihod) koja je u 2006. godini bila 1,5%, povećala se na 5% u 2011. godini. To je istaknuo Nick Feakins, koji predaje forenzično računovodstvo na sveučilištu San Jose State University i konzultant je za neke od konkurentskih tvrtki (*prema: Byrnes, N., Huffstutter, P.J. and Dalal, M., 2002.*)
 - Tvrtna „Diamond Foods“ manipulirala je i objavom prognoza o budućim zalihama proizvodnje orašastih plodova. Trik se sastojao u tome da objava većih budućih zaliha orašastih plodova znači veću ponudu pa prema tome i manju cijenu koju tvrtka treba platiti uzgajivačima. Međutim, nakon što je platila uzgajivačima, tvrtka je naknadno objavila značajno niže stanje zaliha (*prema: Byrnes, N., Huffstutter, P.J. and Dalal, M., 2002.*)
 - Nakon provedene interne istrage, revizijski je odbor tvrtke „Diamond Foods“ izjavio da isplate uzgajivačima poljoprivrednih proizvoda od 20 milijuna USD u kolovozu 2010. godine, 60 milijuna USD u rujnu 2011. godine i rashodi po toj osnovi nisu bili priznati u odgovarajućim razdobljima. Kašnjenje plaćanja uzgajivačima i priznavanje rashoda po toj osnovi umjetno je smanjilo rashode i povećalo dobit u tim razdobljima (*prema: Byrnes, N., Huffstutter, P.J. and Dalal, M., 2002.*)
 - Prikazane zarade u financijskim izvještajima nisu se slagale s izvještajem o novčanim tijekovima. Naime, rast neto-dobiti morao bi se odraziti na povećanje operativnog novčanog tijeka. Međutim, dok je neto-dobit u 2010. godini bila visoka, rezultat operativnog novčanog tijeka bio je vrlo slab. To je pitanje istaknuo profesor iz Atlante Charles W. Mulford, autor knjiga o računovodstvenoj forenzici (*prema: Byrnes, N., Huffstutter, P.J. and Dalal, M., 2002.*)
 - U siječnju 2012. godine tvrtka „Diamond Foods“ je morala ispraviti svoje financijske izvještaje i pravilno priznao rashode. Nakon toga je vrijednost njezinih dionica pala s 90 USD po dionici na samo 17 USD po dionici.
 - Na temelju lažnih financijskih izvještaja nezasluženo su isplaćene nagrade (bonusi) Michaelu Mendesu u iznosu većem od 4 milijuna USD, koje je on nakon otkrivanja prijevare morao vratiti. Kao što to obično biva, motiv prijevare na financijskim izvještajima bio je, između ostalog, i primanje visokih nagrada na uspješno poslovanje.

U slučaju „Diamond Foods“ se spominje računovodstvo poljoprivrede koje društvo prema zakonu treba provoditi jer se društvo bavilo poljoprivredom. Na poljoprivredu se odnose Međunarodni računovodstveni standard 14 (MRS 14) i Hrvatski standard financijskog izvještavanja 17 (HSFI 17). MRS 41 propisuje računovodstveni postupak, prezentiranje financijskih izvještaja i zahtjeve objavljivanja za biološku imovinu i poljoprivredne proizvode do trenutka žetve jer se oni odnose na poljoprivrednu djelatnost.⁶⁹ MRS 41 se primjenjuje kod biološke imovine, na poljoprivredne proizvode do trenutka žetve i na državne potpore. Nakon žetve MRS 41 ne propisuje računovodstveni postupak za poljoprivredne proizvode nego se nakon toga primjenjuje MRS 2 – Zalihe, tj. HSFI 10 – zalihe.

U računovodstvu poljoprivrede najviše se dolazi do izražaja mjerenje imovine po fer vrijednosti. To je cijena koja bi bila ostvarena prodajom neke imovine ili bi bio plaćen prijenos neke obveze u urednoj transakciji između tržišnih sudionika na datum mjerenja. Računovodstvo poljoprivrede najviše se očituje iz priznavanja dobiti od veće fer vrijednosti smanjene za troškove prodaje ili gubitka od manje fer vrijednosti umanjene za troškove prodaje biološke imovine prije nego li je ona u stvarnosti prodana. „Diamond Foods“ je svojim lažnim objavama budućih zaliha proizvodne orašastih plodova utjecala na procjenu fer vrijednosti tih poljoprivrednih proizvoda. Društvo je povećavalo fer vrijednost preuzetih zaliha što je na kraju rezultiralo prihodom od povećanja fer vrijednosti. Prema MRS 41, točka 10.: Subjekt treba priznati biološku imovinu ili poljoprivredni proizvod onda i samo onda kada: subjekt kontrolira imovinu kao rezultat prošlih događaja, kada je vjerojatno da će buduće ekonomske koristi vezane uz imovinu pritijecati subjektu i kada fer vrijednost ili trošak imovine mogu biti pouzdano izmjereni. Tu odredbu MSFI-ja 14 društvo nije primijenilo. Nepravilno je priznavalo troškove za preuzete zalihe orašastih plodova jer je dio plaćanja prikazao kao predujmove za budući uzgoj. Tako je društvo tekuće troškove prebacila na buduća razdoblja u iznosu od 60 miliju USD.

Poljoprivredna proizvodnja najčešće traje kroz više tromjesečnih razdoblja. Tako je društvo lako manipuliralo u svojim tromjesečnim izvještajima. Nakon skandala izvršni direktor Michael Mendes, zajedno s financijskim direktorom Stevenom Neil, je

⁶⁹ Van Greuning, H. (2005) MRS 41 – Poljoprivreda. Zagreb. Računovodstvo, revizija i financije, XV, (6) str. 99.

suspendiran. Društvo je moralo platiti kaznu u iznosu od 5 milijuna USD, a Michael Mendes 125.000,00 USD. Društvo su tužili i ulagači zbog lažiranja financijskih izvještaja i lažnog predstavljanja svojeg financijskog stanja. „Diamond Foods“ je morao platiti 100 milijuna USD odštete.

2012. godine pojavio se novi direktor i predsjednik društva Brian Driscoll koji je jasno istaknuo svoje ciljeve za bolje poslovanje društva. Nakon nekoliko godina, 2015. godine društvo ostvaruje bolje poslovne rezultate.

7.5. Slučaj Tyco International Ltd. (2002.)

Društvo „Tyco International“ je osnovao Arthur J. Rosenburg 1960. godine. Društvo je bilo specijalizirano za vojna i državna istraživanja. To je raznoliko globalno društvo s kupcima u više od 60 zemalja. „Tyco International“ je osnovan na početku kao istraživački laboratorij za provođenje eksperimenata za Vladu Sjedinjenih Američkih Država. Fokus društva kasnije se pretvorio u visokotehnološke materijale znanosti i pretvorbu energije za komercijalni sektor.⁷⁰

Društvo postaje poznato po „magičnim“ i brzim spajanjima i preuzimanjima drugih društava. Dennis Kozlowski je postavljen za izvršnog direktora i predsjednika uprave 1997. godine, a Mark Swartz postao je glavni financijski direktor i izvršnim potpredsjednikom 1995. „Magični“ trgovac, kako su zvali Dennisa Kozlowskog (*Deal a day Dennis*), stvorio je konglomerat pripojivši od 1996. godine do 2002. godine 700 tvrtki. Diverzifikacijom proizvodnje i usluga postignuta tim pripajanjima učinila je da je kompanija Tyco postala globalnim konglomeratom. „Tyco“ je tada imao oko 1.000 poslovnih jedinica koje su bile linijski organizirane unutar različitih operativnih odjela, uključujući protupožarne i sigurnosne usluge, elektroniku i elektroničke komponente, medicinske proizvode, plastiku, uključujući i inženjerske proizvode i usluge.⁷¹

Veliki porast društva rezultirao je velikim korporacijskim skandalom. Tijekom procesa spajanja i preuzimanja drugih društava Mark i Dennis su se služili raznim prijevarama i računovodstvenim manipulacijama. Naravno, uz pomoć direktora Marka, Dennis je lažirao

⁷⁰ Thanos, L. M. (2015) Academic Leadership Journal in Student Research. Tyco International Ltd. Case Study: The Implications of Unethical Behaviour. Volume 3, Spring 2015, Article 7. URL: <https://scholars.fhsu.edu/aljsr/vol3/iss1/7/> (pristupljeno 05.05.2022.)

⁷¹ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 108.

financijska izvješća o novčanom tijeku inflacionirajući ih pomoću brojnih preuzimanja i outsourcinga prodaje koji su izvješćima prikazani kao investiranje. Društvo je prikazalo u izvješću 9,4 milijarde USD gubitka 2002. godine, te je pokrenuta istraga i tu počinje računovodstveni skandal društva „Tyco International“.

Dana 17. travnja 2006. Komisija je podnijela tužbu protiv društva „Tyco International Ltd“. U pritužbi se navodi da je „Tyco International“ od 1996. do 2002. godine kršio savezne zakone o vrijednosnim papirima tijekom vođenja neprikladnog računovodstva. Prema pritužbi društvo je precijenilo svoje prijavljene financijske rezultate, nepropisno je koristio račune pričuva kako bi poboljšao i „izgladio“ svoje prijavljene financijske rezultate. Društvo se bavilo neprikladnim računovodstvenim praksama, prikrilo je povećane iznose isplaćenih naknada za izvršnog direktora i veliki broj transakcija povezanih stranaka. Optuženiku je naređeno da mora platiti kaznu od ukupno 50.000.001,00 dolara.⁷²

Prema Belak (2017) u brojnim slučajevima preuzimanja drugih društava, prije kupnje drugih društava, smanjivali su njihovu imovinu, tj. podcijenili su ju i povećali obveze kako bi stvorili rezerve za povećanje dobiti u narednim godinama. Plan se sastojao od toga da kada su vraćali vrijednost imovine i smanjivali obveze na realno stanje, povećali su operativnu dobit društva. Taj način im je pomogao da je izgledalo kao da je dobit zarađena iz poslovanja, a ne tijekom preuzimanja, što je na tržištu kapitala značajna razlika. Posljedica smanjenje vrijednosti imovine bila je posljedica manjeg obračuna amortizacije što je ujedno rezultiralo također na iskazivanje veće operativne dobiti društva. Za namještanje rezultata u izvješćima društvo se služilo i lažnim rezerviranjima po osnovi prodane robe kojima je naknadno ukidanjem rezerviranja i priznavanjem prihoda popravljao rezultat izvješća. Dennis Kozlowski i Mark Swartz posuđivali su novce iz fonda odnosno programa za posudbe zaposlenicima. „Tyco“ je donirao 5 miliona USD poslovnoj školi Kozlowski Hall na osobno ime direktora Kozlowskog. Sve troškove privatnih zabava i ljetovanja s obitelji Kozlowski je teretio na društvo „Tyco“. Novce koje je pozajmio iz programa alokacije zaposlenika ,18 milijuna USD, je dio potrošio kupivši stan svojoj bivšoj zaručnici i sebi jahtu. Sve posudbe iz fondova Dennis i Mark su otpisali umjesto da su ih vratili. Kozlowski je isplaćivao novce i direktorima drugih društava. Te isplate su bile lažno knjižene da se ne otkrije da su ti novci isplaćeni nezakonito.

⁷² SEC v. Tyco International LTD. Case No. 06-cv-02942-RWS (S.D.N.Y) URL: <https://www.sec.gov/divisions/enforce/claims/tyco.htm> (pristupljeno 25.04.2022.)

Dennis Kozlowski puno je isplaćivao novaca i organizirao zabave za ljude koji su mu pomagali, pa ih je tako i nagradio. Međutim, svim tim isplata, prijevarama i manipulacijama trebao je doći kraj. Dennis Kozlowski je zajedno s Markom Swartz optužen i smijenjen sa svojih pozicija. Društvo je nakon njih nastavilo i dalje poslovati. Uskratili su dioničare za 400 milijuna USD u periodu od 1996. do 2002. godine. Kozlowski je dobio 25 godina zatvora i kaznu od 70 milijuna USD, a Swartz je osuđen na 8 godina zatvora i dobio je kaznu od 35 milijuna USD. Također su morali pristati na sporazum s Komisijom za vrijednosne papire (*SEC*) da više neće nikada biti menadžeri u javnim trgovačkim društvima. Iako je nastao financijski skandal, društvo nije nikada bankrotiralo. Štoviše, od 2007. godine poduzeće „Tyco“ podijeljeno je na tri društva: Covidien Ltd., TE Connectivity Ltd. I Tyco International.

7.6. Slučaj Phar-Mor (1992. i 2002.)

Phar -Mor je bio veliki američki trgovački lanac maloprodaje lijekova kojeg je osnovao Michael Monus (nazvan „Mickey“) zajedno s Davidom Shapira. Monus je bio zaljubljenik u košarkaške klubove u koje je puno i ulagao. Shapira tvrdi da je Monus najmanje 10 milijuna USD iz Phar-Mora prebacio u sportske košarkaške klubove, te je time gubio novac. Tako veliki troškovi jednoga dana su morali izaći na vidjelo i napraviti problem. Phar-Mor je, kako bi se natjecao s drugim velikim trgovačkim lancima, smanjio svoju cijenu proizvoda i prodavao bi ih po tako niskoj cijeni da su imali velike gubitke koji naravno nisu iskazani u financijskim izvještajima poduzeća, već su umjesto toga povećavali zalihe. Revizori kada su odrađivali reviziju posebno na zalihama, fizički su provjerili samo 4 trgovine od njih 129 i naravno rezultat toga je nedovoljno prikupljenih informacija i dokaza da bi se poklapale tvrdnje u bilanci.

Prvi problemi započinju kada Phar-Mor ne može ispuniti svoje obveze prema dobavljačima. Prijevarena se otkrila kada je jedna putnička agencija primila ček od poduzeća Phar Mor na iznos od 80.000,00 USD za putovanje košarkaškog tima. Nakon toga upleli su se i istražitelji i pronašli široku shemu prijevare koje je Monus plaćao. Otkrilo se da je Monus prebacio oko 15 milijuna USD iz poduzeća Phar-Mor u sportske klubove, te oko 200.000,00 USD je plaćeno za njegove privatne račune.

Slika 5: Utjecaj prijevare u financijskim izvještajima poduzeća „Phar-Mor“

Izvor: autor prema Phar-Mor scandal, Harvard case solution & analysis URL: <https://www.thecasesolutions.com/phar-mor-scandal-60705> (pristupljeno 25.05.2022.)

Glavne strane koje su bile pogođene ovim neuspjehom poduzeće prikazuju se na Slici. Najviše su pretrpjeli zaposlenici, dobavljači, ulagači, investitori i menadžment. Kako je poduzeće pretrpjelo mnoge gubitke puno trgovina se zatvorilo kako bi se ti gubici smanjili, pa su time i zaposlenici tih trgovina dobili otkaze. Dobavljači nisu bili zadovoljni jer su bili prisiljeni prodavati po nižoj cijeni što im je rezultiralo gubitkom poslova, također Phar Mor je svoje dobavljače kasno plaćao, pa su dobavljači bili prisiljeni imati velika potraživanja od Phar-Mora. Investitori su izgubili svoja ulaganja nakon pretrpjelih velikih gubitaka. Menadžment poduzeća je također izgubio posao i ugled. Revizori poduzeća Coopers&Lybrant su radili nemarno i nisu uspjeli otkriti i prijavili ovu prijevare. Primali su minimalne naknade za svoj revizorski rad i pokušali su koristiti što manje resursa za smanjenje troškova.

Prijevare su nekoliko godina izvodili pojedini ljudi iz nekoliko organizacijskih slojeva zajedno s potpredsjednikom financija Jeffrey Walleya, financijskog direktora Patricka Finna, kontrolora Stanleya Cherelestein, voditelja računovodstva Johna Andersena i još nekolicina ljudi. Cherelestein i Finn su prije radili kao revizori u poduzeću Coopers & Lybrand stoga su jako dobro znali kako prikrivati prijevare i manipulacije u izvješćima. Računovodstvene manipulacije koje su pronađene u lažiranim financijskim izvještajima prema Belak (2017) :

Rashodi su se smanjivali i sakrivali na zalihama koje postoje i koje nisu postojale. Nagli porast zaliha dogodio se s 11 milijuna USD 1989. godine na 36 milijuna USD 1990. godine i 53 milijuna USD 1991. godine.
Na svaku prodavaonicu je dodano 96.000 USD u bilanci
Nije primjenjivana kontinuirana metoda obračuna zaliha nego periodična, pomoću koje je lakše namještavati rezultate. Zalihe su se razduživale po maloprodajnoj cijeni.
Revizori su pregledavali zaliha u samo 4 trgovine od ukupno njih 30. Tužitelji su tvrdili da način na koji su revizori provodili reviziju i tumačili svoje rezultate, nisu bili primjereni i pouzdani.
Marže su se prikazivale puno veće nego što su bile u stvarnosti.
Ulazi zaliha nisu imali objašnjenja i popratnu dokumentaciju.

Tužitelji su optužili Monusa da je izvukao 10,5 milijuna USD i preselio ih u sportske klubove dok je za sebe ostavio 500.000,00 USD. Kroz petomjesečno suđenje tužitelji su smatrali da revizori koji su odrađivali reviziju poduzeća Phar-Mor. Su bili motivirani nečime da zanemaruju očigledne prijevare i pogreške u izvještajima. Prijevare se odvijala kroz pet do šest godina i revizori su trebali prijevaru svakako uočiti. Također su bili svjesni da računovođe Phar-Mara nisu davali odgovarajuću dokumentaciju na pregled i podatke o stanju kakvo ono zaista jest. Cijena revizije je izazivala sumnju da se nešto krije. Međutim, revizori su se branili da nisu uočili nikakve prijevare jer su radili s konsolidiranim izvješćima gdje prijevara nije bila uočljiva.

Poduzeće je zatvoreno nakon što je otkrivena velika prijevara 1990.-ih godina za koju je kriv vlasnik poduzeća Michael Monus i cijeli menadžment poduzeća. Računovodstvena prijevara u poduzeću Phar-Mor je prouzrokovala gubitak ulagačima od 500 milijuna USD nakon financijskog sloma. Monus je osuđen na 5 godina zatvora, a izvršni direktor Patrick Finn je dobio 33 mjeseca zatvora. Nakon skandala dobavljači su zaustavili isporuku robe Phar-Moru, te je otpušteno oko 700 zaposlenika i zatvorilo se oko 30- tak trgovina. 1995. godine Phar_Mor je izašao iz stečaja s preostalim trgovinama, ali mu se tada priključuju veliki trgovački lanci kao što su „Wall-Mart“ i „Target“. Međutim, bezuspješno je poslovao jer se nije mogao uspoređivati s tako velikim poduzećima i bio je primoran po drugi put otići u stečaj i potpunu likvidaciju poduzeća 2002. godine.

7.7. Slučaj Carter's Inc (2009.)

Carter's je najveći trgovački lanac robom za djecu i male bebe u Sjevernoj Americi. Poduzeće Carter's Inc. osnovao je William Carter 1865. godine. Poduzeće je bilo u vlasništvu obitelji Carter koja ju je prodala 1990. godine. Njegove dionice javno trguju na burzi u New York Stock Exchange.

Krajem 2009. godine u poduzeću Carter's otkrivena je financijska prijevarena, lažiranje financijskih izvještaja, knjiženja su krivotvorena i prijevarena ne trgovanju vrijednosnih papira., priznavali su lažno goodwill i isplaćivali si nezaslužene nagrade direktorima. Glavni krivac prijevare bio je bivši potpredsjednik za prodaju Joseph M. Elles koji je optužen za 37 zločina koja se odnose na njegovu ulogu u računovodstvenim manipulacijama. U optužnici *In Re Carter's, Inc. Securities Litigation* navodi se da je Elles prouzročio da poduzeće Carter's objavi lažne financijske izvještaje za nekoliko godina i tromjesečja od studenog 2006. godine do srpnja 2009. godine. U ovaj slučaj upleten je i predsjednik uprave za prikrivanje prijevare Joseph Pacifico i još nekoliko menadžera. Pacifico je optužen da je bio svjestan namjernog lažiranja financijskih izvještaja.

Sama tvrtka Carter's sklopila je sporazum s Komisijom za vrijednosne papire (SEC) o ne progonu tvrtke u zamjenu za potpunu suradnju s istražnim organima. Komisija za vrijednosne papire (SEC) tada je objavila da po prvi put u svojoj povijesti potpisala s nekom tvrtkom o ne progonu.⁷³

⁷³ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str. 269.

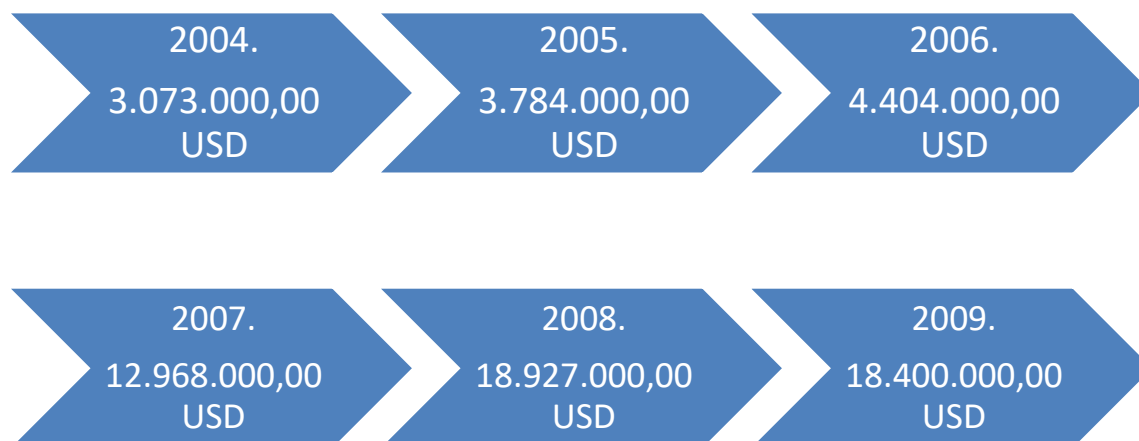
Tablica 5: Podaci o lažiranju neto dobiti s pomoću izostavljanja priznavanja troškova neovlašteno odobrenih popusta poduzeću „Kohl's Corporation

Opis	2003.	2004.	2005.	2006.	2007.	2008.	2009.
Objavljena neto dobit	30,476	80,134	127,336	214,556	146,526	221,584	249,281
Usklađenje za nepriznate troškove	3,102	3,362	4,632	10,713	15,891	13,045	7,504
Stvarna neto dobit	27,374	76,772	122,704	203,843	130,635	208,539	241,777
% promjene	20,1%	15,7%	11,4%	27,6%	38,0%	27,0%	16,8%

Izvor: Belak, V. (2017) *Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika*, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 271. prema *In Re Carter's Inc. Securities Litigation*, 2010, str 53.

Računovodstvene manipulacije, koje se navode u optužnici Carter's Inc Securities Litigation 2010 navode da je računovodstvena prijevara u poduzeću uključivala manipulacije prema određenim industrijskim standardnim popustima koje je poduzeće Carter's davalo poduzeću Kohl's Corporation. Na ime Josepha Elles popusti su se odobrili prema poduzeću Kohl's Corporation i više od uobičajenog. Troškove koji su proizašli iz toga je nepropisno sakrio i krivo knjižio i time prouzročio lažiranje financijskih izvještaja. Skrivanje troškova neovlašteno odobrenim popustima na razgraničenjima i objavljivanje veće dobiti od stvarne dobiti bila je najveća zamjerka u optužnici jer se prema tome pokazuje jasna i namjerna računovodstvena manipulacija koje se protivi računovodstvenim standardima. Također, objavljivanje veće dobiti nego što na stvarno je stvara obmanu za ulagače jer to utječe na njihove odluke.

Slika 6: Lažno povećanje dobiti poduzeća Carter's Inc. u razdoblju 2004.-2009. godine

Izvor: autor prema Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 269., prema Singer, B. 2012.)

U optužbi se navodi da je Elles sakrio i odgodio troškove naknadno odobrenih popusta u razdoblju od 2004.-2009. godine i s time je lažno povećavao dobit koja je prikazana na Slici. Gdje se vidi da se svake godine dobit znatno povećavala. Sa 2008. godine dobit se znatno povećala, čak za 6.000.000,00 USD, a 2009. je pala za 500.000,00 USD.

Vrijednost dionica Poduzeća Carter's je porasla na temelju lažiranja financijskih izvještaja, Elles je iskoristio priliku i 200.814 dionica je prodao s čime je ostvario dobit prije poreza od 4.739.862,00 USD. Cijena dionica je pala za 23,8% kada je otkrivena financijska prijevare. Dioničarima je to nanijelo velike štete. Zbog lažno objavljene dobiti, Carter's je lažno objavio i svoju zaradu po dionici. Unutar poduzeća nije postavljena učinkovita unutarnja kontrola što je za poduzeće ujedno i prekršaj. Kontrola koju je Carter's imao nije mogla otkriti računovodstvene manipulacije skoro šest godina. 2005. godine Carter's kupuje poduzeće „OshKosh B'Gosh, Inc. za 312 milijuna USD. U toj cijeni je i plaćen goodwill u iznosu od 151 milijun USD. Poslije se ispostavilo da su izvještaji s kupnjom poduzeća OshKosh B'Gosh, Inc. bili lažirani.

Na kraju je bio optužen i Michael Johnson, rukovoditelj u poduzeću Kohl's Corporation i najveći kupac Carter's robe. Komisija za vrijednosne papire (SEC) tvrdi kako je on pomogao Ellesu u prikrivanju financijskih prijevare i da je zato primao tako velike popuste na robu. Optuženi su i direktori poduzeća OshKosh B'Gosh, Inc. jer nisu objavili istinite informacije o svojem poslovanju.

7.8. Slučaj Bernard Maddof (2009.)

Financijski skandal koji je izbio u SAD-u nakon što je poznati poslovni čovjek i bivši čelnik Američkog udruženja brokera (*National Association of Securities Dealers*) Bernard Madoff optužen za razna kaznena djela u kojima su prevladavali elementi financijske prijevare snažno se raširio po europskom tržištu investicijskih fondova koji su Madoffu služili za njegove prijevarne aktivnosti. Madoff se ispočetka specijalizirao za dionice kojima se nije trgovalo na burzi. Bio je veletrgovac, osoba koja bi kupila i prodala dionice malih poduzeća brokerima čiji kupci žele kupiti ili prodati dionice. U njegovo doba dionice su se pregovarale i trgovalo se njima putem telefona. Bio je uspješan od početka, a njegov kapitalni račun počeo se povećavati. Do 1967. godine je prijavio 127.517,00 USD kapitala Komisiji za vrijednosne papire (SEC), a njegov račun je do 1969. dosegao iznos od 555.157,00 USD. Poveća se na 1,1 milijun USD 1973. godine.

Poduzeće Bernard L. „Madoff Investment Securities“ je bilo malo obiteljsko poduzeće koji su vodili članovi obitelji, uski krug povjerljivih ljudi. Najbliži suradnik Madoffa je bio njegov brat Peter koji je bio viši upravitelj i glavni direktor za usklađenost. Peterova kćer Shawna Madoff je bila odvjetnica poduzeća. Sinovi Bernarda Madoffa Mark i Andrew su radili u odjelu trgovanja zajedno s Charlesom Weinerom, Madoffov nećak. Andrew Madoff je svoj novac uložio u očev fond, ali ga je brat Mark uspio zaustaviti jer je očito prvi vidio rizik očeve sheme. Prije Madoffova skandala svi su mu vjerovali. Bio je poštovana i važna osoba.

Najveća prijevara po visini novčanog iznosa prema Ponzijevoj shemi izvedena je u poduzeću Bernard L. Madoff Investment Securities LLC čiji je osnivač i potpredsjednik bio Bernard L. Madoff. Ponzijeva shema je vrsta financijske prijevare koja privlači ulagače obećavajući im visoke povrate u kratkom vremenu. Ponzijeva shema dobila je naziv po osobi koja je i primjenila tu shemu, a zove se Charles Ponzi. Shema funkcionira na način da osoba osnuje svoju ustanovu za prikupljanje depozita i poziva javnost da deponira novac pritom nudeći velikodušne kamate. Kamate se potom isplaćuju iz novca novih deponenata, dok prevarant živi od starih depozita. Shema se počinje raspadati kada više nema dovoljno novih depozita kojima bi se pokrivala isplate kamata dospjele na stare depozite. Bernard Madoff je najpoznatiji primjer Ponzijeve sheme i autor najveće financijske prijevare u povijesti koji je prevario nobelovce, senatore, najpoznatije glumce u Americi itd., te na njima zaradio 17,5 milijuna dolara.

Bernard Madoff je svoje poduzeće osnovao u dobi od 22 godine, osnovao je brokersku kuću za trgovanje jeftinim dionicama „Bernard L. Madoff Investment Securities LLC“ (BLMIS) 1960. godine. Najzanimljivija stvar i ovom slučaju je koliko dugo je Bernard obmanjivao svoje investitore, a da nitko nije reagirao ili primijetio. Preko svojeg poduzeća Bernard Madoff je preuzeo imovinu klijenta, prebacio novac klijenta na svoje osobne račune i poslao klijentu fiktivne izvode da bi se prikrila prijevara. Kada bi klijenti svoja uložena sredstva povukli koristio je nedavno stečeni kapital od drugih ulagača za isplatu otkupa. Rijetko se sastajao s ulagačima i odbijao je otkrivati informacije koje se odnose na njegovo poduzeće. Američka komisija za vrijednosne papire tek 1992. godine počinje sumnjati da nešto nije u redu s Madoffovom trgovinom koju on provodi. Harry Markopoloso, menadžer portfelja u poduzeću za trgovanje opcijama u Bostonu je dobio naređenje da se izradi investicijski proizvod koji može ostvariti isti uspjeh kao i Madoffov. Tada Markopolos zaključuje da Madoff ne može zarađivati povrat novca koji predstavlja javnosti bez nekakvih prijevara. 2000 godine Harry Markopolos podnosi pritužbu uredu Komisije za vrijednosne papire u Bostonu na koju oni ne reagiraju. Nakon godinu dana, Markopolos ponovno šalje pritužbu, ali bezuspješno. Nakon ne reagiranja na njegove pritužbe, Markopolos se sastao s europskim ulagačima koji su u Madoffovom fondu koji su mu dali informacije ,te naslućuje da Madoff provodi Ponzijevu shemu i nastavlja ga samostalno istraživati u naredne tri godine. Markopolos nakon svojeg istraživanja Madoffa ponovo uputi pritužbu u Komisiju i ovoga puta upozoravajući da je poduzeće Bernarda Madoffa utemeljeno na Ponzijevoj shemi, no Komisija nema nikakvih dokaza o prijevara. Zbog toga su 2006. godine pokrenuli istragu, ali istražitelji i dalje nemaju nikakvih dokaza da se radi o prijevari. Poduzeće „BLMIS“ postalo je šesti najveći trgovac vrijednosnica na Wall Streetu, ali financijska kriza se vrlo brzo razvijala što je potaknulo ulagače da zatraže povrat novca iz Madoffova fonda brže nego što je on mogao prikupljati dodatna sredstva. U nemoći vraćanja povrata novca navodno je priznao svome bratu i dvojici sinova da je njegov posao utemeljen na Ponzijevoj shemi i da ne može ispuniti zahtjeve svojih klijenata. Njegovo priznanje sinovi prijavljuju tijelima vlasti i službi FBI-ja, te su Madoffa uhitili i optužen je za prijevaru na tržištu vrijednosnih papira. Klijenti su podnijeli pritužbu protiv njegova poduzeća. Na kraju je priznao krivnju da je odgovoran za kaznenih djela i da je on jedini odgovoran za prijevaru. Osuđen je na godinu zatvora.

Mnoga pitanja ostaju o Bernardu Madoffu i kako je uopće uspio toliko dugo varati ljude. Maddof se nevjerojatno dugo skrivao iza svojih postupaka i skrivao svoju prijevaru, a mnogi investitori su zbog njegovih djela platili veliku cijenu. Iako su se ljudi pitali u više navrata kako je Madoff uspio postići povrate koje je tražio, nitko osim Markopolosa očito nije uložio svoje vrijeme i resurse koji su potrebni za provođenje Madoffove strategije.

Madoff je bio majstor prevaranata. Dogovore je zaključivao igrajući na njihove emocije. Svojim potencijalnim klijentima je laskao i govorio im kako će samo njima dati priliku da ulažu kako bi ih privukao da ulože svoj novac. Na taj način investitori se osjećaju sretnijima i važnijima što su ušli u klub. Ponos je moćna i često opasna emocija. Često nismo ni svjesni da smo ponosni.⁷⁴Ovdje se još jednom pokazalo da je Poncijeve shema jako žilava i da može izdržati sve dokle god postoje novi ulagači koji donose svježi novac. Onog trenutka kad dotok novca prestane, shema neizbježno pada i posljednji ulagači gube novac. U ovom slučaju vidi se i to da ulagači jednostavno ne mogu vjerovati da navodno poslovanje s tako velikim iznosima novca može biti prijevara. Što je još gore, u to ispočetka nisu mogli povjerovati ni regulatori unatoč prijavama da je riječ o Ponzijevoj shemi.⁷⁵

Nakon puno godina, 2016. u izvještaju stečajnog suda Sjedinjenih Američkih država u New Yorku, kojeg je dalo poduzeće „Renaissance Technologies, LLC“, istaknuto je veliki broj crvenih zastavica prema kojima se moglo utvrditi da je riječ o Ponzijevoj shemi. Ta upozorenja uključivala su nemoguće opcije trgovanja, nemoguće vrijeme trgovanja dionicama, stope povrata, struktura naknada je bila neobična, nedostatak tržišnog utjecaja s obzirom na veliku količinu trgovine, nema odgovarajućeg revizora (reviziju je radila malo revizorska kuća Friebling & Horowitz sa samo dva revizora), neovlaštene obrte trgovanja i nedostatak elektroničkog pristupa informacijama o računima trgovanja. Poduzeće Renaissance je postalo znatiželjna kada je riječ o pozitivnim povratima poduzeća Bernard Madoff, pa je pokušala rekonstruirati i primijeniti isti način kao što je učinio Bernard Madoff uz pomoć računa, izjava i informacija koje su bile javno dostupne svima. Na kraju je poduzeće Renaissance utvrdilo da je opcija trgovanja poduzeća Bernard Madoff bila

⁷⁴ Rimkus, R. (2017) Bernard L. Madoff Investment Securities. Financial Scandals, Scoundrels & Crisis URL: <https://www.econcrises.org/2017/04/20/bernard-l-madoff-investment-securities-2008-2009/> (pristupljeno 28.04.2022.)

⁷⁵ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 346.

nemoguća jer je visok postotak njezinih trgovanja bio izvan dnevnog raspona cijena. Madoff je pokazao svoju veliku sposobnost prikrivanja svoje sheme kroz konstrukciju stvarnog i navodnog trgovanja vrijednosnim papirima i varanja Komisije SEC i ostalih financijskih stručnjaka tog područja.

Ponzijeva shema u 2008. godini, pa čak i nakon 90. godina od Carla Ponzija, naveliko funkcionira s velikim svotama novca. Madoff je 2009. godine proglašen krivim za 11 federalnih prijestupa, uključivo prijevare na vrijednosnim papirima, stvaranje mreže prijevare, pranje novca, lažiranje financijskih izvještaja, krađu novca zaposlenika i stvaranje lažnog dojma kod Komisije za vrijednosne papire. Svu krivu je preuzeo samo na sebe, no ipak je 03.09.2009. godine šef računovodstva David Friebling proglašen krivim za prijevaru i obmane inspektora porezne uprave. Također je osuđen i Frank DiPascali, Madoffova desna ruka. S obzirom da je Madoff dobio jako dugu kaznu zatvora, izašao bi tek 2139. godine, što je nemoguće.⁷⁶ Umro je u dok je još uvijek bio u zatvoru 14. travnja 2021. godine.

Prema Madoffovom slučaju se pokazuje da je prijevara otkrivena tek kada je nestalo novaca za plaćanje obveza. Da Maddof nije počeo ostajati bez novaca da podmiri sve isplate, moguće je da bi još dugo primjenjivao svoju prijevaru i nitko ga ne bi razotkrio.

7.9. Slučaj Parmalat SpA (2003.)

Društvo „Parmalat Spa“ je osnovan 1961. godine u obiteljskom okruženju kao poljoprivredno gospodarstvo. Njihova proizvodnja se bazirala na mlijeku, mliječnim proizvodima i hrani. Društvo je osnovao jedan dvadesetogodišnjak imenom Calisto Tanzi koji je nakon smrti svojega oca preuzeo obiteljsko gospodarstvo. Društvu je dao ime prema mjestu svojega rođenja, mjesto pod imenom Parma u Italiji. Tanzi je od početka imao svoje ciljeve za proširenje društva. Bio je vrlo uspješan u svojem poslovanju zbog svoje ambicioznosti. Pridobio je razne političare na svoju stranu. 1990. godine Tanzi se odlučuje „Parmalat Spa“ staviti na burzu. Obitelj Tanzi je tijekom tog procesa zadržala 51% udjela u društvu, te su otvorili svoja poslovanja u SAD-u, Njemačkoj, Francuskoj, Kini, Južnoj Americi i Australiji. „Parmalat Spa“ se širio velikom brzinom. Bio je pod pritiskom ostvarivati dobre rezultate, a taj pritisak ga je potaknuo na još kreativnije računovodstvo nego što je bilo.

⁷⁶ Belak, V. (2011). Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str. 24.

Za što veću uočljivost svojih proizvoda, „Parmalat Spa“ je bio sponzor sportskih događaja. Nedugo nakon sponzorstva, društvo je preuzelo nogometni klub „Parma AC“ kojeg je vodio njegov sin Stefano. Društvo je izraslo u veliku multinacionalnu korporaciju zahvaljujući mnogim političkim vezama.

Prije financijskog sloma, „Parmalat Spa“ je bio multinacionalna tvrtka s 36.000 zaposlenih. Držao je polovinu talijanskog tržišta mlijeka i mliječnih proizvoda. Početak devedesetih godina prošlog stoljeća označio je u „Parmalau“ i početak manipulacije koje su se odnosile na skrivanje gubitaka i popravljavanje rezultata lažiranjem financijskih izvještaja, obmane ulagača na prodaji dužničkih vrijednosnih papira, razne pronevjere novca i prebacivanje novca na račune šefova „Parmalata“, te razne prijevare s krivotvorenjem dokumenata koje su kulminirale u prosincu 2003. godine.⁷⁷

Razlog financijskog sloma društva „Parmalat“ su brojne manipulacije i prijevare u financijskim izvještajima. Dug je iznosio oko 14 milijarda eura. Društvo je imalo veliki broj prijevara i računovodstvenih nepravilnosti koje su objavljene u obavijesti o parničnom postupku (*Litigation Release No. 18803/July 28, 2004*). Optužnicu je podnijela Američka komisija za vrijednosne papire. Prema Belak (2011) u optužnici su navedene neke od prijevara i računovodstvenih manipulacija koje su izvršene u društvu „Parmalat“:

- Pogrešno prikazivanje financijske uspješnosti tvrtke i lažiranja financijskih izvještaja
- Nenaplativa i umanjena potraživanja prenesena su na subjekte posebne namjene
- Priznavanje nepostojećih prihoda
- „Parmalat“ je prenio društvu „Bonalt“ oko 1,5 milijardi eura nepostojeće imovine
- Prebacivanje novčanih sredstava članovima obitelji u vrijednosti od oko 350 milijuna eura
- Plaćanja su knjižena kao potraživanja u knjigama društva „Parmalat Spa“
- Skrivanje duga raznim manipulacijama
- Stvarale su se offshore društva koja su dodatno pripomogla u manipulaciji s troškovima
- Transakcije s povezanim stranama nisu objavljene u izvještajima

⁷⁷ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 56.

Istraga je otkrila da je slika financijskog izvještaja puno drugačija od one koja je u objavljenim financijskim izvještajima. Stvarni dug tvrtke od 30. rujna 2003. godine je bio najmanje 14,3 milijarde eura. Postoje još brojne manipulacije koje je društvo „Parmalat Spa“ proizveo kako bi se financijski rezultat što bolje prikazao i kako bi prikrili svoje dugove.

U tablici 6 u nastavku se prikazuje kronološki pregled događanja u društvu koje je dao Ron Rimkus, a on glasi ovako:

Tablica 6: Kronološki pregled događaja u društvu „Parmalat Spa“ prema godinama

GODINA:	OPIS DOGAĐAJA
1961.	Calisto Tanzi osniva „Parmalat SpA“ u Italiji kao malu tvornicu pasteriziranog mlijeka
1988.	„Parmalat“ je doživio malu krizu nakon akvizicije. Kako bi spasio društvo, udružuje se s političarima koji mu pomažu prikupiti 80 milijuna USD od sedam banaka.
1988.	Porezni istražitelji pokreću istragu za jednu od „Parmalatovih“ podružnicu zbog lažnog računovodstva. Slučaj je završio šest godina nakon bez ikakve optužbe.
1990.	Tvrtka je uvrštena na Milansku burzu.
1997.	„Parmalat“ se počeo širiti, najviše kroz spajanja i preuzimanja. Svoj portfelj je proširio i izvan svojih prehrambenih proizvoda i mliječne industrije na nogometne klubove.
1997.-2001.	Društvo počinje prikrivati svoje gubitke metodom derivatnih transakcija, gubitke koje je steklo u svojim ne mliječnim podružnicama.
1999.	Mijenja se glavni revizor Grant Thornton i uzima se tvrtka Deloitte & Touch.

	Osniva se nova serija offshore društva („Bonalt“)
2002.	Društvo postaje najveća talijanska prehrambena tvrtka koja broji ukupno 36.000 zaposlenih i teži 3,7 milijarde eura.
Studeni 2002.	„Parmalatove“ dionice počinju padati za 40%.
Ožujak 2003.	Financijski direktor Fausto Tonna najavljuje izdavanje obveznica od 300 milijuna eura. Faustova obavijest je iznenadila Calista Tanzija, pa ga je otpustio i zamijenio s novim financijskim direktorom Albertom Ferrarisom
2003.	Alberto Ferraris je dao ostavku, a od izdavanja obveznica se odustalo u rujnu 2003. godine
11. studenog 2003.	Revizorska kuća Deloitte & Touch je odbila potpisati polugodišnje financijske izvještaje
08. prosinca 2003.	„Parmalat“ propušta plaćanje euro obveznica u vrijednosti 150 milijuna eura, iako je prijavio više od 4 milijarde eura gotovine i kratkotrajne imovine u financijskim izvještajima. Društvo nije plaćalo sve obveznice jer su tvrdili da kupac nije platio svoje račune. Poslije se otkrilo da je taj kupac bio u vlasništvu „Parmalata“
9. prosinca 2003.	Agencija za rejting S & P smanjuje ocjenu vrijednosti dionica na „smeće“ („junk“). Cijena dionica pada 40%.
15. prosinca 2003.	Izvršni direktor Calisto Tanzi predao je ostavku. Na čelo „Parmalata“ dolazi stečajni upravitelj Enrico Bondi da bi riješio krizu. Angažirala se kuća

	„PriceWaterhouseCoopers“ da pregleda financijske izvještaje „Parmalata“. Otkrilo se da ne postoji nikakav bankovni račun podružnice „Bonilat“ koji je navodno imao 3.95 milijarde eura.
19. prosinca 2003.	Potvrđeno je da ne postoji račun društva „Bonilat“.
Prosinac 2003.	„Parmalatove“ dionice su izbrisane s Milanske burze.
22. prosinca 2003.	Stečajni postupak se požuruje od strane vlade da bi se poslovanje društva zaštitilo i održalo.
27. prosinca 2003.	„Parmalat“ je proglašen nesolventnim društvom, a Calisto Tanzi je okrivljen za prijevare i uhićen.
2004.	Luca Sala koji je bio predsjednik uprave za financije podružnice „Bank of America“ priznao je primljeni mito od „Parmalata“ u iznosu većem od 27 milijuna USD.
2005.	„Parmalat“ je vraćen na Milansku burzu.
2008.	Fausto Tonna je osuđen na dvije i pol godine zatvora zbog prijevare i prikrivanja prijevare.
Srpanj 2009.	„Bank of America“ plaća 100 milijuna USD da se podmire optužbe za manipulacije koje su pripomogle „Parmalatu“ da se toliki dugi period promiču i vješt skrivaju.
2010.	Calisto Tanzi je u svojoj 72. godini života osuđen na 18 godina zatvora
Travanj 2011.	Banke Morgan Stanley, Bank of America, Deutsche Bank i Citigroup su oslobođene optužbi za tržišne manipulacije.

Izvor: autor prema Belak, V. (2017) Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o., str. 83.-86.

Situacija s „Parmalatom“ je bila zapanjujuće velika računovodstvena prijevarena. Menadžeri su koristili razne računovodstvene trikove kako bi se izbjegli veliki gubitci.⁷⁸ Kao što se može vidjeti, složena prijevarena u društvu „Parmalat“ uključuje brojne vrste računovodstvenih manipulacija, lažiranje financijskih izvještaja, financijskih prijevarena, političke korupcije i, konačno, izravni mitovi nekim dužnosnicima.⁷⁹ Na kraju svega društvo nije pretrpjelo veliku propast. 2011. prema Belak (2017) društvo „Parmalat“ preuzima francuska grupa „Lactaliss“ koja je i danas vlasnik zagrebačkog Dukata. „Parmalat“ danas posluje na tržištima 24 države. Godišnji prihod im iznosi više od 6 milijarda eura i više od 27 tisuća zaposlenika.

7.10. Slučaj Agrokor (2017.)

U prethodnim slučajevima analizirali smo poduzeća koja su većinom iz SAD-a. Prema promatranim slučajevima čini se kao da se to Hrvatskoj ne može dogoditi jer nije toliko velika kao jedan SAD, no međutim početkom 2017. godine desio se slučaj skandala „Agrokor“. Taj skandal je potresao cijelu Hrvatsku, pa tako i vanjske dobavljače s kojima je Agrokor surađivao jer prije njega nije viđen takav slučaj. Krajem 2016. i početkom 2017. godine Agrokor, koji je najveća hrvatska kompanija, zapela je u velike financijske poteškoće. Agrokor je obuhvaćao više od 50 poduzeća i zapošljavao ukupno 60.000 radnika u 6 zemalja od kojih je 40.000 u Hrvatskoj za vrijeme izbijanja krize. Njegov dugogodišnji osnivač i vlasnik bio je Ivica Todorčić koji je svoje preduzeće prepustio u državne ruke.

Ivica Todorčić u svojim počecima imao je poljoprivredni obrt u kojem se bavio uzgojem cvijeća zajedno sa svojim ocem. Obiteljski biznis je pokrenuo u svojem rodnom kraju Kloštar -Ivaniću kraj Zagreba, a početni kapital osigurao je nasljedstvom gradilišta u Zagrebu. Posao se kasnije širi na trgovinu robom, pšenicom i uljima, te su tako povećali promet i osigurali si lakše pristupe kreditima za proizvodnju. Svoj obrt je registrirao kao poduzeće pod nazivom „Agrokor“ koje se bavilo proizvodnjom, distribucijom i trgovinom

⁷⁸ Corporate Governance Challenges in a Disparate World URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.127.6743&rep=rep1&type=pdf#page=52> (pristupljeno 07.05.2022.)

⁷⁹ Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o. str 86

cvijeća i trgovinom uljaricama i žitaricama. Kroz nekoliko godina poslovanja u sastav Agrokoru ušlo je oko 10-tak poduzeća među kojima su najpoznatiji Jamnica, Zvijezda i Ledo. Najpoznatija Todorićeva prekretnica je preuzimanje maloprodajnog lanca Unikonzum 1994. godine kojim je dobio prodajne prostore i veliki dio tržišta i naravno veliki izvor gotovine. Unikonzum je postao Konzum, a 1995. godine otvorio se i veliki prodajni centar Super Konzum. Uslijedila su i preuzimanja i investiranja u neka propala državna poduzeća kao što su PIK Vrbovec, Belje, Vupik.

Ono što je rezultiralo ka propasti Agrokoru je bila kupnja slovenskog Mercatora 2014. godine. Slovenci su smatrali da je Agrokor previše zadužen, pa su se na početku opirali prodaji Mercatora, no na kraju su popustili jer je Mercator također bio zadužen, pa je bilo ključno naći potencijalnog kupca. Todorić za kupnju Mercatora mora osigurati potrebnih 550 milijuna eura, te se odlučio za posebno izdanje petogodišnjih obveznica u iznosu od 485 milijuna eura koje je izdao holding Adria Group iz Nizozemske koji je ujedno i vlasnik Agrokoru. Agrokor se previše zaduživao, te su se investitori sve teže pronalazili koji bi bili spremni ga financirati.

Problemi su nastali kada je Agrokoru nastupila nelikvidnost i kada se obveze više nisu mogle podmirivati.. PricewaterhouseCoopers revizija je objavila u listopadu 2017. da dug poduzeća Agrokor kod banaka i dobavljača krajem 2016. godine iznosi 56,28 milijardi kuna, što je 14,5 milijardi kuna više od samog kapitala poduzeća. Jedan je od problema bio i vrlo nepovoljan odnos neto-potraživanja od kupaca. Ona se računaju tako da se od kupaca odbiju obveze prema dobavljačima. Neto-potraživanja kupaca 30. rujna 2016. godine su iznosila 6.252.548.000,00 – 16.197.586.000,00 što je negativnih 9.945.038.000,00 kn, što je vrlo nepovoljan odnos koji ugrožava likvidnost. Nakon provedene posebne revizije otpisan je veliki dio potraživanja, a kapital smanjen, pa su se ti odnosi još više pogoršali.⁸⁰

Revizija koju je provela revizorska kuća PricewaterhouseCoopers pokazala je da je Agrokor bio precijenjen za 13,4 milijarde kuna. Utvrđeno je da je Agrokor godinama izbjegavao priznavati nužna vrijednosna usklađenja imovine kako bi se prikazali rezultati bolji od onoga kakvi zapravo jesu. U izvještaju od 09. listopada 2017. godine Ante Ramljak je prikazao da su u Agrokoru izvedene brojne računovodstvene nepravilnosti koje se mogu opisati ovako kao u tablici :⁸¹

⁸⁰ Ibid, str 651.

⁸¹ Ibid, str 651.-652.

Tablica 7 Računovodstvene nepravilnosti u Agrokoru prema nalazu revizije

Opis računovodstvenih nepravilnosti u Agrokoru prema nalazu revizije
• Neiskazane obveze po kreditima u iznosu od 2,9 milijardi kuna
• Neprikazani operativni i financijski troškovi u iznosu od 2,3 milijardi kuna
• Nepravilno povećanje na stavkama novca i novčanih ekvivalenta u iznosu od 2,1 milijardu kuna
• Neadekvatno klasificiranje kredita u kapitalne rezerve u iznosu od 1 milijardu kuna
• Precijenjeni prihodi iznose 3,5 milijardi kuna
• Konsolidirani gubitak je veći od prikazanoga i iznosi 11,04 milijarde kuna
• Obveze su veće od prikazanih i iznose 56,28 milijardi kuna
• Gubitak iznad visine kapitala je veći od prikazanog i iznosi 14,5 milijardi kuna
• Postojao je tranzitni račun koji je služio za skrivanje troškova od revizora
• Veliki iznosi privatnih troškova knjiženi su na poslovne troškove
• Pozajmice novca vlasniku bile su problematične jer se nisu vraćale
• Produžavao se procijenjeni vijek dugotrajne imovine kako bi se smanjili troškovi amortizacije
• Imovina se nije otpisivala kako bi troškovi bili manji
• Financijski izvještaji su se lažirali zbog boljih rezultata

Izvor: Posebni izvještaji Izvanredne uprave Agrokoru o nalazima revizije od 5. listopada 2017. i 9. listopada 2017. (prema Belak 2017. str. 651.-652.)

Prema navedenim podacima izvještaja Agrokor je odlučio krenuti istim putem kao ostala poduzeća koja su navedena u ovome radu. Proizveo je razne manipulacije i lažiranje financijskih izvještaja čime je dobivao bolje rezultate. Lažiranje financijskih izvještaja je samo po sebi loše i veliki problem jer si poduzeće stvara velike gubitke i neće imati novaca.

Slučaj Agrokoru značajan je ne samo zbog sistematske važnosti tog koncerna za hrvatsku ekonomiju, nego i zbog toga jer njegov razvojni put utjelovljuje ahetip hrvatskog kroni-kapitalizma. Kroni-kapitalizam je ekonomski sustav u kojem nominalno postoji slobodno

tržište, ali koje dopušta povlaštena pravila i druge pogodnosti putem državne intervencije utemeljene na osobnim vezama.⁸²

Agrokor pokazuje veliki broj karakteristika koji su tipični za kroni-kapitalizam kao što je npr. poduzeće u vlasništvu najvećeg dioničara koji kontrolira cijelo poslovanje i sam donosi odluke, širenje akvizicije i poduzeća se temelje na privatizaciji već postojećih poduzeća. Također, postoji odnos s državom koja na vidljive i nevidljive načine podržava načine kako poduzeće posluje.

Ivica Todorić je naravno negirao sve optužbe koje su bile protiv njega i ima drugačije stavove o nalazima revizije. 16. listopada 2017. godine u policijskoj akciji koja je tada započela uhićeno je 12 osoba koje su bile u rukovodstvenim pozicijama Agrokor. Todorić je zajedno sa svoja dva sina pobjegao izvan zemlje, te oni nisu bili uhićeni. Ovaj slučaj ima sličnosti sa slučajem „Parmalat SpA“ jer je isto tako Kalisto Tanzi pobjegao izvan zemlje nakon skandala s poduzećem, nakon čega se brzo vratio i uhićen je.

7.11. Usporedba slučajeva i njihov utjecaj na financijske izvještaje i poreznu evaziju

Promatrajući navedene slučajeve zajednička nit koja ih povezuje je lažiranje financijskih izvještaja kako bi svoje rezultate poslovanja prikazali u što boljem izdanju od onoga kako zaista jesu. Najveći slučajevi su se otkrili u Americi poput Enrona, WorldCom-a, Delta Airlines, Bernard Madoff, Tyco International, Phar-Mor i dr. Tu se nalazi i slučaj „Phar-Mor“ koji se desio u Italiji koji je također među poznatijim slučajevima. Enron i WorldCom International su jedni od najpoznatijih financijskih prijevara u Americi. Navedeni slučajevi su doživjeli bankrot što je rezultiralo gubljenjem radne snage, uz bankrot njihove dionice su cjenovno padale i ulagači su odustajali od svojih ulaganja. Velika većina je posegnula za velikim isplatama nagradama direktorima koje nisu bilo opravdane kako treba, te su novac poduzeća koristili za svoje privatne troškove. Za primjer se može izdvojiti slučaj „Phar-Mor“ čiji je osnivač Michael Monus. Bio je zaljubljenik u košarkaške klubove, te je time gubio novac. Otkrilo se da je „Phar-Mor“ napisao ček od 80.000,00 USD za putovanje košarkaškog tima, te da je prebacio oko 15 milijuna USD iz poduzeća „Phar-Mor“ u sportske klubove i sebi je uplatio oko 200.000,00 USD za privatne

⁸² Klepo, M., Bičanić, I. Ivanković, Ž. (2017.) Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije. Friedrich Ebert Stiftung Zagreb, Analysis URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/13829.pdf> (pristupljeno 15.05.2022.)

račune koji nisu bili opravdani trošak kao što i velika većina radi u današnje vrijeme, isplaćuju novac koji nije vezan za poslovanje.

Najčešći slučajevi financijskih prijevара događali su se u Americi. Prema slučaju „Enrona“ i „Worldcom International“ nastao je američki zakon pod nazivom Sarbanes Oxley zakon. Njegove odredbe postale su obavezne za sva poduzeća čije su dionice kotirale na burzi u SAD-u, te su imale svrhu uvođenja učinkovitog sistema internih kontrola nad procesom financijskog izvještavanja. Njegove odredbe su sastavljene prema skandalu „Enrona“ i Worldcoma“. Sarbanes Oxley zakon se proširio ne samo u Americi već i u Europi i samim ulaskom u Europsku uniju, taj zakon je prenesen i u Hrvatsku.

Svaki čovjek u sebi ima malu težnju za profitiranjem i postizanjem željenih ciljeva što na kraju rezultira materijalnom dobiti, ali obveza prema državi koja se mora ispuniti nikome nije draga. Najčešći oblici računovodstvenog manipuliranja su povezani s prihodima, imovinom, zalihama, rezerviranjima, obvezama i troškovima. Postoje i porezne prijevare koje isto tako sudjeluju prijevarama s financijskim izvještajima. Jedan od bitnijih oblika porezne prijevare je porezna evazija, što znači izbjegavanje plaćanje poreza, a postoje tri vrste: evazija poreza na dodanu vrijednost, evazija poreza na dohodak i evazija poreza na dobit. Financiranje svake države su porezi, obvezna javna davanja koja se naplaćuju od poreznih obveznika kako bi se namirili javni rashodi za dobra i usluge kojima se mi građani koristimo svakodnevno. Kroz vremensko razdoblje rashodi su se povećavali, pa je tako i država povećala svoje iznose poreza. Povećanje poreza rezultiralo je neplaćanju istih i javljao se otpor prema poreznim obvezama. Tim otporom nastala je porezna evazija.

8. ZAKLJUČAK

Prijevarena je namjerna radnja kojom jedan ili više pojedinaca uzrokuju štetu za subjekt s ciljem stjecanja osobnih koristi. Prijevareni su podložni svi poslovni subjekti bilo koje veličine poduzeća, vrste djelatnosti ili zemlji u kojoj posluju. Financijski izvještaji su najosnovniji izvor informacija o poslovanju određenog poduzeća i trebali bi prikazivati realan i istinit prikaz poslovanja, što u navedenim slučajevima i nije bilo tako. Ne prikazivanje, prikrivanje i lažiranje danih podataka za sobom ostavlja ni problema i posljedica kako za određeno poduzeće tako i za cijelo gospodarstvo.

Cilj prijevare u financijskim izvještajima je da se prikaže što bolji financijski rezultat, što bolje stanje imovine i obveza poduzeća nego kako ono stvarno je. Prikazuju se nepostojeći prihodi, skrivaju se i odgađaju rashodi, gubici i obveze, te se imovina precjenjuje. Lažiranjem izvještaja takvim načinom rada poduzeća pokušavaju prekriti svoje krađe i pronevjere, te da si olakšaju financiranje poslovanja traženjem kredita koji imaju niže kamatne stope. Skrivanje gubitaka može biti riskantno time da može ugroziti poslovanje poduzeća, odvesti ga u stečaj i likvidaciju.

Velike financijske prijevare koje su se prema navedeni slučajevima dogodile dovele su do stvaranja forenzičnog računovodstva koje je bilo prijeko potrebno kako bi se prijevare što više otkrile i smanjile. Forenzični računovođa ima zadatak da na profesionalan način utvrđuje stvarno stanje gospodarskog subjekta. On predstavlja posebnu vrstu znanja u financijama, te mu je cilj otkriti i spriječiti moguće prijevare i druga kaznena djela. Takva vrsta računovodstva uključuje istragu vođenja računovodstva i računovodstvenog izvještavanja kako bi se mogle dokazati ili poreći sumnje na prijevaru. Postoji puno postupaka kojima se koristi forenzično računovodstvo. Najčešće je riječ o provjerama naglih promjena u značajnim stavkama, promjena strukture i odnosa najvažnijih stavki u izvještajima, usporedbama između rezultata u bilanci uspjeha i izvještaja o novčanim tokovima, neobičnim promjenama na zalihama, otkrivanja razloga porasta obveza, procjeni realnosti potraživanja, neobične transakcije itd. Nekoliko od većih društava u SAD-u imaju odjele za forenzično računovodstvo.

U Hrvatskoj je pak povećan broj prijevare u kojima nisu oštećene samo pravne već i fizičke osobe. Većina prijevare nije ni otkrivena jer sustav nije uređen kao npr. u SAD-u, u kojem ima više prijevare nego u Hrvatskoj. Najpoznatija prijevarena radnja u Hrvatskoj dogodila se s poduzećem Agrokor 2017. godine koja je vrlo slična sa slučajem poduzeća

„Enron“. Promatrajući današnja porezna davanja u Republici Hrvatskoj može se primijetiti da su porezi među najvećima u Europi. Uz Mađarsku imamo najveću stopu PDV-a, što je i rezultat počinjenja financijskih prijevara jer poduzeća ne žele plaćati tako velika davanja državi. Financijske prijevare postaju sve kompliciranije i sve ih je teže otkriti, te je njihov broj u porastu koji će se nastaviti. Veliku ulogu u otkrivanju financijskih prijevara imaju i računovođe jer su oni najbliži cijeloj dokumentaciji poduzeća i oni su ti koji bi trebali reagirati ukoliko primijete krive korake u poslovanju. Neki računovođe, nažalost, odluče da će direktorima pomagati da prikriju njihove neuspjehe, ali naravno uz određenu naknadu.

Smatram da bi trebalo uvesti još više kontrola kako bi se smanjile financijske prijevare kako bi svako poduzeće moglo poslovati onako kako treba, a ne s prijevarama i raznoraznim manipulacijama. Bitno je unutar poduzeća bolje organizirati poslovanje i uvesti dobru kontrolu jer Zakon o računovodstvu i standardi neće spriječiti prijevaru i manipuliranje izvještajima.

LITERATURA

KNJIGE, ČASOPISI, ZNANSTVENI RADOVI, DIPLOMSKI RADOVI, ZAVRŠNI RADOVI

- Bartulović, M. (2018) Primjena analitičkih postupaka u financijsko-računovodstvenoj forenzici. Računovodstvo, revizija i financije, XXVII, (4)
- Belak, V. (2017) Lažiranje financijskih izvještaja, prijevare i računovodstvena forenzika, 60 slučajeva iz prakse. Zagreb. Belak Excellens d.o.o.
- Belak, V. (2011). Poslovna forenzika i forenzično računovodstvo. Zagreb. Belak Excellens d.o.o
- Bešvir, B. (2010) Forenzična revizija. Računovodstvo, revizija i financije, XX, (8) .
- Bešvir, B. (2008) Kako čitati i analizirati financijske izvještaje. RRiF plus, Zagreb
- Cirkveni Filipović, T. (2016) Hrvatski računovodstveni sustav. VII. Izdanje. RRiF plus d.o.o
- Cvjetković, A. (2019.) Računovodstvene prijevare u prodaji i tehnike njihovog otkrivanja. Diplomski rad. Sveučilište Jurja Dobrile, Pula
- Duić, T. (2014) Uloga Sarbanes-Oxley zakona u zaštiti investitora. Seminarski rad. Osijek. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera
- Gabrić, D., Miljko, M.(2017) Računovodstvene manipulacije u financijskim izvještajima poduzeća-istraživanje motivacije i poticaja. Znanstveni rad. Znanstveni rad; Mostar. Sveučilište u Mostaru
- Guzić, Š. (2017) Ispravak računovodstvenih pogrešaka. Računovodstvo, revizija i financije, XXVII, (11)
- Iljkić, A. (2014) Forenzična revizija. Seminarski rad iz kolegija revizija financijskih institucija. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Osijek. Diplomski studij.
- Kapetanović, S. (2015) Prijevare u financijskim izvješćima. Porezni vjesnik 9/2015
- Kazneni zakon Republike Hrvatske (Narodne novine 125/11, 144/12, 56/15, 61/15, 101/17, 118/18, 126/19, 84/21)
- Klepo, M., Bićanić, I. Ivanković, Ž. (2017.) Slučaj Agrokor: Kriza najveće hrvatske kompanije. Friedrich Ebert Stiftung Zagreb, Analysis, URL: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/kroatien/13829.pdf>
- MRS 8 – Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i pogreške

Thanos, L. M., (2015) Academic Leadership Journal in Student Research. Tyco International Ltd. Case Study: The Implications of Unethical Behaviour. Volume 3, Spring 2015, Article 7. URL: <https://scholars.fhsu.edu/aljsr/vol3/iss1/7/>

Pehcec, T. (2020.) Računovodstvene manipulacije i načini njihovih otkrivanja. Diplomski rad. Sveučilište sjever - Sveučilišni centar Varaždin

Petric, D. (2015) Uloga računovodstvene profesije u suzbijanju prijevara i manipulacija. Osijek. Seminarski rad. Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera.

Topolnjak, M. (2017.) Otkrivanje financijskih prijevara. Specijalistički diplomski stručni rad. Zagreb. RRiF Visoka škola za financijski menadžment

Van Greuning, H. (2005) MRS 41 – Poljoprivreda. Računovodstvo, revizija i financije, XV, (6)

Vranko, A. (2014) Financijske prijevare. Računovodstvo, revizija i financije, Pravo i porezi br. 11/14

Vukšić, Z. - Utjecaj Sarbanes-Oxley zakona na računovodstveno i porezno zakonodavstvo URL: <https://www.ijf.hr/upload/files/file/PV/2013/9/vuksic.pdf>

Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine br. 126/21)

Zakon o Uredu za suzbijanje korupcije i organiziranog kriminala (NN 88/2001-1497)

WEB STRANICE:

Corporate Governance Challenges in a Disparte World URL: <https://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.127.6743&rep=rep1&type=pdf#page=52>

DORH, O državnom odvjetništvu. URL: <https://dorh.hr/hr/o-drzavnom-odvjetnistvu>

History of Delta Air Lines, URL: https://en.wikipedia.org/wiki/History_of_Delta_Air_Lines

Indeks percepcije korupcije, Ministarstvo pravosuđa, URL: <https://mpu.gov.hr/index-percepcije-korupcije/21517>

Institut za interne kontrole. COSO kocka, URL: <https://institutzainternekontrola.wordpress.com/2015/02/17/coso-model-internih-kontrola/>

Izješće Odbora za pravosuđe s rasprave o Izješću Glavnog državnog odvjetnika Republike Hrvatske o radu državnih odvjetništava u 2020. godini, URL: <https://www.sabor.hr/radna-tijela/odbori-i-povjerenstva/izvjesce-odbora-za-pravosude-s-rasprave-o-izvjescu-glavnog-0>

OLAF – Europski ured za borbu protiv prijevare URL: https://ec.europa.eu/anti-fraud/index_hr

O USKOK-u URL: <https://uskok.hr/hr/o-uskok-u>

Sarbanes-Oxley Act (SOX), URL: <https://www.investopedia.com/terms/s/sarbanesoxleyact.asp>

Manipulacije financijskim izvještajima (2017.) URL: <https://alphacapitalis.com/2019/01/27/manipulacija-financijskim-izvjestajima/>

Ministarstvo financija, URL: <https://mfin.gov.hr/istaknute-teme/zastita-financijskih-interesa-eu/afcos-mreza/514>

Phar-Mor scandal, Harvard case solution & analysis URL: <https://www.thecasesolutions.com/phar-mor-scandal-60705>

Rimkus, R. (2017) Bernard L. Madoff Investment Securities. Financial Scandals, Scoundrels & Crisis URL: <https://www.econcrises.org/2017/04/20/bernard-l-madoff-investment-securities-2008-2009/>

SEC v. Tyco International LTD. Case No. 06-cv-02942-RWS (S.D.N.Y) URL: <https://www.sec.gov/divisions/enforce/claims/tyco.htm>

Štahan, M. Prijevare u financijskim izvješćima, URL: <https://www.teb.hr/novosti/2017/prijevare-u-financijskim-izvjestajima/>

U.S. Securities and Exchange Commission v. WorldCom Inc., Civ No. 02-CV-4963 (JSR), United states district court Southern district of New York, URL: <https://www.sec.gov/litigation/complaints/comp17829.htm>

WorldCom scandal URL: https://en.wikipedia.org/wiki/WorldCom_scandal

POPIS TABLICA, SLIKA I GRAFIKONA

Tablice

Tablica 1: Struktura sadržaja bilance, str. 11.

Tablica 2: Struktura sadržaja Računa dobiti i gubitka, str. 12.

Tablica 3: Struktura sadržaja izvještaja o sveobuhvatnoj dobiti, str. 13.

Tablica 4: Lažna prikazivanja društva „WorldCom“ u financijskim izvješćima, str. 52.

Tablica 5: Podaci o lažiranju neto dobiti s pomoću izostavljanja priznavanja troškova neovlašteno odobrenih popusta poduzeću „Kohl's Corporation, str. 66.

Tablica 6: Kronološki pregled događaja u društvu „Parmalat Spa“ prema godinama, str. 73.-75.

Tablica 7 Računovodstvene nepravilnosti u Agrokoru prema nalazu revizije, str. 78.

Slike

Slika 1: Trokut prijevare, str. 5.

Slika 2: Načini uljepšavanja financijskih izvještaja, str. 16.

Slika 3: COSO piramida i kocka, str. 30.

Slika 4: Cijena dionica „Enrona od kolovoza 2000. godine do siječnja 2002. godine, str. 47.

Slika 5: Utjecaj prijevare u financijskim izvještajima poduzeća „Phar-Mor“, str. 63.

Slika 6: Lažno povećanje dobiti poduzeća Carter's Inc. u razdoblju 2004.-2009. godine, str. 67.

Grafikoni

Grafikon 1. Prikaz korupcije u Hrvatskoj od 2012. -2019., str. 8.